

АВАНГАРД

ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДІ

(НАУКА І ЗНАННЯ, ЛІТЕРАТУРА,
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДУМКА)

Рік XI.

Ч: 1 (46)

ЛОНДОН-МЮНХЕН

січень — березень

НЬЮ ЙОРК-ТОРОНТО

1957

„AVANGARD“ JOURNAL FOR UKRAINIAN YOUTH
published by Ukrainian Youth Association
LONDON — NEW YORK

А В А Н Г А Р Д — ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДІ
ВИХОДИТЬ ЩОКВАРТАЛЬНО

Орган

Центрального Комітету Співки Української Молоді

Відповідальний редактор *О. Калиник*

Листування і матеріяли надсилати на адресу:

О. Kalynyk, München 8, Zeppelinstr. 67/0, Germany.

Представництва:

Ukrainian American Youth Ass'n
P. O. Box, 211 Cooper Station
New York, 3, N.Y.
U.S.A.

Ukrainian Youth Association
140, Bathurst St.,
Toronto, Ont.,
Canada

Union de la Jeunesse Ukrainienne
72Bd Charlemagne
Bruxelles IV., Belgium

Mr. A. Halimurka (S.U.M.)
Lager Parsch, Bar. 9 Z. 23
Salzburg, Austria

Sr. B. Bilynskyj
Caixa Postal 6431
Sao Paulo. Brasil.

Ukrainischer Jugendverein
München 8, Zeppelinstr. 67,
Germany

Union des Ukrainiens de France
Section de la Jeunesse
26, rue de Montholon,
Paris 9, France

Mr. J. Deremenda
20 Granville Ra.,
Bradford 9, Yorks,
Great Britain

Mr. W. Pundiak (S.U.M.)
749 Burwood Rd.
Hawthorn, E. 3, Vic.,
Australia

“Prosvita” — S.U.M. —
c. Soler 5039
Buenos Aires
Argentina

Sign. Ing. A. Kuschzynskij (S.U.M.)
Cosiela de Correo, 862
Asuncion,
Paraguay

АВАНГАРД

ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДИ

(НАУКА І ЗНАННЯ, ЛІТЕРАТУРА,
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДУМКА)

ІЗ ЗМІСТУ

стор.

Т. Шевченко: «Юридичний» (уривок) Велетень державного чину	4
Проф. М. Заклинський: Хмельницький в останніх роках життя	10
Теодор Рейнак: Мітридат Евпатор, володар Понту	21
О. П.: Нариси з історії філософії (скептики)	28
Проф. П. Савчук: Норми української літературної мови та пропису	36
Джек Шефер: Постріл у минуле	40
Юрій Буряківець: Святиня (вірш)	45
Л. С.: Великий артист і режисер М. Садовський	47
Проф. М. Заклинський: «Авангард» за минулих десять років (критика)	53
Ант. Куцинський: За традиційні руханкові організації	61
І. Ж.: Балетна школа Галини Тір	65
І. Р.: Дитячий табір «Юнацька Січ» в Англії (спомин учасника)	66
Симпатик: Діяльність СУМ-у в Дітройті (інформація)	70
Хто відповідає за долю журналу? (звернення)	73
З листів до редакції	75

Рік XI.

Ч: 1 (46)

ЛОНДОН — МЮНХЕН

1957

НЬЮ-ЙОРК — ТОРОНТО

Herstellung: Druckgenossenschaft „Cicero“ e.G.m.b.H. München 8,
Zeppelinstr. 67. Tel. 44 92 83

Тарас Шевченко. Автопортрет 1849 р.

*А я полину на Сибір
Аж за Байкал; заляну в гори,
В вертепи темнії і в нори
Без дна глибокої, і вас,
Споборники святої волі —
Із тьми, із смрада і з неволі,
Царям і людям на показ,
На світ вас виведу на-далі
Рядами довгими в кайданах...*

[«Юродивий»]

1857 р.

Нижній Новгород

Велетень державного чину

Згадка про Ярослава Мудрого, великого київського князя, заносить нас думками в далеке минуле, в княжі часи нашої батьківщини, збуджує в пам'яті дні княжої слави, коли наші предки будували свою державу і разом з тим робили відважні походи на Царгород, пермагали підступи сусідів, відбивали напади диких кочовиків і зкривали прапори своєї Вітчизни лаврами здобутих перемог.

Доба Ярослава — це славні сторінки історії України за княжих часів, роки її найбільшого розквіту, могутності, сили й величчя, коли вона стала бастионом цивілізованих народів Європи перед навалою азійського степу. За цих часів княжа Україна найбільше піднесла свою економіку й культуру, — зрівнялась з передовими освіченими державами Європи.

Ярослав, один з синів князя Володимира, народився в 979 році. З дитинства відзначався він мужністю, рішучістю вдачі і виявляв усі обдарованості державного мужа. Участь у походах, державних нарадах з князями, лови на звірів, подорожі по рідній землі й вивчання умов життя та бажань народу, з молодих років загартували його і підготовляли до майбутнього князювання.

В грізний і напружений час розпочав Ярослав свою державну діяльність. Раптова смерть його батька, Володимира Великого, внесла велике замішання в Україні. Княжа держава втратила могутнього володаря, що тримав у покорі і сусідів, і синів та забезпечував мир і спокій населення.

Перед смертю Володимир вирішив не передавати великокняжого престолу своєму найстаршому синові Святополкові, який, одружившись з донькою польського короля Болеслава, разом з тестем таємно готував проти батька повстання. Думкою князя Володимира було зробити великим князем київським одного з молодших синів — Бориса, але грізна вістка, що на Київ хмарою сунуть печеніги, змусила хворого Володимира вислати Бориса проти них з військом. Він негайно вирушив у похід. Вислідом походу Володимир уже не застав живим, як і не встиг дати відповідних вказівок, хто мав би бути його спадкоємцем у Києві. А з смертю батька Святополк проголосив себе київським князем і, вважаючи, що Борис може бути для нього небезпечним конкурентом, надіслав до брата найманих убивць, які покінчили з ним. Так само зробив Святополк із двома іншими своїми братами — Глібом, князем муромським, і Святославом, князем деревлянським, які ймовірно могли б претендувати на київський престол. Обох їх так само, як Бориса, знищили наймані вбивці.

Замордувавши братів і захопивши їх землю, Святополк думав далі діяти в тому напрямку і таким чином обняти владу над усією Україною. І тоді проти нього, в ім'я помсти за невинно замучених братів, виступив Ярослав, який дістав був у спадщину від батька новгородські землі і княжив там. На чолі свого новгородського війська, запросивши для помочі варягів, він на весні 1016

року вирушив на Київ. Святополк заручився допомогою печенігів. Обидві армії зішлись біля міста Любеча над Дніпром. У велетенській битві, що тривала цілий день, переміг Ярослав. Він здобув Київ і став там княжити.

Святополк утік до Польщі і разом із своїм тестем Болеславом, якому приобіцяв територіальну винагороду за допомогу проти Ярослава, організував збройну силу, щоб повернутись у втрачений Київ. Саме тоді німецький імператор Генріх II замирився з Болеславом і надав йому і Святополкові збройну допомогу. Влітку 1018 р. Болеслав і Святополк вирушили походом на Україну. Їх військо складалося з поляків, найманих відділів угорців та німців, а також печенігів. Дізнавшись про цю інвазію, Ярослав з військом вийшов їм назустріч і коло міста Волинь над Бугом вступив з ними в бій. Битва для київського князя закінчилася поразкою. Переважаюче кількісно військо Болеслава й Святополка розбило його дружину. З рештками війська Ярослав змушений був повернутись до Новгороду. В Києві запанував Святополк. Болеслав у винагороду за військову підтримку захопив Галичину.

В Новгороді Ярослав інтенсивно готувався до нової війни. Він провадив дипломатичні переговори з німецьким імператором Генріхом II і угорським королем Стефаном про можливість військового союзу, але, не запросив варягів і взимку 1018-1019 р. вирушив новим походом на Київ. Не очікуючи нової війни, Святополк не був підготований до оборони і втік до печенігів. Київ знову опинився в руках Ярослава. На весні 1019 року Святополк привів печенізьку орду. Назустріч їм виступив Ярослав, і на березі річки Альти біля Переяслава, саме на тому місці, де від рук Святополкових найманців загинув Борис, розгорілася битва. Військо Ярослава нанесло печенігам нищівної поразки. Вся збройна сила ворога полягла на полі бою. Святополк урятувався втечею до Польщі і більше не з'являвся на Україні.

Ярослав перебрав владу над усією південною Україною, тримаючи такою у своїх руках Новгород, Смоленськ, Турів, Пинське, Ростов, Суздаль. Він мав бажання визволити ще й віддані полякам західноукраїнські землі і організував у 1022 році похід на Берестя, але без успіху. Князь був змушений вернутися назад. Він розгортає діяльність по зміцненню виснаженого війною краю, досягаючи в цьому великих успіхів і здобуваючи щораз більший авторитет.

Зростанню могутності й слави Ярослава позаздрив його брат Мстислав, князь тмутороканський, вояковича людина, переможець у двобою касозького ватажка Редеди, про що згадує «Слово о полку Ігоревім». Він сам хотів сісти на великокняжий престол і з великою армією, хозарами і касогами організував у 1023 році похід на Київ. Ярослав у той час був у Новгороді, але кияни і без його проводу зорганізували оборону міста. Побачивши їх рішучість боротися до кінця, Мстислав відмовився від попереднього пляну здобуття Києва і, зайнявши все Лівобережжя, запанував у Чернігові. Тим часом у Новгороді Ярослав швидко творив нове військо і в 1024 році з ним та варягами, що прибули з-за моря під командою свого провідника Гакона, виступив проти Мстислава. Генеральна битва, що відбулася коло села Листвина біля Чернігова,

скінчилася перемогою Мстислава. Ярослав знову поспішив до Новгороду, щоб зібрати нове військо.

Та Мстислав не хотів продовжувати війни і звернувся до Ярослава з пропозицією миру на умовах поділу української землі по Дніпро, з тим щоб Лівобережжя належало йому, а Правобережжя — Ярославові.

Однак Ярослав, не зважаючи на мирні запевнення, продовжував творити збройну силу, бо негайне замирення після поразки було несумісне з його княжою гідністю. В 1026 році на чолі нової армії він підійшов до Чернігівщини і тоді, як рівний з рівним, зустрівся з Мстиславом і уклав з ним угоду на умовах, які той запропонував.

Відтоді обидва князі сусідніх земель «почали жити мирно, у братній любові, і затихли усобиці і неспокої. І була велика тиша на українській землі», — так записано в літописі. У повній згоді Ярослав і Мстислав княжать у своїх володіннях, допомагаючи один одному. В 1029 році Ярослав збрайно підтримує Мстислава під час його війни проти ясів.

Але не залишася Ярослав своїх прагнень повернути західноукраїнські землі. Використавши замішання в Польщі після смерті Болеслава Хороброго, що сталася в 1025 році, він 1025 року організував новий похід проти поляків і здобув Белз, а звідти рушив на Чудь — південнозахідні фінські племена, розташовані на захід від Чудського озера, переміг їх і приєднав до своєї держави Балтійське узбережжя. На західному березі Чудського озера князь заснував місто Бріів, а далі організував новий переможний похід на береги Онезького озера.

Успіхи на півночі заохочують Ярослава зробити нову спробу визволити Галичину. В 1031 році разом з Мстиславом на чолі великого війська він їде на Польщу і завдає їй великої поразки. В наслідок перемоги всі землі, віддані за Святополка полякам, знову повернулися до України. Над Сягом Ярослав заснував місто, яке було назване його ім'ям. З великими трофеями, ведучи багато полонених, повернувся князі з переможного походу.

По смерті бездітного Мстислава в 1034 році Ярослав став володарем цілої соборної України. Коли в 1036 році печенізька орда знову облягала Київ, Ярослав, який перебував у Новгороді, знову спішить оборонити столицю і в околицях Києва, де згодом побудовано святу Софію, завдав напасникам такого страхотливого удару, що вони розбіглися аж на Дунай і більше не з'являлися на Україні. Того самого року князь організує похід на Псков і ув'язнює князя Судислава, який там правив. Щоб забезпечити південну частину своєї держави, що межувала з чорноморськими степами, від нападів найзників, які там постійно перебували, Ярослав спорудив великі вали й фортифікаційні укріплення над річкою Рось, а простір між Россю і Смугною забудував селами і заселив людиністю, зокрема полоненими, приведеними з польського походу.

Кілька успішних походів — на ятв'ягів у 1038 році, на Литву в 1040 році і на Польщу в 1040-41 році — прославили його як видатного полководця і принесли Україні нові територіяльні здобутки.

Коли в Царгороді забито українського купця, Ярослав зорганізував в 1046 році похід проти Візантії на 400 човнах, в яких

засіло 20.000 дружинників. Провідниками експедиції були син князя Володимира і київський боярин Вішата. Українська фльота ввійшла в Босфор і наблизилась до Царгороду, а військо під проводом Вішати висадилось на суходіл. Заскочений зненацька візантійський цісар просив миру і обіцяв задовольнити вимоги українців, але висота винагороди, яку зажадали ті, була така велика, що греки вирішили продовжувати війну. Їх кораблі закидали українську флоту «грецьким вогнем», що в свій час завдав такої великої шкоди князеві Ігореві під час його морського походу на Царгород. Фльота Володимира Ярославича мусіла відступити в море. В цей час знялася страшна буря, і багато кораблів загинуло. Грецька ескадра в складі 24 кораблів організувала погоню за українською флотою, але в великому морському бою була розбита й цілковито знищена. Натомість українське військо, що було під керівництвом боярина Вішати, зазнало поразки біля Варни від грецького війська, яким командував грецький намісник Вест. Вояки разом з Вішагою опинилися в полоні, і їх, як невільників, погнали в Царгород.

Після втрати наземного війська українській флоті вже не було чого продовжувати далі морські операції, і вона повернулася назад на Батьківщину. Цим і скінчилася ця остання українська морська експедиція за княжих часів на Царгород. Три роки пізніше був укладений мир, за яким Візантія повернула князівській державі українських полонених.

У наслідок успішних походів і здобутих перемог у руках Ярослава об'єдналася велетенська держава, що охоплювала колосальний простір, більший за імперію Карла Великого.

Людина великого державного розуму, мудрий керівник, високообдарований дипломат і досвідчений політик, Ярослав для збільшення могутності своєї держави і зміцнення її економічних та культурних зв'язків з країнами західної Європи широко розгорнув діяльність, підтримував дружбу з німецьким імператором Генріхом II, нав'язував стосунки з різними іншими державами, укладав дружні договори, сприяв поширенню торгівлі і зміцнював усі стосунки спорідненням з більшістю європейських королівських дворів. Його дружиною була донька шведського короля Оляфа Інгігерта, що з прийняттям християнської віри стала називатись Ірина. Ярослава сестра була дружиною угорського короля Володислава Лисого. Син Ярослава Ізяслав був одружений з сестрою єпископа трирського Бурхарта, Святослав — з німецькою принцесою Одою, внучкою Оттона Великого, донькою графа Леопольда й сестрою єпископа Штаде.

Замирення України з Візантією князь Ярослав закріпив шлюбом свого сина Всеволода з принцесою Анною з роду Константина Мономаха. Від цього подружжя народився син Володимир, у майбутньому славний український князь Володимир Мономах.

Донька Ярослава Анна була одружена з французьким королем Генріхом і мала трьох синів. Разом з Генріхом займалася вона державною діяльністю, а після його смерти до повноліття старшого сина Філіппа керувала державою, як королева Франції, навіть пізніше, коли Філіпп став королем, допомагала йому в державних справах. Все це стверджують її власноручні підписи поруч Генріха чи Філіппа на державних документах, що збе-

реглися дотепер, а також її листування з Папами Миколаєм II і Григорієм VII.

Інші Ярославові доньки стали дружинами: Анастасія — угорського короля Андрія, Марія — польського короля Казимира. Ще одна донька була одружена з сином візантійського цесаря, інша — з саксонським маркграфом Оттоном.

В одну доньку Ярослава, Єлисавету, закохався норвезький принц Гаральд Сміливий, але Ярослав у відповідь на його прохання про шлюб порадив наперед вчинити якийсь подвиг й прославитись, щоб шлюб його не був нерівним. І Гаральд вирушив у військову експедицію до Англії, Сіцилії, Південної Африки, під час походів пережив багато пригод і тоді склав пісню про свою кохану. Ця пісня в кожному з своїх 16-ти куплетів закінчувалася однаковим реченням — **«Українська дівчина з золотим намистом на шії нехтує мене»**. Повернувшись із славою з походів, Гаральд одружився з Єлисаветою, і вона стала королевою Норвегії.

Поруч з зовнішніми зв'язками Ярослав багато уваги присвятив внутрішнім справам своєї держави, піднесенню її економічного рівня, покращанню народнього добробуту, ширенню культури й освіти, запровадженню справедливого ладу, щоб намісники й бояри на місцях не кривдили населення та законним порядком розв'язували всякі справи й непорозуміння, що виникали між мешканцями.

Для покращання діяльності адміністративного апарату, праці судів, Ярослав упорядкував законодавство тогочасної України і склав правний кодекс «Руська Правда». В ній, за твердженням сучасних істориків українського права, йому належить 17 розділів з постановами карного права й процесу, зокрема розмір грошової кари за заподіяння вбивства чи фізичного каліцтва та іншого злочину або провини, а також висоту натуральних оплат, що їх мають право брати урядовці з людности як податок для князя чи на своє утримання під час виїздів на місця. Дальші розділи «Руської Правди» були, певно, доповнені вже нащадками Ярослава.

Як і його батько, Ярослав відзначався великою релігійністю, сприяв поширенню християнської релігії, будівництву нових церков і монастирів. Він збільшив кількість єпископів в Україні, побудував у Києві монастир святого Георгія й Трині, а також величавий собор святої Софії — премудрости Божої, на зразок однойменного царгородського храму, створеного за Юстиніана. Для будівництва собору були запрошені кращі візантійські майстри, будівники й архітекти. Всередині храм був прикрашений розкішними фресками, мозаїкою, дорогими образами, оздобленими золотом та сріблом. При одному з Ярославових валів, що оточували Київ і служили оборонними укріпленнями від нападу степовиків, Ярослав побудував золоту браму з Благовіщенською Церквою над нею.

Таке ж будівництво розгорнулося й по інших містах України, зокрема в Новгороді князь побудував також храм святої Софії.

В 1051 році собор українських єпископів на рекомендацію Ярослава обрав київським митрополитом церковного письменника й проповідника Іларіона. Це перше в Україні обрання на київ-

ський митрополичий престол українця, а не грека, як було дотепер, стверджує зростання могутності княжої України, а також бажання князя зробити українську церкву незалежною від візантійського патріарха. Разом з обранням Іларіона Ярослав започаткував будівництво Києво-Печерської Лаври на тому місці, де була самотня Іларіонова келія.

Великі заслуги Ярослава і на культурно-освітній ниві. Сам він, за твердженням літописців, дуже любив книги і за читанням їх провадив дні, а часами й ночі. Згідно його волі в Києві зібралось багато писарів, які перекладали з грецької мови й переписували книги. Його син Всеволод володів п'ятьма чужими мовами. При київському соборі святої Софії князь улаштував велику книгозбірню. В Києві організовано школу для трьохсот учнів, яких священники й ченці вчили грамоти і різних наук.

В Києві почалося карбування срібних монет, виготовлення яких відзначалося майстерністю. На них з одного боку був зображений святий Георгій Побідоносець, а з другого боку — тризуб на ім'я Ярослава.

На Україні поширилось також виробництво різних прикрас і мистецьких предметів. Різноманітні майстерні в Києві, в Вишгороді й Чернігові для виготовлення золотих і срібних оздоблень, камінців для мозаїчних образів, оброблення костей, скла, продукування кераміки й знарядь війни розгорнули інтенсивну працю.

Перед смертю Ярослав призначив кожного з своїх синів князем на окремі землі і за батьківським прикладом залишив їм заповіт княжити в мирі й згоді та в усьому підкорятись київському князеві. 20 лютого 1054 року, на 76 році життя, князь навіки заклав очі. Монументальний мармуровий саркофаг у Софіївському Соборі в Києві прийняв і дотепер зберігає тлінні останки великого володаря й державного мужа України.

Вся доба Ярослава була виявом могутності й величі соборної Української держави, добробуту її населення, буйного розвитку релігійного, громадського, культурного й освітнього життя і лишилася в народній пам'яті, як світла й щаслива сторінка історії, коли Україна досягла вершка своєї величі й могутності.

Духова оркестра при ос. СУМА ім. М. Павлушкова в Чикаго перед вимаршом

Проф. М. Заклинський

Хмельницький в останніх роках життя

В С Т У П

Хмельницький і Шевченко — два найбільші, що їх зродила наша земля за весь минулий час існування нашого народу. Мимо того про Хмельницького знають і пишуть у нас мало, хоча трьохсот річниця його гетьманування добігає до кінця. Ще менше знають молоді і старші про останні роки його діяльності. Коли події до Переяславського договору ще вміють у нас зложити в цілість, опірними точками є його битви і договори з Польщею, то для подій з його останніх років звичайно не в силі знайти провідної лінії та головних подій, щоб укласти біля них побічні. Тимчасом його діяльність в останніх роках життя має величезну вагу, бо тільки тоді збудував він Незалежну Державу. В тій його праці повинні ми якслід орієнтуватися.

Діяльність Хмельницького в кінцевій добі його життя треба поділити на останні три частини: Перша — від Переяславського договору до виступу Швеції проти Польщі (на весні 1655 р.). Друга — від виступу шведів до замирення Московщини з Польщею (у вересні 1656 р.). Третя — від тої події до гетьманської смерті (6 серпня 1657 р.). Ті події були вирішальні, вони змінили політичну і військову ситуацію та дали новий напрям закордонній політиці гетьмана.

Хмельницький тому уклав союз з Московщиною, щоб врешті відв'язатися від Польщі. Сам не міг її задавити, бо його союзник з konieczности — кримський хан — зраджував кожного разу, коли Хмельницький перемагав у вирішальній битві. Хана не лише підкуплювала Польща, але цей степовий хижак добре бачив, що незалежна Україна була досить сильна, щоб зупинити татарські напади та позбавити татар такого великого і вигідного розбишацького заробітку. Покинути ж зрадливого союзника гетьман не міг, бо тоді татари стояли б проти нього по польському боці.

Другий сусід на півдні, могутній турецький султан, прийняв був гетьмана під свою протекцію формально — з гарними словами і похвалами, однак не дав йому ніякої помочі. Тому гетьман хотів своєю молдавською політикою поставити султана перед доконаний факт. Гетьманич Тиміш, одружившись з донькою молдавського князя Лупула, став спадкоємцем престолу. Коли б він став був незабаром у Молдавії князем, Україна мала б змогу бути під тою ж вигідною опікою Туреччини, що й Молдавія. Тоді Польща боялася б заціпати Українську державу. Однак Тиміш згинув у вересні 1653 р. Тимсамим зруйнувались пляни Хмельницького щодо Туреччини. Тієї ж осені ще раз зрадив його татарський хан, врятувавши польське військо з розпучливого стану під Жванцем. Тоді ж на лихо прибули до нього московські послы з повідомленням, що цар вирішив прийняти Україну під свою опіку та допомогти їй у війні проти Польщі. Хмельницький поїхав зі старшиною до Переяслава...

I

Ми оцінюємо Переяславський договір лише по тому лихові, яке він пізніше приніс Україні. Однак, в ту пору, в 1654 р. ніхто не

міг увянути, щоб дика, примітивна Московщина могла поневолити сильну, культурну Україну. Спочатку той союз підірвав польські впливи серед нашого населення. Тодішнє наше громадянство було у великій мірі засімільоване культурно і все ще зв'язане політично з Польщею. Запорожці почували любов і пошану до польського короля, що, мовляв, хотів їм добра, але йому перешкоджували магнати. Сильно зв'язана з ладом польської держави була наша шляхта. Аж тепер це закінчилося, бо Хмельницький унезалежив свою державу від Польщі. До Переяславського договору поляки вважали Хмельницького своїм збунтованим громадянином. Аж після цього договору почали шанувати його і признавати незалежним володарем. Також європейські держави розуміли союз гетьмана з царем, як повне державне унезалежнення України. Гетьман тепер зовсім явно і повноправно провадив переговори з чужими володарями і вів свою закордонну політику.

Цар Олексій Михайлович довго не хотів вмішуватися в українсько-польську війну, бо чекав, що з неї вийде і не хотів союзу з бунтівником. З огляду на слабкість Московщини чекав він, аж оба противники знесиляться і він зможе чимсь скористатись. Московщина тому була в ту пору слаба, бо недовго перед тим перебула важке безладдя т. зв. «смути», що тривала понад чверть сторіччя. Цар Олексій був сином боярина Михайла Романова, першого царя з нової династії вибраного в 1613 році.

Цар, згідно з договором, виповів Польщі війну і ввійшов з військом у Білорусь, щоб її завоювати. Хмельницький післяв йому, як обіцяв, 20 тисяч козаків під проводом полк. Золотаренка. Там відразу виявилось, що цар інакше розуміє Переяславський договір ніж гетьман. Козаки здобули велику частину південної Білорусі. Золотаренко зорганізував її на козацький лад. Населення не бажало попасти під владу Москви. Золотаренко вислав їхню депутацію до гетьмана з чолобитнею. Одначе царські вєсводи гостро виступили проти цього. Вони вважали зайняту частину Білорусі царською власністю. Доходило і до збройних сутичок. Одначе південна Білорусь таки лишилася при Україні, згідно з наказом Хмельницького.

Польща нерішуче обороняла слабо ворожайну Білорусь. Багата Україна була їй важливіша. Польське військо ввійшло в Брацлавщину (східне Поділля), щоб силою повернути її в польське підданство. Населення боронилося й утікало в ліси. Поляки руйнували край, убивали людей, випалювали села й міста. Хмельницький не міг вирушити проти них, бо мав замало війська. Він просив царя, щоб той відіслав йому з Білорусі хоч частину козаків, або прислав москалів, одначе цар не зробив у тій справі нічого.

Пізньою осінню велике польське військо знову напало на Брацлавщину. Населення боронилося завзято в невеликих твердинях, одначе перевага поляків була завелика. Геройською обороною вславилось тоді містечко Буша. Брацлавський полковник, славний Богун, не мав на своїй полковій території досить сильної твердині, тому відійшов у південну Київщину, до Умані. Там облягла його польська армія і татари, що прийшли туди, як явні союзники

Польщі. Богун так організував оборону й укріпив твердиню, що всі наступи розбивалися і приносили ворогам лише великі втрати. Цар обіцяв Хмельницькому послати московські полки. Довго прийшлося чекати. Вони прийшли аж під кінець січня 1655 р., в силі около 25 тисяч війська. Тоді гетьман негайно вирушив проти поляків. Вони, дізнавшись про те, пішли йому на зустріч. Під Уманню лишилося лише трохи війська для облоги.

Морози були тоді жахливі. Обі армії зустрілися на заметеній снігом рівнині. Вночі прийшло до завзятої битви. В глибоко замерзлій землі годі було окопатися. Козаки робили вали з польських і козацьких замерзлих трупів. Москалі показали безвартісним військом. Поляки вдерлися на їх відтинку в табір. Москалі з переляку покидали зброю і поляки сікли їх, як капусту. Гетьман урятував їхній відтинок фронту своїми запасними відділами. Татари не прийняли участі в тій битві, бо вони мовляв, не звикли воювати вночі.

Другого дня поляки оточили козацький табір. Вони сподівалися дістати в свої руки гетьмана і всю армію, бо бачили, що в козацькому таборі немає дерева, щоб грітися і варити страву. В двох дальших днях ішла серед лютого морозу гарматна перестрілка та невеликі бої кінноти. Тоді козаки назвали ту рівнину Джигиполем.

У ту пору прийшов із Умані на поміч гетьманові полковник Богун. Поляки старалися не допустити його до табору. Розгорілася битва, одначе їм не вдалося. Богунів полк був добірний — він приймав лише відважних. Поміг Богуну також гетьман — випадом із табору. Богунівці зміцнили і підбавили обложених.

Гетьман зумів переговорами знеутралізувати татар. Він знав добре татарську мову, так само турецьку і все раніш приятелював з беями, начальниками орд, що приходили з військовою поміччю. Тепер вони були невдоволені, що хан перейшов на сторону Польщі, та, на гетьманове прохання, відмовлялися від участі в битвах. Польські коменданти не натискали на них, бо боялися втратити союзника.

Гетьман придумав плян, як врятувати своє військо. Важкий цей був плян, але годі було довше стояти у відкритому полі серед лютого морозу. Козаки проламали перстень облоги і вирушили, оточуючись кількома рядами возів, скованих до купи ланцюгами. Поляки негайно напали з усіх боків, але козаки жваво відбивали всі наступи. Оборonoю керував полковник Богун. Польське військо наступало вперто, бо хотіло скоро довести до вирішення. Воно було куди слабше загартоване, як козаки. Смерть від трісконого морозу загрожувала йому повсякчасно не менше, як від куль і шабель.

Так пройшли серед гострого бою кілька кілометрів. Коло містечка Охматова гетьман зупинився в догідному для козаків місці. Тут знову розгорілася велика битва. Довго козаки відбивали польські наступи. Вкінці, на гетьманів наказ перейшли в наступ і відкинули поляків. Польські сили змаліли від важких втрат у битвах і від морозу. Особливо потерпіла їхня піхота.

Ця битва ще раз виявила могутній талант Хмельницького як полководця. Хоч він не знищив польської армії, як в інших битвах, але вивів козацьке військо з невідгідного становища і відки-

Пам'ятник Богдану Хмельницькому на Софійській площі в Києві

нув ворога. (Небезпека була велика, бо його сили були замалі. Москалі, його союзники, виявилися безвартісним військом.). Поляки відійшли на Брацлавщину і віддавали рештки нещасного населення в неволю татарам, щоб заплатити їм за поміч.

На Білорусі ніщо не змінилося. Суперництво між обома арміями прибирало гострі форми. Нераз козаки проганяли влізливих москалів із міст у своїх околицях. Гетьман бачив, що московські вояводи на Україні вміщуються в його справи і радо вітають гнучкохребетних осіб, що звертаються до московської влади за наділами чи поміччю. Бачив московську поведінку в Білорусі, а на Дрижполі переконався, що вони безвартісні, як вояки. Тому його наставлення супроти Москви зміняється. В першу чергу він почав гостро карати всіх тих, що, минаючи свою владу, зверталися до царя за наділами, чи за поміччю.

II

Навесні 1655 р. новий король Швеції, Карло X, повідомив Хмельницького, що починає війну з Польщею і закликав його до співпраці. Ця вістка зробила на гетьмана величезне вражен-

ня. Це ж знайшовся чесний союзник, за яким шукав він від початку повстання. Союз із konieczности з нахабною й облудною Москвою став непотрібний. Гетьман не раз раніше вислав посольства до попередниці Карла X, королеви Христини, у справі спільної війни проти Польщі, але безуспішно.

Польща забрала головні війська з України на північ. Гетьман вирушив на наші західні землі. Але не сам. Цар післав з ним, непрошені свої полки під проводом боярина Бутурліна. Гетьман був цим дуже невдоволений, тому його поведінка з москалями була гостра. Бутурлін хотів забирати в імені царя всі новоздобуті міста і залишати там свою обсаду. Тому гетьман не здобував міст і не дозволяв цього москалям. Коли москалі почали наступ на місто Гусятин, над Збручем, гетьман наказав козакам розігнати їх зброєю. Бутурлінові пояснив, що в тому місті живуть православні, які прислали до нього послів з чолобитнею, тому нема причин здобувати їх місто, наче вороже. Не здобував також Львова, хоч довго стояв коло нього, а остерігав міщан, щоб не переговорювали з москалями. Коли ж Бутурлін уперся, щоб його висланники приймали участь у переговорах з львовянами, гетьман і Виговський вели ті переговори латинською мовою. Приявні москалі лютилися і сиділи, як на турецькому казанні. В некультурній московській державі знав тодішню дипломатичну мову лише перекладач у царській канцелярії.

Московське нахабство виявилось також на іншому місці фронту. Після зайняття міста Люблина, між козацьким полковником Данилом Виговським і начальником москалів спалахує гострий спір за посідання міста.

Польське військо, що стануло коло Городка за Львовом, гетьман побив. Послам від польського короля заявив, що вимагає для себе всі західньоукраїнські землі. Коли надійшло на поміч полякам татарське військо, гетьман вирушив проти нього і переконав його начальника, щоб вони відступили від союзу з Польщею, бо вона розвалюється під ударами шведської армії. Замирившись з татарами, відійшов. Тоді татари напали на військо Бутурліна й оточили його. Він мусів дати татарам великий викуп і всю здобич з того походу...

Тимчасом шведський король переміг польські війська, що виступили проти нього, й опанував велику частину Польщі. Хмельницький пропонував йому на поміч 20 тисяч козаків, а за це вимагав для себе всі західньоукраїнські землі. Король відповів, що йому військової помочі не треба. Послів від гетьмана прийняв він ще з великими почестями, але про союз не згадував. Гетьман скоро довідався, яка цьому причина: між польською шляхтою створилася партія, прихильна шведам, і запропонувала Карлові X польський престол, якщо він поверне шляхті її українські посілости. Гетьман знав, що Карла X на польський престол не виберуть, лише його обманюють. Отже вирішив почекаати, аж шведський король переконається, який є дійсний стан.

На початку 1656 р. гетьман почав переговорювати з семигородським князем Ракочим. Цей хотів збільшити свої посілости коштом Польщі. У вересні того ж року гетьманові послали підписали з Ракочим договір «вічної приязні». Гетьман зобов'язався дати Ракочому військову поміч, не питаючи згоди Москви, як

тільки він почне війну. За це гетьман візьме всі українські землі, що ще лишилися під Польщею і частину Білорусі. Князі молдавський і волоський зобов'язалися дати тоді ж Ракочому військову поміч, а гетьман запевнив їм оборону їх країв у часі тої війни від татарських нападів. Так придбав гетьман союзника проти Польщі, хоч куди слабшого від шведів.

Цар Олексій криво дивився на шведські перемоги над Польщею. Від його батька, царя Михайла Романова, шведський король Густав Адольф у 1618 р. відібрав був землі над Фінською затокою. Цим відгородив Московщину від Балтійського моря. Цар бачив, що його інтереси щодо Швеції подібні до польських. Поляки зі своєї сторони старалися прихилити царя до себе, щоб він перестав воювати і запропонували йому хитро польський престол. Також побачив цар, що Білорусь зовсім не вдоволена його пануванням. Селяни і непольщана частина шляхти бажать влади Хмельницького. Решта шляхти, перелякана жорстокістю московського війська і влади з висилкою частини шляхти з околиць Вітебська і Могилева в глибину Московщини, виявила бажання вернутися до Польщі. Також дуже гнівила царя незалежна поведінка Хмельницького і його рішучий замір збудувати зовсім самостійну державу. Отже й у справі України його інтереси були подібно польських. З таких причин цар почав мирові переговори з Польщею.

Гетьман занепокоївся тими переговорами. Переконавав царя, старався відвести його від того заміру, врешті вислав до Вільна, де вони відбувалися, своїх послів. Одначе цар не допустив їх на наради. Коли послы вернулися до Чигирина і повідомили про мир між Москвою і Польщею, гетьман заявив схвильовано, що доведеться відступити від царя.

Створилася зовсім нова ситуація. Цар перекреслив тим миром головну точку Переяславського договору. Це було у вересні 1656 року. Хмельницький повідомив царя, що не визнає виленьського миру та дальше воюватиме з Польщею, і негайно запросив усю козацьку старшину, до сотників включно, на сойм до Чигирина. Там старшина склала присягу обороняти Українську Державу від кожного ворога. По кількох роках революції провідна верства України виявила цим актом зрілість до орієнтації на власні руки.

III

Хмельницький опинився у важкому становищі. Польща дістала союзника. Хоч Московщина ще не виступила проти України, але була вже на тій дорозі. Гетьман знав, що коли він уневажнить Переяславський договір, матиме війну з Московщиною. Польща напевно тоді також проти нього виступила б. Вона не перестане зазіхати на наші землі. Польські знущання над нашим народом у тій війні, — а Польща не вміє інакше воювати в Україні — розбудили б знову сильну ненависть проти неї. Наслідком цієї ненависти розвинулися б серед населення настрої, прихильні до Москви. Їх дуже боявся гетьман, бо вони могли б спричинити його невдачу на московському фронті. Єдина рада — ослабити Польщу зовсім, обкרוїти її з усіх сторін. Здійсненням цього пляну

пильно займався Хмельницький в останньому році свого життя і створив сильний союз держав — для обкраяння Польщі.

На заході він мав уже такого союзника. Це був князь Ракочий з помічниками — Молдавією і Волощиною. Гетьман звернувся до Карла X і до пруського князя, що був і князем Мекленбургії. Пруський князь був аж до повстання пленником Польщі. Перестав ним бути у 1648 році, по важких невдачах поляків у війні з Хмельницьким.

У Чигирині закипіла дипломатична праця. Канцлер Іван Виговський дуже поширив канцелярію закордонних зв'язків. Гетьманова столиця стала тоді важнішим осередком східноєвропейської політики, ніж Варшава чи Москва.

Шведський король скоро розчарувався в польських обіцянках. Проти нього ще й спалахнуло в кількох місцях Польщі повстання. Тоді він звернувся до гетьмана в справі проти польського союзу. Єдиною перешкодою скорого зговорення була справа наших західних земель. До них мав претенсії шведський король. Коли в січні 1657 року прибули до Чигирина шведські послы, щоб підписати союзню умову, перешкодила в цьому лише неохота короля признати гетьманові право на «руські землі Річпосполитої аж по Вислу». Хмельницький не хотів і говорити з послами, лише переказав через Виговського, що право гетьмана на західні землі «доки сягає руська мова» є невідкличною передумовою союзу. Навесні 1657 року прибув до Чигирина знаний шведський дипломат Густав Лілієнкрона і привіз згоду свого короля, щоб гетьман зайняв західню Україну і південну Білорусь. За це вимагав для себе гарантії від гетьмана на ті північні польські провінції, що він, король, бажав би собі забрати і на частини Литви і Білорусі. Також бажав 20 тисяч козаків на поміч проти Польщі і Московщини. На те все гетьман згодився.

Чому Хмельницький бажав прилучити до своєї держави частину Білорусі? Білоруси не виявляли тоді ще ніяких самостійницьких змагань. З-під влади Київської держави попали, по недовгій добі самостійности, ще в кінці 13 ст. під владу Литви. Литовська незалежна держава перестала існувати в 1569 р. і стала разом з належними до неї Білоруссю і Поліссям самоуправною частиною Польщі. Білорусь мала досить високу культуру, що її придбала ще в Київській державі. В 16 і 17 ст. творила нові культурні вартості у співпраці з нашим громадянством. Білоруські єпископства належали до Київської митрополії. Гетьман не бажав, щоб якась державна границя відділила їх від Києва. Були також господарські та політичні причини гетьманового рішення. Дніпровий шлях був потрібний йому з торговельних причин. Гетьман бажав уможливити доступ нашому купецтву до Балтійського моря, куди йшла велика кількість товарів з України за часів її незалежности до Польщі. Північні частини Литви й Білорусі збирався відірвати від Польщі шведський король. Гетьман хотів, щоб його держава мала з шведською спільну границю на білоруських землях. Так бажав він відділити Московщину від Польщі. Все білоруське селянство і частина шляхти бажали злуки з козацькою державою.

Шведський король уже раніше договорився з пруським князем, що коли він дасть Швеції військову поміч, проти Польщі, то

дістане Познанщину і ще два польські восвідства. Дипломатична діяльність Хмельницького об'єднала всіх тих володарів в одну сильну коаліцію. Над Польщею зависла загроза розбору. Московський посол на Україні Бутурлін звітував цареві про ту діяльність і небезпеку для Польщі.

Супроти Московщини гетьман провадив дуже вміло примирливу політику, щоб не дати їй причини до виступу.

Польща старалася ослабити той союз держав і гетьманове становище дипломатичною діяльністю. Її початкові успіхи у Туреччині і в Криму поборов гетьман з поміччю своїх дипломатів. Коли цар на прохання Польщі домагався, щоб гетьман покинув творити протипольські союзи, той відповів, що мусить покарати Польщу за недавнє спустошення Брацлавщини; зі Швецією, мовляв, не зірве союзу, бо його зв'язки зі шведами давніші за договір з Московщиною, а їхньому королеві він вірить, бо цей свого слова не ламас. На святочнє прийняття шведських послів запросив московських висланників, що були тоді в Чигирині, щоб цар знав, як високо оцінює гетьман шведську приязнь.

Австрія старалася, на просьбу Польщі, погодити гетьмана з Польщею, вислала до Чигирини посольство, одначе нічого не зискала.

Лише один великий успіх осягнула Польща. Данія виповіла Швеції війну і шведське військо не могло в тому вирішальному 1657 році воювати проти Польщі.

До союзу держав, ворожих Польщі, притягнув Хмельницький також Литву. Ще в 1655 році, коли шведи побили Польщу в перших битвах, під опіку шведського короля піддався князь Йонас Радвіля (Януш Радзівіл), провідник литовського народу і талановитий полководець литовської армії. Коли він, роком пізніше, помер, його брат Богуслав провадив далі ту саму політику. Хмельницький прийняв його і вдову по Янушові, рідну сестру Тимошевої вдови під свою опіку. Гетьман гарантував йому владу над незалежною Литвою, крім її надморських частин, що їх збирався прилучити до Швеції Карло X.

*

Ще взимку, в кінці 1656 р., Хмельницький вислав військо на поміч Ракочому під проводом київського полковника Ждановича. Це військо повинно було зайняти західноукраїнські землі. З ним вислав генерального суддю Івана Креховецького, галицького шляхтича, щоб той присєднав тамтешню шляхту до козацької держави і був його послом при князеві Ракочому.

Хмельницький зазивав наших шляхтичів, які були ще на еміграції, вертатися в рідний край, одначе тут не дозволяв їм дармувати, ані бешкетувати. Вони мали обов'язок працювати для держави: у війську, або як урядовці, або в дипломатичній службі. Шляхту на Волині та на Поділлі він старався тоді приседнати обороною її майна. (Довголітня війна і переходи різних військ руйнували господарства тієї шляхти. Якщо якась військо не грабувало, то накладало обов'язок дати велику кількість збіжжя і худоби. Хмельницький видав наказ до тих полків, що стояли на Поділлі і Волині, щоб шляхту, прихильну козацькій державі, не обкладали ніякими данинами для війська, та щоб берегли її майно. Це дуже сподобалося тамтешній шляхті, як також кар-

ність і лад серед козацького війська. Шляхта з різних околиць з'їжджалася на місцеві соймики й ухвалювала просити гетьмана, або звернутися до найближчого козацького полковника, щоб прислав у їх околицю відділ війська, яке берегло б їх майно. Полковники, згідно з гетьмановим наказом, негайно посилали туди військо і так уся околиця діставалася під гетьманову владу. Раніше, в договорах Хмельницького з Польщею, ніколи не вдалося посунути границі козацької держави поза ріку Случ. Тепер, без договорів, почала та границя посуватися на захід, перейшла поза ріку Стир і врешті почала зближуватись до Буча і Смотрича. Польща мусіла погодитися з фактом, що втратила великі простори Волині і Поділля. Шляхта тих околиць почала числити себе громадянами козацької держави і перестала їздити на сойми до Варшави).

Тоді ж, навесні 1657 р. післала до Хмельницького своїх послів шляхта з усього Полісся (з т. зв. Пінського повіту) та просила про захист і прийняття до його держави. Гетьман прийняв їх з великою радістю. Полісся до тієї пори належало до Литви.

Під кінець життя зродилася у Хмельницького думка, на основі терпеливого політичного досвіду, що наша держава значно зміцніє, коли стане дідичною монархією. І поведінка шляхти в Польщі при виборі кожного короля, і щорічний вибір кошового на Січі — вносили на довший час велике безладдя і широко відчиняли двері для демагогії та чужих деморалізуючих впливів. Він знав, що такі потрясення дуже ослаблювали б молоду козацьку державу та що треба ту анархію, що була б при виборах гетьманів, завчасу унеможливити. Тому й бажав зробити гетьманську владу дідичною в своїй родині. Його старший син Тиміш, що молодим згинув у Молдавії, був хоробрий козак і талановитий старшина, життєрадісний і цікавий також до політичних справ. А синові Юрасеві було всього 16 років та й був він, на жаль, нерухливий, недотепний та й нецікавий ні до військових, ні до державних справ. Тому й бажав старий гетьман порадитись з старшиною щодо свого наступника.

З тією ціллю скликав він у квітні 1657 року всю старшину на нараду. Прибули до Чигирина 26 полковників та й інші старшини, до сотників включно. Гетьман промовив до них і повідомив, що почав нездужувати і що пора їм подумати, хто буде його наслідником. Вони знали гетьманові бажання і з вдячності та безмежної пошани до нього заявили, що хочуть мати гетьманом його сина Юрія. Після цього три дні тривав величавий бенкет, старий гетьман радів і з ним усе товариство. Це були щасливі дні його відпочинку по невтомній, надлюдській 10-річній праці. Довір'я і любов старшини, козаків і всього народу були йому нагородою за військову і політичну діяльність, що по довгих сторіччях неволі принесла нашому народові незалежну державу.

Не випало на його долю мати відпочинок хоч під час хвороби. Він пильнував важливі державні справи з неменшою старанністю, як і раніш. Навіть неприємних зустрічей з нахабними московськими послами не міг він оминати. Вони не вірили словам генерального писаря Івана Виговського, що хворий гетьман не в силі їх прийняти. Та й інші справи вимагали його догляду і чуйности. Там, на бойовищах Польщі, воювала його армія, пер-

ший раз без його проводу. А тут, у гетьмановій столиці, виступала нишком проти його династичних плянів старшинська шляхетська опозиція, під проводом його давнього, заслуженого співпрацівника — Івана Виговського. Вони не хотіли діничного гетьманату, хотіли свобідного вибору гетьманів. Вони вели агітацію між вищими старшинами. Гетьман журився цим. Старався то лагідними, то гострими заходами оброзумити їх. Раз, діставши якесь звідомлення, наказав прикувати Виговського ланцюгами до підлоги — і так лежав він майже весь день.

Тимчасом війна в Польщі приносила важливі новини. Обі армії, козацька і Ракочого, сильно побити поляків, зайняли Краків, Малопольщу, і на короткий час, ще й Варшаву. Агітація проти гетьманового заміру завести в Україні діничне гетьманство, перекинулася також до армії. Між старшиною почалися з того приводу сварки. Коли козаки в полках почули, що старшина задумує щось проти гетьмана, вони збунтувалися проти неї. Немало причинився до цього також московський агент Желябужській. Він безкарно поширював між козаками тривожні вістки, що Хмельницький смертельно хворий і що цар не хоче, щоб козаки воювали проти Польщі. Нездарний комендант козацького війська, полковник Жданович, не знешкідливив того агента, ані не вмів утихомирити козацького заколоту, лише почав відступати. Тоді польське військо оточило Ракочого, що не був талановитим полководцем, і він мусів замиритись на дуже не вигідних умовах та відступити з Польщі.

Жданович від'їхав до Чигирина. Коли важко хворому гетьманові доповіли про ганебні події на фронті, від схвлювався, викликав до себе Ждановича і спалахнув таким гнівом, що параліч відібрав йому мову. Так пролежав він п'ять днів і шостого дня помер. Це сталося 6 серпня 1657 року.

Неспокій і безрадість опанували генеральну старшину в Чигирині. Не було нікого в Україні, що доріс би покійному гетьманові хоч до колін. Грушевський пише, що це була одна з найсумніших хвилин в усій нашій історії.

Довго відкладали похорон. Згідно з гетьмановою волею, ховали його в Суботіві. До зібраної всієї старшини, козацтва і селян промовив старий гетьманів секретар, Самійло Зорка. В його промові відбилася безпорадність старшини й її страх за майбутнє молодій державі. (Подаю її в скороченні).

«Милостиві панове полковники — говорив він — і вся старшина з усім Військом Запорозьким і вся республіка українська! Прийшлося нам тепер, що по веселих минулих часах, сумних слухати плачів і рясними сльозами обмиватись, коли гетьмана нашого Богдана Хмельницького, воістину від Бога нам даного вождя, смертю невблаганною скошеного, ось на катафалку смертнім оглядаємо й останні послуги йому віддаємо.

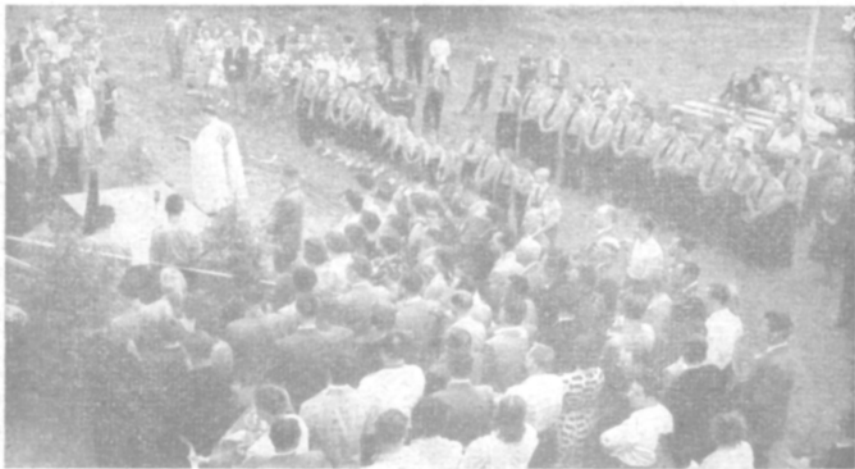
«Помер, не смертельну по собі оставивши славу, цей добрий вождь нащ, що за його головою не тільки ми, підручні його, але і вся Малої Русі річпосполита — при щасливих успіхах довгі літа жити безпечно — обіцувати собі могла... Помер... той, котрого ділом оживлені, могли вже ніколи не вмерти старожитні права і вольности українські і всього Війська Запорозького.

«Не стає мені часу на вчислення чеснот і діл Ваших лицар-

ських, котрі Ви, при від Бога собі данім вожді і гетьманові Хмельницькім, за повреджені і потоптані поляками... старовинні права і вольности стоячи, в багатьох місцях з великою відвагою хвалебно доказали. Хай людською мовою про ці діла Ваші лицарські розкажуть поля і долини, вертепи і гори; розкажуть, яким Ви мужнім, геройської відваги повним, за вольности своєї стояли і воювали серцем. І що при всемогущій допомозі Божій, на Жовтих Водах, під Кореунем, під Пилявою, під Збаражем, під Зборовом, під Берестечком, під Білою Церквою, під Львовом і Замостям, під Нестерваром і Баром, під Кам'янцем Подільським і Жванцем, під Батогом і Охматовим і на інших багатьох місцях, яких не вчислюю, Ви доказували і доказали.

«До Тебе зі скромною моєю мовою звертаюсь, милий наш Вождь Древний руський Одноцаре, славний Скандербегу, Гетьмане славного всього Війська Запорозького і цілої козакоруської України, Хмельницький Богдане! До Тебе говорю тепер між чотирма дошками окутаного і мовчазного, а якого мови перед тим і наказу сто тисяч нас слухало і на кожний знак Твій готовими ставало... Промов до нас — братів своїх... і навчи нас, як маємо без Тебе жити і поступати з сусідними друзями і ворогами нашими... Доброї бувшої мови, скажи і дай нам пересторогу, аби ми не були звоювані і побиті ворогами нашими.»

—oOo—

Посвячення оселі «Верховина» при осередку СУМ-у в Монреалі, Канада, 1956 р.

Постаті античної доби:

Теодор Рейнак

Мітридат Евпатор, володар Понту й північного Причорномор'я

Від Редакції: Зрозуміла без дальших пояснень особлива зацікавленість української вільної науки (а зокрема — історії та археології) добою давньогрецької колонізації та взагалі взаєминами з античним південним Надчорномор'ям і східним Середземномор'ям — спричинилась за останнього десятиріччя на еміграції до появи неабиякої кількості високовартісних наукових та науково-популярних праць на цю тему, в якій особливо важне місце посідає питання про вужчі взаємини північного Надчорномор'я з найвидатнішим із володарів держави Понт (за південносхідньому узбережжі Чорного моря) — Мітридатом Евпатором. Значно меншою мірою розглядалось при цьому світове значення політики Мітридата Евпатора в історії греко-римської античності. Тому подаємо тут дотичну статтю видатного французького історика Теодора Рейнака — точніше кажучи, незначною мірою скорочений переклад його вступного слова до своєї класичної монографії про Мітридата Евпатора (Theodore Reinach: *Mithridate Eurpator, Basileus de Pont*), яка й по 50 роках по своєму виході з друку зберігає велику наукову вартість, а до того ж підкреслює — протилежно до переважної більшості західноєвропейських істориків — особливу чинність Мітридатової політики супроти північного Надчорномор'я.

Перед перекладеним текстом подаємо ще й стислий конспект головних подій за Мітридатового володарювання, щоб нагадати читачеві про історичні факти, які Т. Рейнак майстерно пояснює та оцінює в своїй вищезазначеній статті.

Мітридат VI Евпатор (себто «той, що має доброго батька»), пізніше названий греко-римськими істориками також «Великим», потрапив на престол Понту після дуже бурхливого юнацтва: йому було лише 13 років, коли його батько (спадкоємець понаддвохсотрічної місцевої династії, яка претендувала на спорідненість із перськими царями Ахайменідами) був забитий своїми найближчими родичами. Щоб врятуватись від цих останніх, юний Мітридат мусів роками ховатись з своїми найнадійнішими прихильниками по лісах і горах, що надзвичайно загартувало його і розвинуло його видатні фізичні якості та вдачу. В зрілому віці він визначався рідкісною пам'яттю, володів 22 мовами тих народів і племен, з якими мав до діла, був дуже промовистий і обізнаний у природознавстві та медицині, мав безмежну честолюбність і невичерпну енергію; разом з тим був, подібно до інших сусідніх володарів своєї доби, розбещений, забобонний, підступний, вкрай жорстокий і сповнений підозри навіть супроти найбільш довірених осіб свого оточення та найближчих родичів (це пояснюється тим, що він часто зазнавав від них зради). Захопивши нарешті збройною силою престол і люто покаравши вбивників свого батька

ка — в тому числі й власну матір — він перевів у своїй державі низку корисних реформ та, посиливши зокрема флоту й наземне військо, розпочав послідовну та енергійну політику експансії проти чи не всіх сусідніх країн. За короткий час він підкорив під свою контролю та зверхність майже всі грецькі міста чорноморського узбережжя, через подану їм збройну допомогу проти сарматських, тракійських та інших північних кочовиків — почасти проте й через підкуп, і вже зовсім рідко — збройною силою. Проте столицю напівгрецької і напівтубільної «Воспорської» держави — Пантикапей (тепер м. Керч, на кримському березі Керчинської протоки, що сполучає Чорне море з Озівським) він забрав собі і перетворив його на головний осередок понтійської гегемонії над Чорномор'ям.

Далі він узявся завойовувати дрібніші й слабші держави Малої Азії, які перебували тоді під фактичним, або й офіційним протекторатом Римської республіки — Пафлагонію, потім, у спільці з володарем Вітинії Нікомедом II — Каппадокію, а по смерті Нікомеда — і саму Вітинію. Та хоч як поблажливо ставився до цього спочатку римський уряд, обмежуючись дипломатичними протестами — бо він був тоді надто зайнятий і внутрішніми соціальними заколотами та повстаннями рабів в Італії та Сіцилії, і т. зв. «югуртинською» війною в північнозахідній Африці, пізніше, германською інвазією кимбрів і тевтонів, а ще пізніше внутрішньою війною в самій Італії (т. зв. «союзницькою») — проте, скільки Вітинія (на південнозахідньому узбережжі Чорного моря) вже безпосередньо межувала з римською провінцією Асією, то з цього виникла перша Мітридатова війна (89—84 до Р. Х.).

Спочатку Мітридат мав величезні успіхи. Через непередбачуваність і безладдя в римському командуванні, йому легко вдалось розбити римські війська й викинути їх з Малої Азії, де місцева людність скрізь вітала Мітридату, як визволителя з-під тяжкого римського ярма. Щоб закріпити досягнене становище, Мітридат наказав вимордувати в цілій Малій Азії, в певний день, всіх римлян та взагалі італійців, що там перебували (включно з їх родинами), при чому загинуло коло 80 тисяч осіб. Мітридатове військо вже захопило Егейські острови і переправилось до Греції, де по його боці відразу стали Атени, Спарта, Теби й Ахая — коли нарешті прибув до Греції новий римський експедиційний корпус, під командуванням одного з найвидатніших полководців у римській історії — проконсуля Корнелія Сулли.

Сулла досить швидко винищив Мітридатове військо і, в свою чергу, переправився до Малої Азії. Але йому треба було поспішати назад до Італії, де тим часом палала громадянська війна між його партією «аристократів» і «демократичною» партією славетного полководця Марія. Отож він склав із Мітридатом досить лагідний мирний договір — задовольнився видачею флоту й величезною грошовою контрибуцією, та ще обіцянкою опустити всі захоплені Мітридатом малоазійські терени. Цю обіцянку Мітридат виконав лише частково, через що постала друга Мітридатова війна (82—80 до Р. Х.), яка, проте, незабаром скінчилась номінальним підтвердженням попереднього мирного договору.

Поновивши свою флоту, зреорганізувавши військо та забезпечивши собі численних союзників, невтомний Мітридат згодом

розпочав свою третю війну з Римом (74—64 до Р. Х.), але за цим разом мав лише часткові й скороминущі успіхи, попри свою величезну енергію та героїчну хоробрість. По довгих перипетіях воєнних і політичних акцій, римські полководці Сулліної школи — Ліциній Лукулль, а пізніше Гней Помпей — розбили його і його головного союзника та тестя, володаря Вірменії Тиграна Великого дощенту. Тигран підкорився римлянам, Мітридат утік кавказьким узбережжям до Керчі, наказавши забити всіх своїх численних жінок та родичок, щоб вони не потрапили ворогові до рук. В Керчі він ще ніби думав поновити війну та підняти проти Риму численні сарматські, тракійські й германські племена та вдарити з ними на Італію крізь нинішні Мадярщину й Австрію; але його власні останні вояки перейшли на бік його сина Фарнака, що був замирився з римлянами, і Мітридат, марно спробувавши отруїтись — бо, побоюючись отрути від власних вельмож та родичів, він, за допомогою методи «мінімальних доз», загартував був свій організм проти всіх відомих йому отрут — нарешті сам заколов себе мечем, у віці 70 років.

Фарнак перейняв понтійський престол, але вплутався 47 р. (до Р. Х.) у війну між рештками прихильників Помпея і Юлієм Цезарем і, зазнавши від цього останнього блискавичну поразку, незабаром утратив не лише владу, а й життя. Понтійська держава перейшла до римських ставленників з іншої династії, а в 62—63 р. (по Р. Х.) цісар Нерон остаточно зліквідував її, перетворивши на звичайну римську провінцію.

Коли б завданням моєї праці було висвітлити те враження, яке Мітридат Евпатор залишив у свідомості своїх сучасників і наступних поколінь як надзвичайна людина, то труднощі полягали б для мене лише в тому, що саме вибирати серед безлічі доказів.

Єдиний з-поміж усіх монархів гелленістичного (грецизованого) Сходу, цей «незначний» володар країни, до нього майже невідомої, який сам ніколи не приймав титулу «великий», однаково був предметом палкої ненависти й мимовільного захоплення з боку своїх ворогів. Його смерть видалась їм звільненням від аж сорокарічного страхіття: римське військо перейнялось радістю, нарід у Римі надягнув святочне вбрання, «неначе десять тисяч ворогів померло в його особі» (як пишуть пізньогрецькі історики Плутарх і Аппіян). Римські державні мужі рівно ж не відмовляли переможеному ними великому воєвничкові в знаках і висловах своєї поваги; переможець Помпей улаштував йому врочистий похорон у мавзолеї його предків (у м. Синопі), а Цицерон кілька місяців по смерті Мітридата назвав його «найбільшим з володарів, з якими народ римський будьколи воював», і взагалі «найбільшим монархом по Олександрі Македонському». Сто років по його смерті римський історик Веллей Патеркуль характеризує його так: «Муж ані мовчазний, ані говіркий без потреби, у війні найпроникливіший, в благодійстві найкращий, часом фортунний, але духом великий завжди, вождь розсудливий, вояк здатний битись у рукопашному бою, римлянами зненавиджений, не менш за Ганнібала.» Ще кілька десятків років, чи півсторіччя пізніше Плутарх Старший

називав його «найбільшим монархом своєї доби». Коли ж перейти до авторів новітніх, то досить пригадати вислови Расіна (в передмові до його трагедії «Мітридат») про «Мітридатові поразки, які сливе самі створили всю славу трьох найбільших полководців Римської республіки», і Монтеск'є (в «Міркуваннях про велич і занепад римлян»): «Високодухий володар, що в недовлі був так само мало пригнічений, як лев, що дивився на свої рани».

Я міг би, з свого боку, підтвердити, що це була людина велика й надзвичайна, і що доля її була трагічна; а рівно ж, що вона подає так історикові, як і поетові, величезний матеріал для патетичних оповідань і яскравих образів. Але подібні міркування мають мало ваги для читача наших днів, який вимагає від історика менше почуття, а більше науки. До того ж, підстави, на які я посилався, є далеко не одинокі: коли постать Мітридата і його панування видаються гідними глибокого вивчення, то це, на жаль, тому, що цей «папівварварський» володар нібито увійшов в історію, як один з безнаслідкових метеорів, що не залишають інших слідів на своєму шляху, як відблиск вогню та відгук грому по своїм зникненні.

А втім Мітридат з'єднав був своїм походженням і вихованням дві великі культури, однаково гідні подиву — хоч відмінні — довгий час змагались за панування над східньою частиною Середземномор'я. Олександр Великий, чужий, через своє походження, їхній вікодавній боротьбі, вперше спробував їх з'єднати, розчинити в якійсь вищій єдності. Це була геніяльна ідея, і ніхто не спроможний сказати, який був би наслідок, якби успіхи великого македонця були сталими; але його несподівана і передчасна смерть поховала і цей його задум. Два сторіччя пізніше Мітридат Евпатор поновив і перейняв на себе ідеї Олександра, присвоївши їх, наче за правом народження. Мрія його юнацтва і його зрілого віку, яка домінує в усій його політиці — це поновлення, під його владою, Олександрової імперії, величезної держави, що охоплювала б усі країни Європи та Азії, в яких грецька мова споконвіку була, або ж стала за попередніх двох сторіч, урядовою мовою і знаряддям культурного розвитку. Ця монархія повинна була об'єднати найбільш квітучі краї стародавнього світу — цілу Малу Азію, всі узбережжя Чорного моря, Македонію і властиву Грецію, а згодом, у більш віддаленому майбутньому, також Сирію та Єгипет і суміжні з ними країни. Ця великодержава, будучи іранською щодо своєї династії — паростка давньоперських Ахайменідів, скинених Олександром Македонським — щодо державної релігії та щодо адміністративних і мілітарних традицій, була б разом з тим цілком грецькою щодо мови, письменства, мистецтва, розвинутого міського життя та інших сторін цивілізації. Що саме оце було найвищою метою амбіції Мітридата, виявляють не самі лише дійсні — хоч і недовготривалі — здобутки його панування, але й розраховані на далеку мету комбінації його дипломатії.

Мітридат виступав в уяві народів водночас у характері спадкоємця перського Дарія і Олександра Македонського, який від щирого серця кохав Грецію та грецьку культуру, а проте не зрікається нічого з своєї тубільної іранської спадщини. В оцьому напрямку він виховує при своїм дворі сина одного з єгипетських мо-

нархів — свого закладника, або ж евентуального васала в майбутньому, і нав'язує тасміні політичні зв'язки в Сирії, де певна партія заміряється запропонувати йому престол вікодавньої династії Селевкідів, що залишилась без незаперечних спадкоємців.

Він кидав на послуги своїх великих замірів усі ресурси свого незвичайного розуму і свого невтомного та беззастережного завзяття; він застосував, мірою потреби, хитрість, скритість, віроломство — і свій рідкісний хист організатора, політика і воєнка. Але він натрапив на своєму шляху на перешкоду, невідому його попередникові та взірцеві — македонському завойовникові; а це була грізна міць та жадоба Риму, що вже володів половиною грецького культурного світу і був призначений долею до того, щоб опанувати і другу його половину.

Саме на основі цього світового змагу — а не під впливом інстинктовної ненависти, як от у Ганнібала — Мітридат став невблаганим ворогом Риму, таким, яким він завжди уявляється в історичній традиції. В дійсності він змагався з Римом на смерть, лише будучи примушений і зневолений до цього, ані трохи не мріючи про те, щоб його зруйнувати, а радше про те, щоб поділити з ним тодішній культурний світ. Адже, те, чого він домагався, здійснилось згодом, сливе п'ять років пізніше, самою силою речей, коли по смерті Теодосія Великого Римська імперія, падаючи під властивою вагою, остаточно розкололась на дві половини, яким судилося дедалі більше відвертатись одна від однієї — на латинсько-германську імперію з Римом і грецько-візантійську з Царгородом... Зрештою, викликане перемогою Риму над Мітридатом примусове об'єднання цілого греко-римського світу, хоч і тривало майже півтисячоріччя, але не виправдувалось ніякими мотивами вищого порядку: ні політична свобода народів, ні розвиток культури не мали нічого до діла з цією боротьбою між двома мілітарними деспотизмами, що лише позірно зберігали один свій аристократичний, а другий — свій монархічний характер.

Проте, якщо велегенський проект та героїчні зусилля Мітридата скінчились для нього самого лише трагічною поразкою і самогубством переможенного тирана, то для стародавнього світу ця поразка мала величезні наслідки — мабуть не менші, аніж мала б Мітридатова перемога.

Поперше, первісні легкі успіхи понтійського володаря, його тріумфальна поява в західній Малій Азії і в Греції, щирий ентузіазм, з яким його там приймали, довгі спомини та невгамовані надії, що залишились там по ньому — все це в блискучий спосіб довело ту політичну солідарність, яка пов'язувала чи не всі країни грецької мови та культури. Рим, під загрозою неминучого поновлення тієї боротьби, з якої він і сам вийшов значною мірою послабленим, мав або зректись усіх своїх східних володінь, або ж поширити свої завоювання до крайніх кордонів грецької культури на Сході. Звичайно ж, він волів це останнє; і таким чином наступна анексія східної Малої Азії, Тракії, Крети, а рівно ж перетворення кримського та західньокавказького узбережжя і Вірменії на дуже обмежені в своїх правах васальні держави й державки, було неминучим наслідком попередніх жахливих повстань, викликаних і керованих Мітридатом. Це через Мітридатові війни, — каже пізньогрецький історик Аппіян, — Римська імперія пошири-

лася на Сході аж до чорноморських узбереж, до Евфрата й до єгипетського кордону; бракувало ще тільки Єгипту для об'єднання всього Середземномор'я — але й це виявилось лише справою недовгого часу, а тоді вся сфера грецької культури (за винятком ізольованих і занепадаючих колоній у Месопотамії) підпала під ту саму форму політичної єдності, якої домагався для неї Мітридат — спільне існування під владою чужого, але прихильного до грецької культури господаря. Для дальшого розвитку грецької культури, зрештою, навряд чи важило, чи податки платиться володареві, що зветься Мітридат, чи — Цезар, і чи державні жертвоприносини робиться на ім'я перського Ормузда, а чи Юпітера Капітолійського.

З другого боку, саме через це втягнення цілого грецизованого Сходу в римську імперію, вона зударилась по всьому своєму азійському кордону з народами, традиціями та впливами Ірану — того Ірану, де навіть Олександр Македонський та його найближчі спадкоємці не спромоглись, попри свої воєнні перемоги, закоренити грецький культурний вплив. Ті народи — перси, партійці, мідійці, сармати і культурно залежні від Ірану іверійці (грузини), вірмени, асирійці та араби пустелі — згуртувавшись навколо партійської династії Арсакідів, протиставили римській експансії справжній Схід, з його місцевим і усталеним розумінням людини, держави і релігії, з його непереможним самовідштовхуванням від моральної й матеріальної культури Заходу. Старий антагонізм Азії і Європи, відомий ще з часів Гомера та Геродота, але на деякий час присипаний через еклектизм Олександрових спадкоємців, відразу прокинувся від зудару двох рас над Евфратом — двох зайшлих завойовників, що з них один з'явився з берегів Італії, а другий — з пустель Хорасану й Бактрії (Туркестану). Це зробили Мітридатові війни, що звели Рим віч-на-віч з Іраном...

Мітридат сам розпочав цей новий період відвічної боротьби, це поновлення офензиви Орієнту. Він, що впродовж перших десятиріч свого володарювання неначе являв собою останнього коронованого оборонця грецького відродження, перетворився за свого занепаду на справжнього орієнтального монарха, оточеного євнухами, жінками й катами. Замінивши свої розбиті римлянами тяжкоозброєні фаланги та ескадрони греко-македонського зразка легкими й недисциплінованими лучниками, зробивши, нарешті, заклик до расового й релігійного фанатизму, він скріпив культурну стагнацію Сходу і разом з тим кинув під ноги італійського завойовника всі старі нації східної Малої Азії. Тож, з одного боку, Мітридат це останній правомірний спадкоємець Олександра і пізніших македонських монархів, а з другого — взірець партійських Арсакідів та новоперських Сасанідів і, в тоді ще дуже далекому майбутньому, арабських халіфів.

Третій наслідок довготривалої Мітридатової кризи для Риму — це приспінення внутрішніх змін у римській державі. Досвід сливе сорокарічної боротьби виявив цілковиту непридатність римських республіканських інституцій, так мілтарних, як і політичних, до великих воєн на Сході. Щорічна зміна центральної виконавчої влади і більшості провінційних адміністраторів, гостро обмежені компетенції цих останніх, постійне контролювання воєнного командування столичними адвокатами та політичними промовцями, безладдя в зовнішній політиці, залежній від хиткої більшості го-

посів у сенаті та на народніх зборах — вся ця спадщина застарілої минувшини поволі крахувала в обличчі небезпеки, що раз-у-раз відроджувалась, поширювалась і загрожувала відразу стільком провінціям. Тричі Рим був змушений надавати своїм головнокомандувачам зовсім надзвичайних і конституційно непередбачених повноважень, і двоє з них — Суллі і Помпей — спромоглись, повернувшись по своїх перемогах над Мітрідатом, здобути найвищу і знов таки конституційно непередбачену владу в республіці. Вони тим самим репрезентували собою перехідні етапи до мілітарної монархії, яка стала конче потрібною формою правління для збереження Римської великодержави і остаточно затріумфувала з Ю. Цезарем, М. Антонієм і Октавіаном Августом.

Ці три головні наслідки Мітрідатових воєн — цілковите втягнення гелленізму в обшир Римської імперії, пробудження расового й релігійного змагання Сходу й Заходу і прискорене внутрішнє переформування Римської держави — вже добре досліджені сучасною історіографією. Лишається ще й четвертий — досить мало спостережений, а проте дуже важливий і далекосяжний результат тих мілітарних і дипломатичних перемог, які позначають першу половину володарювання Мітрідата.

Наприкінці 2 сторіччя до Р. Х., дорогоцінний зародок західньої культури, посіяний грецькими колоніями на північному узбережжі Чорного моря, перебував у смертельній небезпеці в обличчі величезної навали північних (сарматських і тракійських) племен. Лишається вічною славою Мітрідата, що він, ще на початку свого володарювання, поспішив відгукнутись на розпачливий заклик греків Тавриди (Криму) і дав їм солідну воєнну допомогу, яка на численні сторіччя зберегла грецький культурний вплив на північному Надчорномор'ї. Наслідком переможних походів Мітрідатових військ, Херсоннес (пізніше Херсон, Корсунь) і Пантікапей (теперішня Керч) у Криму, ці два форпости західньої культури, що ледве не загубились були на порозі Скитії, і далі світили в кіммерійській пітьмі, хоч тихим, але корисним світлом, на протязі майже всього існування Римської імперії, а почасти й значно довше. Пантікапей не витримав, у другій половині 4 сторіччя по Р. Х., навали гунів, але Херсон лишився форпостом Візантії аж до 13 сторіччя, коли рештки грецьких колоній у Криму підпали під владу венеційців і генуезців. У мурах цього міста, що його колись Мітрідат урятував від загибелі, київський князь Володимир, осяяний християнським світлом, прийняв святе хрищення, і, сказати б, того самого дня народилась душа святої Руси...

Гадаю, що сказаного досить, щоб виявити, що володарювання Мітрідата — це такий цікавий епізод, уміщений неначе на грані двох великих історичних періодів, ця складна держава, останнє втілення гелленізму, де змішується, сперечається і поєднується стільки різнорідних складників — становить, зі слухного погляду, вирішальну епоху, один із поворотних пунктів у стародавній історії...*

Переклав В. Д.

* В одному з наступних чисел «Авангарду» Редакція сподівається подати також стислий нарис історії Боспорської держави та інших грецьких і напівгрецьких державних одиниць на узбережжях України, Криму та Кубані за греко-римської і візантійської доби. Ред.

Нариси з історії філософії

СКЕПТИКИ

Поряд з чотирма своїми великими філософічними школами — «академіки» (прихильники платонізму), «перипатетики» (прихильники аристотелізму), стоїки та епікурейці — греко-римська античність ставила ще п'яту школу — «скептиків». Філософічна правомірність цієї схематизації є дуже сумнівна, бо скептицизм, як такий, не є і не може бути філософічною системою, і то вже за самим своїм визначенням. Під «скептицизмом» звичайно розуміється схильність ставити під сумнів достовірність будь-яких тверджень або доказів — як позитивного, так і негативного змісту. Очевидно, ця здібність сумніватись є органічно притаманна розумові людському і, попри свої негативні наслідки (зокрема в галузі моралі), має й свої корисні сторони, протидіючи надмірній легковірності в практичному житті та поверховому захопленню недосить обґрунтованими теоріями — в науці. Проте філософічного значення скептицизм набуває лише тією мірою, якою він ставить під сумнів саму можливість усякого вірогідного — отже й філософічного — значення; таким чином, філософічний скептицизм не є окремою системою філософії, але критикою та запереченням усякої філософії, і найбільше, що він може дати — це систему аргументації, скеровану проти будь-якого філософування.

Відповідно до цього свого ґрунтовно «антифілософічного» напрямку, скептицизм значно частіше трапляється в історії філософічної думки в ролі часткового складника певного іншого філософічного вчення, аніж у формі окремої послідовної і всеохоплюючої доктрини. Очевидно, схильність до скептицизму в трактуванні певних окремих проблем повинна бути особливо велика в прихильників т. зв. релятивізму, себто філософічного напрямку, який визнає лише відносну — а не абсолютну — істину, мораль, красу і т. ін. Релятивізм репрезентують в античній філософії насамперед грецькі «софісти» 5-4 сторіччя до Р. Х. (див. про них «Авангард», 1953, ч. 8-9, стор. 37-40); і коли один із найвидатніших «софістів», **Горгій** Леонтинський, оголосив і намагається довести в своєму парадоксальному творі «Про неіснуюче чи то про природу» такі три тези: 1) нічого не існує; 2) якби щось існувало, воно не надавалось б до пізнання; 3) якби щось існувало і надавалось до пізнання, то того пізнання не можна було б нікому передати, — то останні дві з цих трьох тез виразно належать до філософічного скептицизму. Проте обґрунтування цих тез має в Горгія ще досить примітивний характер. Він аргументує це так:

1. Щоб надаватись до пізнання, існуюче мусить бути таким, щоб його можна було собі уявити; проте, якщо існуюче надається до уявлення, то неіснуюче повинне не надаватись до уявлення, а це очевидний абсурд, бо прекрасно можна уявити собі щось неіснуюче (напр., кентавра, або ж людину, що літає). З цього начебто повинно випливати, що існуюче не надається до уявлен-

ни, отже й до пізнання. (Проте ціла ця аргументація спирається на найелементарнішій логічній помилці, мовляв, якщо $A \in B$, то не $A \in B$, — немов би з двоногости людини зробити висновок, що ніякої іншої двоногої істоти не може бути).

2. Пізнання передається через слово, а слова є значки; всякий знак с, за своєю природою, відмінний від того, що він означає. Це твердження с, само з себе, цілком слухне, але з нього аж ніяк не випливає неможливість правильного розуміння слів, отже й передачі знання. Не зупиняючись тут на надто складному питанні про абсолютний, або ж релятивний характер адекватності (відповідності) вислову до думки, зазначимо лише, що навіть релятивний її характер міг би зробити правильне розуміння вислову лише важчим до здійснення, проте аж ніяк не засадниче неможливим.

Зрештою слід підкреслити, що перший (і основний) парадокс Горгія — мовляв, нічого не існує — має не скептичний характер, але нігілістичний: під кутом зору послідовного скептицизму, він так само не надається до доказу, як і протилежне твердження — мовляв, щось існує.

Коли, отже, скептицизм не становить під філософічним поглядом, певної «школи», то й історична достовірність існування окремої «скептичної школи» також викликає серйозний сумнів. На відміну від філософів інших чотирьох «шкіл», скептики ніколи не мали певного територіального осередку, ні в Атенах, ані деінде, і безпосереднє наступництво між окремими видатними філософами скептичного напрямку не є сливе в жадному випадку засвідченням, так що само йменування «філософічною школою» лишається, стосовно до них, цілком умовним та завдячує своє існування лише схильності пізньоантичних істориків філософії до поверхової схематизації. Про самого засновника цієї «ніколи» **Піррона**, що вчив скептицизму в своєму рідному місті Еліді (в північнозахідній частині Пельопоннесу) і помер там само десь коло 270 р. до Р. Х. — за традицією, у віці 90 років — було дуже мало чого відомо, вже за кількох поколінь по його смерті. Щоправда, антична традиція твердить, що він у зрілому віці взяв участь у великому східньому поході Олександра Македонського і потрапив при цьому аж до Індії; проте та сама традиція намагається разом з цим пояснити постання Пірронового скептицизму тим впливом, який, мовляв, зробили на грецького філософа індійські філософи — «брагмани», а оскільки це останнє припущення є цілковито хибним (бо до скептицизму індійська філософія тієї доби мала щонайменше схильності), то й ціла легенда про перебування Піррона в Індії видається так само вигаданою «ад хок» — заради обґрунтування того припущення — як і античні легенди про великі подорожі інших грецьких філософів (Пітагора, Демокрита, навіть Платона). Якщо ж Піррон дійсно побував кілька років в Індії, то наштотхнути його на скептичне ставлення до філософії аж ніяк не міг гаданий «скептицизм» брагманів, тільки самий лише безпосередній контакт з таким відмінним від давньогрецької ментальності індійським культурним життям. Зрештою Піррон, подібно до Сократа, нічого не залишив по собі на письмі, і тому надто важко визначити, що саме в системі аргументації античного скептицизму походить від нього самого, а

що від численних писань його безпосереднього учня **Тимона** з Фліонту (місто в північносхідньому Пельопоннесі), який, по смерті Пірроновій, учив в Атенах і помер там само — начебто теж у віці 90 років — коло 240 р. до Р. Х.*).

Хоч Тимон безперечно намагався певною мірою просистематизувати скептичні погляди свого попередника та вчителя, проте чіткої класифікації скептичних аргументів у тих нечисленних уривках, які збереглися від його писань, не міститься. Найкраще резюме його доктрини знаходимо в «Підготові до викладу Євангелії» християнського церковного історика й мораліста **Евсебія** Кесарійського (264-340 по Р. Х.), в творі, який взагалі становить досить поважне джерело для історії деяких менш відомих напрямків давньогрецької філософії; тому наводимо цей уривок з **Евсебія** повністю:

«Тимон твердить, що хто хоче бути щасливим, повинен зважати на такі три пункти: поперше, якого роду є самі речі; по-друге, як ми маємо ставитись до них, і нарешті, чого досягається через оце наше належне ставлення. Отже, щодо речей, то він, як передається, вважає їх за невизначенні, незміренні та неоціненні з обох боків, себто гадає, що не слід визнавати ані правдивими — ані хибними — ні наші сприйняття, ані наші опінії. Тому й не треба довірятись ні цим, ні тим, але стримуватись від усякої опінії, всякого нахилу, всякого рішення, та твердити: все є не більшою мірою існуючим, ніж неіснуючим; або ж: воно є такою мірою існуючим, як і неіснуючим; або ще: воно не є ні існуючим, ані неіснуючим. Хто отак ставиться до речей — вчить Тимон — той стає причетним, спершу, стримання від тверджень, а далі — безтурботности.»

Здається, що так Піррон та Тимон, як і інші скептики тієї старшої «школи», особливо акцентували саме моральні висновки (а на їхню думку — наслідки) свого вчення — оту «атараксію» («безтурботність» або, точніше кажучи, «нездатність турбуватись»), якої рівнож прагнули, як найвищого осягнення щастя — проте за допомогою зовсім інших духових засобів — і стоїки, і епікурейці, і яка, на думку Тимона, «слідє за стриманням від тверджень, як тінь за своїм тілом». Безперечно, певна доза психологічної істини міститься і в оцій спробі осягнути тієї «безтурботности» через послідовний та всеохоплюючий скептицизм; мовляв, «мудрець так само відчуває холод або голод, як і інші люди, але не вважає їх за лихо і тому терпить їх із поміркованим почуттям». Якби ж, проте, це могло бути загальним правилом поведінки людської! Насправді ж усі ці три шляхи до осягнення «безтурботности» — і епікурейський, через надакцентування «втіхи чи то насолоди», і стоїчний, через надакцентування власної особистої «чесноти», і скептичний, через заперечення всякої достовірности —

*) Цього Тимова — якого йменують також Тимоном Силдографом, на основі його сатиричних віршів, в яких він висміював сливе всіх попередніх філософів — не повинно плутати з значно відомішим атенським «мізантропом» Тимоном (другої половини 5 сторіччя до Р. Х.), який залишився в історії європейської духової культури наймаркантішим представником послідовного «людоненависництва».

лише частково вірними під психологічним поглядом, так що важний із них може практично придатись лише особам цілком певного психологічного типу, та й цілком певних етичних переконань.

Слід, проте зазначити, що, попри свою більшу зацікавленість моральною стороною скептицизму, його хронологічно найраніші речники вже були обізнані з найпоширенішим — хоч логічно неслухним — способом спростовування філософічного скептицизму і досить успішно застереглись проти того софізму, мовляв, якщо скептик усе ставить під сумнів, то тим самим ставить під сумнів і правомірність свого власного сумніву, себто спростовує себе самого. Слушна відповідь на цей софізм*) приписується вже самому Пірронові: «Крім викладу та розгляду чужих опіній, нічого не стверджуємо, і навіть цього нашого нестверджування теж не стверджуємо; бо якщо сказати: «нічого не визначаємо», то тим самим щось уже було б нами визначено».

Дійсно, сумнів не є в тому, щоб стверджувати свій сумнів. Навіть у традиційній формальній логіці категорія «сумніву» становить (під терміном «гіпотетичности») «модальність» судження, а ніколи не його зміст. Питання про «правомірність сумніву» може важити морально, але ніяк не під логічним поглядом, бо кожний сумнів має свою логічну засаду (звичайно ж. коли він щирий — але щирість і нещирість не стосується до логіки).

Внутрішня недолужність філософічного скептицизму полягає в чомусь іншому. Скептична критика філософічних тверджень може дати рацію в кожному окремому випадку, але всі такі випадки складатимуть укупі лише так звану «неповну індукцію», себто з їх сукупности ще зовсім не випливає, що якась нова, ще не розглянена філософічна теза не виявиться неприступною для скептичної критики. А доводити, що ніякого правдивого твердження (незалежно від його змісту) взагалі не може бути — скептицизм не в праві, бо інакше це вже буде не скептицизм, а агностицизм, не сумнів, але таке саме твердження, як і всяке інше, лише з негативною «передознакою».

Через цю філософічну неплодність скептицизму, пізніше його поновлення та розроблення, вже за римських часів, хоч і подає цікаві, а часом і більш-менш слушні застереження з галузі методології окремих наук, проте в своїх спробах систематизації скептичної доктрини, в найкращому випадку, складає лише «теорію можливих логічних помилок». **Айнесидем** (чи то Енезідем, за латинською транскрипцією цього імені), який вчив в Олександрії десь за другої половини I сторіччя до Р. Х., або ж на початку нової ери, і від якого збереглись уривки з просторого трактату «Пірронові вислови», склав перелік десятиох «причин» можливо хибного висновку; ці десять категорій, що не визначаються консеквентністю класифікації, його продовжувач **Арриппа** (про якого ближче нічого не відомо) скоротив до чіткіших п'ятох, а саме:

*) Зрештою, софізм цілком подібний до відомого елементарного софізму про кретійця, який твердить, що всі кретійці брешуть, а тим самим, мовляв, визнає, що сам бреше (а решта кретійців, отже, правдолюби).

1. суперечність (зовнішня та внутрішня);
2. неможливість обґрунтувати будь-яке твердження такою засадою, яка не потребувала б обґрунтування в свою чергу;
3. релятивність усякого твердження;
4. довільність вихідної тези;
5. т. зв. «хибне коло» в доказі, себто коли для обґрунтування певного твердження застосовується засада, правдивість якої залежить від правдивості того ж таки — ще не доведеного — твердження.

Власне філософічну вагу посідає лише 2-ий пункт, на основі якого пізніші скептики пробували висунути вже не скептичну, але агностицистичну тезу, мовляв, ніщо не може бути доведене ні через само себе — бо тоді воно є самоочевидне і засадниче не потребує доказу*) — ані через щось інше, бо тоді воно потребує засади, яка, в свою чергу, має бути доведена, і так до безкінця. Формально ця остання половина альтернативи є ніби слухна; але вона ігнорує, що в основі всякого доказу міститься або умовне визнання попередніх засад, або ж безпосереднє сприйняття чи переживання, яке, саме в характері суб'єктивного явища, не підлягає сумніву; ще Тимон казав був: «Що мед є солодкий, я не визнаю, але що він здається солодким — визнаю». А яка ж різниця між тим, щоб «бути» або «здаватись» солодким?

Останній хронологічно з відомих нам античних скептиків — лікар Секст Емпірик, що вчив десь на початку 3 сторіччя по Р. Х. — єдиний з них, від якого вповні збереглися простори трактати: «Пірронові взірці» і «Проти математиків» (заголовок умовний — модерною мовою це мало б означати «проти раціоналістів», до яких Секст зараховує так представників окремих наук, як і філософів-догматиків). Секст теж не уникав спокуси агностицизму, намагаючись довести, що всякий регулярний силлогізм містить у собі «хибне коло», бо він, мовляв, спирається на неповний індукції: приміром, коли твердимо, що Сократ є смертний, бо він людина, а всі люди смертні, то для застосування цієї останньої засади треба було б спершу перевірити, чи саме Сократ є так само смертний, як і інші люди. Хибність цього цікавого софізму полягає в ігноруванні загального поняття «людини», яке є побудоване на контитуційних ознаках організму людського, а тому й не потребує перевірки в кожному окремому випадку.

*) Софізм, який легко спростовується елементарною геометрією!

—oOo—

Перед молитвою на оселі «Веселка» Актон, Канада, 1956 р.

Невідомі тварини

Які тварини нам «невідомі»? Природна відповідь — переважна більшість тих, що повимирали ще довго перед виникненням людини, або й за так званого «кам'яного віку». Якщо не брати цід увагу т. зв. «нижчих організмів» (комах, черв'як, різного роду мікроорганізмів тощо), то серед існуючих на сьогодні на земній поверхні (та у воді) тваринних порід число тих, що ще лишаються нам невідомі, не повинне бути надто велике і, зрештою, дедалі все зменшується. Такі випадки, як от відкриття (на початку цього сторіччя) єдиного близького родича жирафи — центральноафриканського «окапі», свого роду «лісові жирафи», значно меншого зросту і з ненадто довгою шиєю — або ж, за останніх років, біля південносхідного побережжя Африки, певної породи «панцерної» риби, що виникла була мільйони років раніше, за сливе всі інші породи хребетних тварин — такі зоологічні сенсації трапляються дедалі рідше.

Зате поглиблене розроблення фізіології та психології тварин саме за останніх десятиріч довело найпереконливіше, що тварини, здавалося б, загальнознані — в тому числі навіть і хатні — були і є для нас, під багатьма поглядами, зовсім «невідомі». Ми посміхасьмо, коли читасмо в історії зоології, що давні греки й римляни (між іншим, і такий добрий знавець сільського господарства, як славетний Вергілій, автор «Енеїди») серйозно припускали, начебто з гниючих нутрощів мертвого бика, через дію сонячного проміння, народжуються... бджоли! Але про того самого бика чи кожна людина «знає», що його дратус червоний колір. Виявляється — нічого подібного: ніяка барва ні бика, ні корову дратувати не може, бо вони взагалі не розрізняють барв; їхній зір є вповні ахроматичний, він сприймає лише «темне» та «світле». Якщо тореадор дратус бика на арені чорною або темносиньою накидкою, замість червоною — а такі експерименти спеціально влаштовувались — то ефект постає той самий, та й взагалі колір накидки тут небагато важить, бо бика дратують насамперед гострі рухи накидки в повітрі. Отже багатотисячолітня певність щодо особливого діяння червоного кольору на рогату худобу була зовсім безгрунтовним непорозумінням.

Так само не розрізняють барв і коні (та їхні родичі — зебри, осли тощо). Коні, до того ж, виявились тваринами аж напрочуд короткозорими (хоч і в меншій мірі, ніж, приміром, носороги, які орієнтуються в просторі переважно за допомогою нюху, а не зору); цим, звичайно ж, пояснюється і «панічний» переляк коня, коли він у бігу несподівано натрапляє на абиякий предмет край дороги: він бачить, що щось там міститься, але бачить так неясно, що не може встановити, чи це щось небезпечне, а чи ні.

Дальші експерименти з кіньми виявили, що кінь, бачачи вершника, здебільшого зовсім не помічає людини, помічає тільки іншого коня; і саме через це, наблизитись до коня, що втік, далеко легше верхи, аніж пішки.

Що всі бичачі й кіньські породи є «музичні» — річ з давніх давних відома; проте лише за останніх років виявилось, що вони по-

сідають цілком певний музичний «смак» і так чітко відрізняють приємні мелодії від неприємних, що, приміром, у корів, залежно від характеру музики, помітно змінюється кількість удою; в Північній Америці вже експериментують із спеціальними музичними радіопередачами для корів, і це ніби економічно виправдує (до речі, в основному корови воліють «клясичну» музику).

Але наймузичнішою з чотириногих виявилась така зневажана на Півночі — і так несправедливо зневажана — свійська тварина, як осел. Осел добре розрізняє навіть схожі між собою мелодії і власним вокальним акомпаньяментом виразно засвідчує більшу або меншу міру свого задоволення чи незадоволення. Саме 1956 року італієць Кавільйотті розпочав у Неаполі серію систематичних експериментів із своїм ослом «Джорджо», з метою складення оптимальної, як на ослячий смак, музичної композиції (вона матиме назву «Південна серенада»).

Зате зовсім немусичними виявились усі гадюки. Це звучить дивно: хто ж не чув про славетних індійських «заклиначів гадюк», які причаровують найотрутіших кобр, награвуючи їм на сопілці чи флегі? Ця екзотична тема багато разів трактувалася в світовому письменстві, в тому числі також і у вірші великого німецького поета Райнера Марії Рільке (1875–1926) «Зміезаклин», який подаємо тут у перекладі В. Державіна:

Коли на ринку закликач безбровий
В гарбуз-сопілку свище, пестить, льстить,
То може статись, що зведе собі він
Споглядача, що впрост із суєти
Кюсків вступить в змінне коло дудки,
Що прагне й прагне й прагне й осяга,
Щоб пружилась рептилія в посудку,
І пружність ту в гойданні розтяга,
По черзі все сліпіші і заморочніші
Між тими, що мчить та б'є, й тим, що до сну —
Й ще погляд лиц: так впорснула найнаочніш
Тоді індієць чужину,
Що в ній вмираєш. Наче небо рдяне
Тебе завалює. Стриба борвій
Тобі через обличчя. Зілля пряне
Ляга понад нордичний спомин твій,
Що ні до чого. Жадна міць не зичить.
Сонця киплять, гарячка тне й разить;
Лихим радінням стовбури стовбичать
Й отрута в зміях блискотить.

І от доведено найточнішими зоофізіологічними експериментами, що вся ця макабрична екзотика «заклинання» гадюк музикою — навіть не непорозуміння, але цілком свідомо облуда. Бо гадюки, хоч і посідають органи слуху (заховані на місці вух під шкірою) проте такі, що припасовані виключно до слухання крізь землю, зглядно крізь воду, не крізь повітря. Отже гадюка чує щось, лише коли вона плазує по ґрунті або пливе у воді, а піднівши голову, зовсім утрачає слух. А підіймає вона голову та шию — на сеансі—заклинання — через те, що її зір привертають до себе блискучі металеві або скляні прикраси, що в кожного «заклинача» містяться на передньому кінці його

музичного приладдя; гойдаючись ліворуч і праворуч укупі з цілою сопілкою під час гри, вони виблискують на сонці і так міцно приковують до себе зір гадюки, що вона не може відвести від них очей і сама гойдає головою та зверхньою частиною тулуба, за ритмом музики, якої не чує. «Заклиначі» все це добре знають, і жадний з них ніколи не зважється робити свій сеанс у темряві. Але цікаво, що вони спромоглися зберегти свою «професійну таємницю» аж упродовж тисячоліть! Насправді ж музика потрібна їм лише для того, щоб сопілка ритмічно колихалась.

Поряд з отруйними гадюками, друге найгірше страховисько для тубільців тропічних країн — це великі чоловікоподібні мавпи. Переважна більшість тамтешньої людности є ще й насьогодні твердо переконана, що горилі в Центральній Африці та орангутанги в Індонезії часом «поривають» людських жінок і заносять їх до своїх гнізд на деревах. Щодо орангутангів, то їхній побут є ще не досить досліджений, щоб можна було категорично заперечити таку можливість; інакше стоїть справа з гориллями. Саме для дальнішого обслідування життя горилль на волі виїхала наприкінці 1956 року до Камеруну (на західному побережжі Центральної Африки) спеціальна наукова експедиція, з англійським зоологом Джералдом Дюрелом й його дружиною Жакліною Дюрел на чолі; але навряд чи вони встановлять абищо таке, що не було б уже про горилль фахівцями і — самим лише їм — відоме. Горилля є, всупереч своїй лихій репутації, зовсім лагідна тварина, зі вдачею радше меланхолійною, аніж схильною до люті; вона ні на кого перша не нападає, а на людей кидається, лише коли її поранено, або коли їй немає куди втікати — цебто за таких обставин, коли й зайць кусається. А що горилля, зустрівши людину, або ж другого свого винищувача — леопарда (який рівню ж живе на деревах і систематично полює на горилль), страшенно рикає, шкирить зуби та б'є себе кулаками в груди — неначе в нападі нестримної люті — то цим вона лише намагається налякати свого ворога; бо ж горилля добре відчуває, що вона, попри величезну силу своїх м'язів є порівняно слабо озброєна: леопард має кращі зуби, а до того ще й пазурі, і доки горилля спроможеться задушити його руками або зламати йому хребет, він сливе завжди встигне перекусити їй горло. Отже «шалена лютя» горилі — це суттю лише свого роду симуляції, оборонний «блеф», вживаний для того, щоб уникнути двобою з небезпечним противником.

Якщо горилля таким чином інстинктивно симулює «лютість», то лев, навпаки, неначе симулює «великодушність». Зоопсихологічні досліді останніх десятиріч багато в тому розвінчали цього колись загальноновизнаного «царя звірів». Лев справді є найсильнішим і найбільшим з існуючих насьогодні наземних хижаків (хібащо за винятком північноамериканського «сірого» та полярного «білого» ведмедів); проте в двобоях між левом і тигром (які влаштовувались кілька разів у французьких цирках, почасти з науково-експериментальною метою, почасти ж і реклямною) завжди перемігав саме тигр, бо він, хоч і менший та слабший, але значно агресивніший та моторніший. До того ж, ішлося в тих двобоях про індійського чи то «бенгальського» тигра — хижака, певною мірою, під суто фізіологічним поглядом, «звіроділого»; бо він є меншим на зріст і слабшим нащадком «манджурського» тигра, який, пере-

селившись сотні тисяч років тому з північносхідної Азії до екваторіяльної, спромігся допасуватись до зовсім інших кліматичних умовин, але при тому втратив на величині та на густоті хутра — зате, правда набув значно ефективнішого кольору (в бенгальського тигра чорні смуги по жовтогарячому тлі, а в манджурського — по сірочервонуватому). Отже й цей «здегенерований» потомок свого міцнішого предка виявляється в практиці переможцем лева, бо левові насамперед бракує ініціативи. З усіх хижаків котячої породи лев є найфлегматичніший; наколи він не голодний і не відчуває статевого гону (а голодним він буває один раз на добу), то це — справжнє втілення ліноців. Звідси і його зовнішня «масстатичність», звідти ж і ота «великодушність», з якою він може спокійно пропустити мимо себе людину, що несподівано на нього натрапила (аби тільки воця не кинулась тікати); насправді йому просто ліньки рухатись. Коли на початку цього сторіччя почали в західноєвропейських зоопарках випускати звірів з їхніх кліток, влаштовуючи їх у відгородженому від публіки ровами з водою «вільному» просторі, що по змозі відтворював би природню обставину їхнього нормального життя — то саме з левами було найбільше клопоту: вони вперто відмовлялись вилазити з своїх кліток, а коли їх під кінець звідти виманили на «вільний простір», то вони відразу ж розлягались собі в найзатишнішому та найбільш тінявому кутку під штучною скелею і, на велике розчарування глядачів, так і пролежали нерухомо аж до заходу сонця, коли знов почали енергійно домагатись повороту до своїх кліток — очевидно, добре запам'ятавши собі, що спати на сні значно вигідніше, аніж на піску. Кінець-кінцем довелось класти їм на ніч сіно під скелею.

Отак сходять нанівець легенди про звірів, які людина повигадувала, накидаючи їм свою власну, людську — або й надлюдську — ментальність!

—оОо—

Вивчаймо свою мову:

Проф. П. Савчук

Норми української літературної мови та правопису

(Закінчення)

Так, ми є дійсно тим народом, який взнісся на вершини слави, бредучи тяжкою дорогою. Бо ми є та нація, дух якої невмирущий і підносить нас до вершин свого призначення. В такому змісті про нас навіть і чужинці висловлюються. Наведемо кілька прикладів висловів чужинців про нас з минулих століть. Францішек Рігер (1818-1903) — чеський поет, критик і народний діяч у одній із своїх промов 1849 року сказав: «Я визнаю українців за самостійний народ, знаю Галичину особисто і знаю їх літературну мову... Поважайте національні прагнення цього переслідуваного, але до самостійности покликаного народу». ¹⁾ Фрідріх Боденштедт (1819-1892) — німецький поет у 1840-1845 роках подорожував по Україні, зібрав-

ши збірку українських народніх пісень і переклав на німецьку мову під назвою: „Die Poetische Ukraine“, її видано в Штутгарті 1845 р., де в передмові цієї збірки читаємо: «У ніякій країні дерево народньої поезії не видало таких великих плодів, ніде дух народу не виявився в піснях так живо і правдиво, як серед українців. Який захоплений подих туги, які глибокі, людяні почування в піснях, що їх співає козак на чужині! Яка ніжність у парі з мужеською силою пронизує його любовні пісні... Справді, той що міг співати такі пісні і любитися ними, не міг стояти на низькому ступні освіти. Цікаво, що українська народня поезія дуже подібна іноді своєю формою до поезії найбільш освічених народів Західньої Європи».²⁾ Або ще один авторитетний вислів, а таких висловів чужинців про нас є чимало, але ми або не знаємо, або не хочемо знати, що про нас пишуть. К. Делямар (1797-1869) — французький політик, сенатор і редактор часопису „La Patrie“ та близький приятель Наполеона III вніс до французького сенату в 1869 р. петицію в українській справі, де читаємо такі знамениті речення: «В Європі існує нарід, забутий істориками — нарід русинів (українців П. С.). Він має свою традицію, свою мову, окрему від московської й польської, має виразну індивідуальність, за яку бореться».³⁾

Ми лише навели кілька прикладів, а таких шляхетних голосів Західньої Європи XIX ст. було багато. А скільки сучасних чужинецьких учених, політиків та інших інтелектуалів відносяться до нашої духовости, а зокрема до нашої мови, як мови самостійної великого народу, з признанням! Коли чужинці оцінюють нас так високо, то чому ж ми не знаємо собі ціни?

С. Смаль сказав: «Кожний сам собі визначає ціну; ми стаємо великими чи малими в залежності від нашої волі». Ці знамениті слова мають слушність і до нашої теми: нам потрібно волі й твердої постави й тоді зродиться мудрість. «Тверда постава є найвищою мудрістю», — сказав Наполеон. Наведені цитати повинні нас до чогось спонукати! А в першу чергу в дію розвитку української літературної соборної мови за одним правописом.

VERBA VOLANT, SCRIPTA MANENT

Погодімся з тим, що одна з неналагоджених проблем нашої духової культури — це мова. Це ми всі бачимо й відчуваємо щоденно.

Перед нами майже всі еміграційні газети, журнали, — з усіх країн вільного світу, та переважна більшість наукової літератури і красного письменства на українській мові.

Аналізуючи той чи інший часопис, журнал, ту чи ту книжку (наукової літератури чи красного письменства), слід звернути увагу не лише на нормативні відхилення від усталеного правопису, але й на стиль мови: бо стиль висловленої думки, особливо на письмі, що має довшу тривалість серед суспільства — має колосальне значення. Стиль мови виявляє культуру людини.

І що ж? Ми натрапляємо на глибокозмістовні статті, які не опрацьовані нормативно й почасти стилістично — зменшують свою вартість.

¹⁻²⁻³⁾ Цитуємо за книжкою В. Січинського — Чужинці про Україну, Прага — 1942.

НАУКОВА ЛІТЕРАТУРА Й КРАСНЕ ПИСЬМЕНСТВО

До цього роду писання ми ставимо найбільші вимоги. Просто вимагаємо грамотності, коли беремося за перо й хочемо, щоб наша праця була суспільнокорисна, тривала роки, або й століття. Адже ж відомо, що опрацьована книжка нормативно-стилістично літературною мовою є зразком для нашої спільноти й цінним, підкреслюємо, цінним вкладом у нашу духову скарбницю невмирущості. На цей рід писання ми не можемо не звернути відповідної уваги.

Книжка — ключ до людського інтелектуально-духового серця; вона є психологічним чинником впливу на емоції, на інтелект, незалежно від його ступеня розвитку. Ми знаємо, як книжки впливали на найбільші людські інтелектуали світу: вони їх носили з собою й спали з ними. Книжка має доступ до кожної родини й стає в найбільшій пригоді, якщо вона нормативно, стилістично і, безперечно, морально витримана. Наприклад: Святе Письмо «Кобзар» Шевченка та подібні. І навпаки — приносить шкоду духовому розвитку нашої родини, коли в неї (в книжці) відсутні згадані позитивні чинники.

Безперечно, що не всі можуть бути геніями в своїй творчості, але добрими «майстрами» — всі. Отже, будьмо добрими майстрами в творенні національної духовости. Це наша сучасна місія й шляхетне завдання у вільному світі, де нам ніхто не накидає теми та як її написати. Наша свідомість абсолютно вільна від будь-яких впливів на нашу творчість. Лише треба бути об'єктивними: особливо до творення історичних і документальних творів, які мусять показати обидві сторони медалі. А це ми зможемо зробити лише: OPERA ET STUDIO.

Тому нехай кожний бойовик пера, що стоїть поза творенням літературної мови за нормами академічного правопису, дасть собі запитання: для кого я віддаю свою працю, кому я повинен принести користь — собі лише, чи своєму суспільству, своїй нації? І ми певні, що відповідь буде позитивна, якщо цей інтелектуал працює для загальної національної справи.

Адже ж турки замінили свій старий правопис на абсолютно новий, з трудністю для них абеткою; зробили цілу «революцію» на своєму мовному ґрунті, але прийняли, призвичаїлись і прогресують, а не регресують. Хіба ж і нам так тяжко стати на корисний шлях і ним прямувати для добра всього українського суспільства? Ні! Нам здається, що бракує волі, про яку ми вже згадували. Це до тих, що вміють тримати перо в році, але не хочуть ним відповідно повести. Бо ті, що не вміють поводитися з пером, нехай будуть ласкаві: для користи національної справи відмовитися від писання макулятури й засмічувати нашу духовість.

Останнє речення не відноситься до початківців: письменників, науковців, журналістів тощо. Їх ми вітаємо, бо на них надія. Попереднє речення відноситься також до редакторів наших часописів та журналів, які несуть моральну відповідальність перед нашим суспільством за репрезентацію нашої нації друкованим словом перед чужинцями. Бо преса — душа нації, відбиток нашого духовного обличчя.

Якщо ми тут, у вільному світі, не дамо зразків високої нашої духовости в різних галузях: у науці, письменстві, малярстві, різьбарстві тощо, то там, за залізною заслоною, їх напевно ніхто не дасть. Бо відомо нам, як там пляново й систематично окупант винищує наші духові сили. Тому ми закликаємо до духової толерантності, до пошани рідної мови, як національно-духового чинника. «Не чіпатися того, що ділить і роз'єднує поодинокі часті української землі, — писав М. Грушевський, — а пильнувати того, що лучить і єднає їх до купи, і це зміцнити й розвивати мусимо.»

Тому ми закликаємо наших інтелектуалів показати, що українська нація має свою високу культуру й літературну мову. Коли ми зробимо екскурс у минуле, почавши з XVI ст., то побачимо, що проста народня мова своїм розвитком дала нам непересічні зразки літературної та наукової творчости. Але які то були часи? То були часи постійної тривоги й небезпеки. Але духове життя, як ми сказали устами чужинців, усе ж таки розвивалося. А ми живемо у вільному світі, де цього не відчуваємо; то чому ж би ми не могли розвивати свою мовну культуру?

Ми вважаємо, що прийшов час, що українська літературна мова включиться в родину дійових мов культурних народів світу, як універсальна, з далекойдучими перспективами духовости української пації.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи нами сказане, ставимо такі принципи:

1) Наші інтелектуали повинні стати на службу своїй загальній національній справі на мовному полі, щоб українська літературна мова була єдиною вживаною в усіх наших часописах, журналах, наукових і белетристичних творах як соборна мова всієї української суспільности. Коли наші інтелектуали ще не всі усвідомили собі цієї важливої національної потреби, то буття в своєму розвитку вже стукає до наших сердець: усвідомлюймо це! Нас кличе епоха: борімся за прогресивні форми духового розвитку, бо старі форми примітивізують нашу суть інтелектуального росту. Факт, що нові форми духового розвитку випереджують своїх сучасників, а доба не стоїть на місці.

2) Єдина літературна мова — це показ зрілої високої української національної культури — це показник духової єдності українського народу. Наше українське друковане слово: газети, журнали, книжки тощо, повинні застосовувати єдину літературну мову, єдину лексику й фразеологію — це наші основні вимоги, за які повинні щиро боротись працівники пера. Мова нашого друкованого слова мусить бути зразковою щодо її нормативности й літературности, щоб широкі маси нашого народу могли на неї орієнтуватись.

3) Єдності української літературної мови нашого народу з єдиними нормами в щоденному вжитку. Ми віримо, що кожний бойовик пера на ділі виявить готовість стати на захист української літературної мови для добра своєї нації. Просимо людей доброї волі не залишити мовчанкою наші скромнощирі міркування.

4) Започаткуймо усвідомлення єдности на мовному полі. Віддаймо своє перо на службу соборній мові, що служитиме в боротьбі за волю **України!**

Джек Шефер

Постріл у минуле

(Із сучасної американської белетристики)

Джеррі Лінтонові було десять років, коли старий прибув до них у дід, який його батьки збудували були минулого року. Одного дня його мати одержала лист, який вона прочитала зі стиснутими губами, а потім поклала на карниз комина.

«Відморозив собі ноги», — встановив батько сухим голосом, у свій старанно точний спосіб, суттєве: «це, мабуть, означає, що ми мусимо прийняти його».

«В нас досить місця», сказала мати: «Ми єдині серед родичів, які можемо собі на це дозволити. Але, якщо зробити це... Ти знаєш, який він».

«Так», сказав батько: «Але він твій дід, і на цьому край».

Джеррі був дуже зацікавлений старим, і його напруження осягло своєї вершини, коли він якось у суботу вранці стояв з матір'ю перед дверима дому, тим часом як батько повертався своїм новим фромосейним фордом від двірця і в'їжджав на шлях, що вів додому.

Він загальмував і виліз сам один із машини, підійшов до них і сказав, роздратовано знизавши плечима: «Я не спромігся намотати його сісти в машину. Мені довелося найняти йому візника».

Згодом з'явилась карета і зупинилася перед дверима, візник зіскочив зі свого сидіння і відчинив дверці. Джеррі був розчарований, бо те, що там повільно й незграбно вилізло з карети, було зовсім звичайним старим у зім'ятому, зношеному вбранні.

Візник підхопив його під руку, бажаючи допомогти, але старий щось вимовив тонким, гострим голосом і відштовхнув руку візника. Він ще раз обернувся назад, щоб забрати з карети стару полотняну торбу з прив'язаним до неї якимсь чудним і довгим предметом. Він узяв торбу однією рукою, перехилився на другий бік, щоб зберігати рівновагу, і пошкандибав дрібними кроками додому.

Це був дуже-дуже старий чоловік, з волохатою сіро-сивою бородою, повною тютюнових плям, і блискучими, глибоко запаленими очима під стирчатими бровами. Він спинився на порозі та поклав до долу полотняну торбу, і тоді прив'язаний до неї довгий предмет виявився великою, старою рушницею.

«Ось я», сказав він: «Цього ви, мабуть, не сподівались?» — Він указав головою на Джерріну матір: «Мері, чи не так? Донька Тома?»

«Цілком так, дідусю Джонасе», сказала Джерріна мати своїм візитовим голосом: «Як мило — побачити тебе знов! Гарно, що ти тепер лишишся в нас».

«Чи так? Ти гадаєш?» сказав старий і глянув їй в очі. Запала коротка, незручна мовчанка.

Джерріна мати перервала це, звернувшись до сина: «Джеррі, це Джонас Брант, твій прадід».

Старий трохи схилив голову і роздивився хлопця. «Виглядає як

його батько», сказав він, нахилився до своєї торби і пошкандибав сходами нагору: «Де ж ви хочете примістити мене?»

Джерріна мати помітила рушницю. Вона знов заговорила своєю нормальною інтонацією, тільки трошки різкіше, ніж звичайно: «Дідусю Джонасе, одне ми вяснімо відразу: я не терплю в моєму домі ніякої вогнепальної зброї».

Старий спинився по середині свого обережного крокування з однієї ноги на другу. Він стояв поміж Джеррі з одного боку і Джерріними батьками по другому.

«Та воно ж зіпсоване», сказав він: «вже більше не стріляє».

Він обернувся обличчям до Джеррі і підніс вільно руку, немов хотів би почухати собі щоку, але рука була лише для того, щоб заховати вираз обличчя на другий бік, і Джеррі помітив собі на радощі, що старий йому підморгнув.

Джеррін батько сказав: «Що ж Мері, тоді це ж нічого не значить».

І отак старий поселився в них. Спершу Джерріні батьки не знали гаразд, що їм з ним робити.

Але старий сам розв'язав це питання. Вже по кількох днях він якогось вечора, під час їди, раптом відклав геть ніж, який він завжди тримав у лівій руці, орудуючи виделкою праворуч, обернув поштовхом свою стару голову до Джерріного батька і спитав: «Скільки ж ти даєш тому вугляреві?» — Він мав на увазі того чоловіка, який тричі щодня піклувався про піч у пивниці.

Джеррін батько глянув на нього з подивом. Він не любив розмовляти при столі про гроневі справи: «Той одержує досить. Правдоподібно, що більше, ніж заслуговує.»

«Відішли його геть», сказав старий.

«Алеж, дїду Джонасе...» почала Джерріна мати.

«На це ті клятї ноги ще спроможні», сказав старий. Він схопився лівою рукою знов за ніж і випустив виделку з другої руки, поцілів ножем до конника з хлібом по середині столу, насадив на ніж кусень хліба і стер ним сос зі своєї тарілки.

Джерріна мати спостерігала, як він просунув хліб, що з нього крапало, крізь волохату бороду до рота і відразу відкусив половину кусня, трохи пожував і досунув у рот решту кусня.

Вона обернулася головою і побачила, що Джеррі з захопленням дивиться на старого, який вудив язиком по своїй бороді і зі звуком хлєптання ссав рештки соси з волосся. З льодовим обличчям вона глянула навскоси через стіл на Джерріного батька та зідхнула.

«Отак смакує найкраще», сказав старий і насадив собі на ніж іще кусень хліба. У Джеррі по свині перебігла маленька дрижа, бо він помітив, як блимнуло в старих очах під стирчачими бровами, доки старий схилив голову — блимнули неповажно й нашішкувато.

Відтепер піч відбирала старому багато годин щодня. Він вставав за першого світання і шкандибав своїми важкими кроками до пивниці, видаляв попіл із печі, насипав вугілля та орудував міхами, аж доки вогонь запалає. По сніданку треба було винести попіл та інші рештки до великої купи відпадків поза гаражем, а за тих однієї-двох годин, які тоді лишались до обїду, він сїдав із своєю сукуватою старою люлькою на сходи перед дверима дому,

бо ж, за лихої погоди, під тим вікном у мешканевій кімнаті, яке дивилось на вулицю.

По іді він мусів знову дбати за піч і знову лишалось йому лише пару годин, аби курити люльку до вечора. Потім він мусів знов доглядати вогонь.

Коли надворі знов стало тепло, він перейняв інші роботи, які виконував був той вугляр. Він підстригав квадрат газону на дворі, підрізував живопліт по обох боках в'їзду і тримав пивницю в порядку.

Отже лишилось іще тільки переводити вечори, а це спершу виявилось тяжким. Старий не міг або не хотів припасуватися до їхніх розмов і майже скрізь казав речі, які сердили, або ж викликали незручність.

Одного вечора вони всі сиділи в мешканевій кімнаті — Джерріна мати зі своїм шитвом на кріслі-гойдалці під висячою лампою, Джеррін батько з часописом у кріслі під стоячою лампою з червоними кутасами, Джеррі зі своїми математичними завданнями на софі, а старий із своєю люлькою на стільці з високою спинкою, під вікном.

Джерріна мати піднесла голову і сказала тим напівжартівливим тоном, який вона застосувала, наколи застерігалася в чомусь усякого заперечення: «Діду Джонасе, чи не було б мило, як би ти дався позбавити своєї бороди?»

Старий довго дивився на неї. Він подивився також на Джерріного батька, який дуже тихо тримався поза своїм часописом.

«Може й так», сказав він, а Джерріна мати знову взялася до свого шитва з легкою тріомфуючою посмішкою.

Раптом старий обернувся і сказав своїм скрипучим голосом прямо до середини кімнати: «Чи ви, власне, ніколи не робите чогось іншого? Щовечора те саме. Немов така собі клята купа годинників.»

Джерріна мати відклала голку. Вона роздивлялась на старого і на її щоках створились дві червоні плями. Джеррін батько спустив часопис додолу і поглядав від одного до другого. «Регулярність це тасмници успіху», сказав він.

Але Джерріна мати вперше в своєму житті не дочула зауваження свого чоловіка. Вона тримала руки понад своїм шитвом на колінах. Її голос зазвучав різко: «Дідусю Джонасе, ми пристойні, поважні люди. Це ж ти в усякому разі міг би зрозуміти. І якраз ти хочеш розповісти нам, як ми маємо жити.»

Старий відштовхнув від себе стілець і став на свої хворі ноги. «Лисого дідька хотів я вам розповісти», сказав він, «я тільки був здивований.» Він пошкандибав із кімнати до піддашця, і вони чули, як він повільно тупцював догори.

Вже наступного дня він почав зле чути. Це лихо швидко зростало, і по кількох днях він уже розумів лише те, що йому кричали у вухо.

Його глухого зробила вечори приємнішими, бо ж немає багато сенсу розмовляти з кимсь туговухим. Незабаром ніхто вже до нього більш не звертався, хібащо аби прокричати йому про конечно потрібні речі. Отак і це прийшло до порядку.

По вечері він шкандибав до пивниці та дбав за піч на ніч, потім знов шкандибав догори, сідав у мешканевій кімнаті під вікном

та чекав на часопис. Коли Джеррін батько був прочитав його до кінця, згорнув і поклав на стіл, старий вставав, шкандибав до столу, брав часопис і вишкандибував із кімнати догори, в свою власну комірку.

За перших часів усе це було для Джеррі нове та цікаве, і він постійно роздивлявся на старого.

Джерріній матері це було не до серця. «Ти ще дитина», сказала вона, «а діти легко підпадають під вплив. Не забувай, прошу, що ти називаєшся Лінтон і що ти колись мав стати джентелменом, як твій батько. Джонас Брант не є... що ж, він не є дуже файна людина. Можливо, це й не лише його власна провина, він зрештою не користувався з надто доброго виховання, але пристойна людина ніколи не зробила б того, що він робив... В усякому разі не хочу, щоб ти тривало роздивлявся на нього і, можлива річ, переймав його лихі звички, і щоб ти...»

«Що ж він зробив лихого, мамцю?»

«Джеррі, нікого не слід переривати. Джонас Бранд ніколи не дбав про свою родину, як це належить пристойній людині. Він вимагав від своєї жінки та дітей, щоб вони пішли з ним у пустельні місця, хоча ж мав удома порядну працю. Він завжди робив лише те, чого хотів, і ніколи не брав їх до уваги. З роками він став ще брутальніший та егоїстичніший. А потім він... отож, Джеррі, ти ще замалий. Ти вже мусиш мені просто повірити. Кінець-кінцем, я твоя мати. Він мешкає в нас, бо більше йому нікуди подітись, а ми все ж таки його родичі. Але мусиш зробити мені ласку і не роздивлятися на нього тривало.»

По кількох тижнях це вже не було йому тяжко. Старий вже не був нічим новим.

Коли тітка Елля приїхала з візитою на пару днів, Джонас передав їй до розпорядження свою кімнату і перейшов до приміщення на піддашші, а по її від'їзді він так само лишився там нагорі.

Джеррі Лінтонові було чотирнадцять років, коли з'явився чоловік з Історичного Товариства. Він приїхав якось у суботу пополюдні, запрошеним зеленим кабриолетом, яким він відбув аж до них усю дорогу від столиці.

Чоловік розмістився на кріслі-гойдалці, а Джеррі та його мати — навпроти нього на софі. Він представився як п. Фінлі, секретар Державного Історичного Товариства, і сказав, що він якраз збирає відомости для статті в кварталних публікаціях Товариства.

Джерріна мати, з легкою, гордою посмішкою сіла ще трошки пряміше, але потім раптом почала виглядати дуже здивованою, бо п. Фінлі сказав, що він хоче говорити з Джономасом Брантом.

«З Джономасом Брантом?»

«Певне, так. Звичайно ж. Це ж цікаво — точно дослідити події минувшини. І це слід робити натепер, доки хтось із старих осельників та піонерів ще при житті.»

Джерріна мати трохи нервово прислухалась, як п. Фінлі пояснював їй значення своєї праці. Вона зідхнула з полегшею, коли він оголосив, що він хоче писати про повстання індіанців-сіюксів від

1862 року, про певний аспект, певний чин, який був занедбаний у дотеперішніх розвідках на цю тему.

Джерріна мати викликала старого.

Той сів на останній край стільця, схилиючись уперед у своєму зношеному вбранні, поклав свої старі руки на старі коліна і прикипів своїм зором з-під стирчастих брів до п. Фінлі.

«Пане Бранте», розпочав історик.

«Ви повинні говорити голосніше», казала Джерріна мати: «Він зле чує».

«Пане Бранте!» закричав п. Фінлі.

«Чого ви так кричите?» спитав Джонас.

«Ах, він, мабуть, має сьогодні свій щасливий день», сказала Джерріна мати поспішно.

«Пане Бранте», знов розпочав п. Фінлі. Він говорив повільно та з наголосом, немов би мав перед собою дитину: «В серпні 1862 року ви мешкали в маленькій оселі на перехресті, приблизно десять миль від міста Нью-Ульм».

«Дурниці», сказав старий, «я там був лише проїздом».

Пан Фінлі відкашлявся: «В усякому разі ви були там, коли сапті-сіюкси пішли воєнною тропою та почали масакрувати безпорадних жінок і дітей».

«Рівно ж і чоловіків», сказав старий, «Чоловіків теж, хоч ті боронились». Його старі очі стали ясніші.

«Так, вірно», сказав п. Фінлі. «Ви були тоді між тими, хто спробував обминувати масакруючих індіанців і прорватись до форту Ріджлі».

«Так», сказав старий.

«Вас було тринадцять, вкупі з дітьми.»

«Нас було шістнадцять», сказав старий.

«Дуже добре, п. Бранте, я хотів лише перевірити вану пам'ять. А хто був у вас на чолі?»

«Такий собі хлоп на ім'я Шульц. Мартин Шульц.»

«Надзвичайно добре. І цей Шульц зробив свою справу прегарно, чи не так? Він перейняв на себе провід і ...»

«Дурниці. Був стара гальюна. Не мав зеленого поняття. Принаймні, про індіанців»

«Ну, п. Бранте...» п. Фінлі здавався трохи роздратованим. «Не даваймо тепер місця особистим ресентиментам. Факти доводять протилежне. Там було лише п'ятеро чоловіків, решта — жінки та діти, і Мартин Шульц був на чолі, і ви мали три дні путі до форту та сливе ніяких харчів, і ви не могли запалювати вогонь подорожі з причини індіанців... і ви все ж таки дійшли цілими, чи не правда? Це ж так було?»

«Так.»

«І в останній день, тоді Ви заховались в одній ущелині, і якийсь індіанець побачив вас з вершка скелі, і коли б йому вдалося крикнути своїм людям або подати їм інший знак, то вас усіх перерізали б. Але цього він не встиг, бо Мартин Шульц застрілив його. Шульц твердить, що було 900 футів відстані, але це він, звичайно ж, дещо перебільшив. Ми ж знаємо ті старі рушниці. Проте це була зовсім поважна відстань, і доля шістнадцятьох чоловіків залежала від цього пострілу. І от Мартин Шульц знає це і, мабуть, каже коротку молитву, і ...» (Продовження в наступному числі)

С В Я Т И Н Я

Коли в алеях ліхтарі
На землю сяйво ллють,
І в нас на бистрому Дніпрі
Ще світло б'є з кают
Примарних суден до зорі,
Де скніє каламуть
Долин притихлих. В них роса
Така, немов сльоза, —

То в пору ту я бачу дім,
В нім ріс безжурно я.
Ятрів там в блискавицях грім,
Мов молодість моя!
Плив із садів вишневих дим,
В дощах цвіла земля.
А я виходив і ловив,
Тих громовиць мотив.

Батьки були у мене й брат,
Сестра миліш від всіх.
Ми з братом їхали орать
Весною переліг.
Поля вдягались в зелень шат,
Дівчат котівся сміх.
І жайворон увись злітав,
Від перших, свіжих трав.

Він в небі високо співав
Про щастя і тепло.
З-над круч надходив пароплав,
Цікаво нам було.
Як дим із труб його розстав,
Де у яру село.
Цікавилися ми повсякчас,
Чи хто прибув до нас?

Ми з братом з неводом брели,
І рибу із матні
Витрущували й берегли
Ті подихи весни.
Ставали в поміч, як могли,
Батькам в безрадні дні.
Вітри зів'яле листя в кляс,
Жбурляли нам не раз.

А потім вирости й пішли
Ми мовчки у світи.
В сибірській батько спить землі,
Де не стоять хрести.
Мені лишень вдалось в імлі,

Півсвіта перейти,
Щоб вздріть вогні заморських
Й минуле пригадать. [хат,

Війна в нас скінчилась давно,
Наривши тьму могил.
Ось крізь розчинене вікно,
Сніг впав мені на стіл.
Хитнувся ліс в очах ізнов,
Повстанський грізний стріл.
Деь брат з повстанцями пішов
На Батьківщини зов

Може згинув на війні,
Він деь серед руїн,
Коли боїв останні дні
Спливали на Берлін.
Чи у сибірській стороні,
Де батька бродить тінь, —
Ніхто не скаже і ліси,
Мовчать в своїй красі.

Мій брат не докоряв хоч раз
Мені в годину зла.
Молитись Богу мати пас
Учила як могла.
І вранці в церкву й в пізній
Вона в задумі йшла. [час
І там молилась край ікон
Серед пільми колон.

Ми з Богом у світи пішли,
(Не всіх Він нас зберіг).
Йшов розпач по усій землі,
Ридав коло доріг.
Хмар пропливали кораблі,
Рятуючи від лих.
Бо досягало зло небес.
Покривши обрій весь.

Сестру я теж не розшукав,
Згубилася в світах.
Я весь тремчу, як пароплав,
Що дав гудки в портах.
І марииво пливе заgrav
В моїх тоді думках.
Бо я лишився, як журавель,
Між спалених осель.

В снігах мій батько мовчки
Де вие в сопках звір. [спить,

Коханій — смерть закрила світ
Вже в Альпах серед гір.
Мені Атляптик в ніч привіт
У блиску слав сузір... —
Мара бреде ген від Карпат,
Від тих, що вбиті й сплять.

А я про свій ще мрію дім,
Що ввесь згорів до тла,
Коли гармат здрігався грім
Від ближнього села.
Ще мрію серцем молодим
Знайти в роках тепла.
І батька горбик розшукать,
Де впав, узнати брат?

Я сяду там між бур'яну,

На попелищі в нас.
Згадаю про свою весну,
Про свій десятий клас.
Йшли армії через Десну,
І били повсякчас
Гармати від Дніпра — ріки,
Де йшли з чужин полки.

І припаду я до руїн
І вимовлять уста
Молитву до стрімких вершин,
Де тиш, встає Христа.
І душі прилетять з долини,
Мов пташка до гнізда.
І я зрадію серцем всім:
Ми всі вернулись в дім!

Вересень 1956 р.

—оОо—

Струнна оркестра при ос. СУМА в Нью-Йорку під керівництвом інж. Р. Соснянка

Мистецтво:

Л. С.

Великий артист і режисер М. Садовський

Славнозвісна родина Тобілевичів видала для української культури цілу плеяду видатних діячів українського театру і драматургії, глибокомайстерних авторів п'єс, творців репертуару нового українського театру, знаменитих своїми виблискуючими сценічними талантами високообдарованих акторів і режисерів, що відіграли провідну роль в славному оточенні корифеїв і створили цілу добу в історії українського театру, обумовили його бурхливе піднесення і всебічний розвиток.

Славний драматург Іван Карпенко-Карий, автор кількох десятків видатних своїм змістом і формою п'єс української тематики на історичні сюжети з героїчного минулого України і на побутові фабули, рівночасно високообдарований режисер і артист, визначні таланти української сцени — актори і поставники п'єс Микола Садовський, Панас Саксаганський і Марія Барільотті, славні створеними глибокими образами історичних осіб і побутових постатей та відомі також своїми драматичними творами, Софія Тобілевич, авторка цінних праць з історії українського театру та мемуарів з артистичного життя — внесли своєю діяльністю незрівняний вклад у скарбницю української театральної культури.

Одним із цієї славної плеяди був і корифей українського театру, видатний діяч української сцени, блискучий актор і режисер, засновник першого на Україні національного, стаціонарного професійного театру в Києві, брат Карпенка-Карого і Саксаганського Миколи, що виступав під артистичним ім'ям Садовського і своєю працею створив цілу добу українського театрального мистецтва та спричинив своїми виставами збудження приспаної національної свідомости широких народніх мас, вивів на сцені в усій багатогранності велич української минушчини, коли наша Батьківщина була вільна і щаслива, показав героїку Великому Лугу, блиск гетьманського двору, дивовижні подвиги запорозьких лицарів в їх звияжних змаганнях з численними ворогами, походи в Польщу, в Крим, за море на Стамбул

Артист М. Садовський в ролі Богдана Хмельницького

і Транезунд, розкрив неперевершену красу і мелодійність української народної пісні, надав своїм поставам високого ідейного і патріотичного звучання, в чорний час утисків проти української національної культури зробив український театр «тією трибуною, з якою ми виступали на захист українського простого люду», як писав у своїх спогадах його брат і співпрацівник, також видатний діяч української сцени, славний корифей Панас Саксаганський.

В грудні 1956 р. минуло сторіччя з того дня, коли вперше побачив світ Микола Садовський. Він народився 19 грудня 1856 р. на Херсонщині і з юних літ одержав патріотичне виховання в свідомому національному дусі, виявляв велике зацікавлення до української історії, любов до народної пісні, фолкльору, до літератури і сценічних вистав. Перебуваючи на військовій службі, Садовський переконується, яким засобом русифікації для неросійських народів є армія, яка служить одночасно надійною силою для зміцнення режиму неволі і безправ'я. В складі російської армії Садовський, як рядовий воєнка, в часі російсько-турецької війни змушений брати участь у завоювницькому поході на Балкани. Сплондровання москалями під час інвазії могили гетьмана Івана Мазепи в Галаці викликає гостре засудження Садовського і вже з тих часів збуджує в ньому невгамовну ненависть до московських загарбників і поневолювачів. В армії Садовський веде культурно-освітню працю серед воєнків-українців, читає їм твори Шевченка, оповідає про події української історії, стає ініціатором та організатором самодіяльних вистав і бере сам у них участь. Його гарячим бажанням є скинути ненависну солдатську шинелю і віддатись своєму улюбленому театральному мистецтву.

Ці бажання вдається йому здійснити в 1881 році і, демобілізувавшись, він з усім серцем присвячується праці для розвитку рідного українського театру. Садовський вступає в українську мандрівну трупу Ашкарєнка і Кропивницького і своїм талантом звертає на себе загальну увагу. Він бере участь у першій постанові «Наталки Полтавки» в 1881 році вперше після знесення заборони українських вистав, коли відкрилась нова ера українського театру, як висловився Кропивницький. Невтомно працюючи в цій трупі, Садовський стає учнем Марка Кропивницького, виховується на його режисерських і акторських принципах, вдумливо сприймає передові театральні засади цього славного клясика української драматургії, незрівняно збагачує свій досвід, розвиває акторську майстерність, усе вдосконалює свої принципи сценічної гри. поглиблено працює над створенням нових образів. Поруч з ним виступають у цій трупі й інші корифеї українського театру Марія Заньковецька, Ганна Затиркевич-Карпінська, Панас Саксаганський, в колі яких він розростає на всю широчінь своє велетенське обдарування. П'ять років перебування в трупі Ашкарєнка і Кропивницького, об'їзд у складі її майже цілої України, відвідини сусідніх країн — Польщі, Росії, здобута за той час багата сценічна практика в парі з великим талантом висувують Садовського на одне з провідних місць у тогочасному українському театрі.

Десять років (1888—1898) Микола Садовський очолює власну

трупі, широко розкриваючи національний характер українського театрального мистецтва, несе українське слово в найширші гуці народніх мас, виступає по селах, у малих містечках, невтомно здійснює постанови п'єс історичної тематики, в яких знайомить аудиторію з подіями української минушини, давньою козацькою славою, запалює глядачів патріотизмом, збуджує бажання бачити батьківщину знову вільною і радісною. В тих обставинах, коли в Україні не було ні української преси, ні літератури, а більшість Шевченкових творів, сконфіскованих під час арешту поета в 1847 році, лежало в архіві жаңдармського управління аж до 1905 року, театральні вистави мали величезне національно-політичне і культурно-освітнє значення, бо в простій, припустий мільйоновим масам населення формі служили могутнім чинником виховання народу в національно-патріотичному дусі.

Душею й організатором цієї масової культурної праці був сам Микола Садовський, керівник театральної трупи, постановник п'єс і виконавець у них головних роль. Маючи всебічне обдаровання, як артист, режисер і організатор театру, він поринув у цю працю злився з нею всім серцем, не мислив себе відірвано від театрального життя. В його успіхах на сцені допомагав йому його стихійний самобутній талант, пристрасний темперамент, виразність обличчя, струнка постать, рідкісна краса голосу, завдяки чому він глибоко проникав у суть кожної ролі, створював яскраві багатогранні образи, розкривав характеристичні риси героїв, їх боротьбу за свої права, за свободу, їх мужність і вольовість.

Галерія сценічних образів, що їх створив Микола Садовський, широка і різноманітна. Він однаково чудово виступав і в героїчних, і в побутових, і в комедійних ролях, даючи закінчені, плястично розкриті постаті. З особливим патосом виконував Садовський ролі в історичних п'єсах. Монументальний образ Богдана Хмельницького, титанічного запорозького лицаря Тараса Бульби, запорозьця-емігранта Івана Карася, зрадника Сави Чалого — в його креації стали кращими досягненнями цілого українського театру. Так само властивими йому були і ліричні образи Назара Стодола чи Миколи з «Наталки Полтавки», або здатного на рішучий вчинок в обороні своїх прав Андрія з драми «Глитай, або ж павук», як і різноманітні інші ролі — Гната в «Безталанній», Калитки в «Ста тисячах», Пузиря в «Хазяїні».

В своїй акторській і режисерській практиці Садовський керувався традиціями засновника реалістичної школи в театрі, великого Шевченкового друга — Михайла Щепкина, тими традиціями, що їх пізніше розвинув і підніс Кропивницький.

Все це обумовило українському театрові загальний тріумф. Скрізь, де подорожував Садовський зі своєю трупою — в Україні, в Польщі, в Росії, навіть у російських столицях — у Петербурзі і Москві — його виступи тішилися величезним успіхом. Гру Садовського подивляля визначні діячі російської культури — Лев Толстой, Антон Чехов, В. Стасов, М. Савіна, Ермолова, його захоплено вітав Ілля Репін. Доводилось Садовському виступати і перед царем у виставах «Наталка Полтавка» і «Назар Стодоля».

В парі зі сценічною працею Садовський не випускає з рук і пера драматурга. В 1890 році він пише п'єсу «Никандр Безчас-

ний», яку цензура заборонила, злякавшись, що герой цього твору — селянин, відстоюючи свою гідність, нехтує всякими перешкодами, тим самим стає небезпечним для московського колоніального режиму на Україні.

Наближення революції 1905 року і наростання українського національно-визвольного руху знаходять відображення в літературі, в драматургії, в мистецтві і в театрі, де відзеркалюється боротьба за право українського народу на свій вільний національний розиток. У цей час Садовський, разом з іншими видатними діячами української культури Михайлом Старицьким, Марком Кропивницьким, Миколою Лисенком, Панасом Саксаганським, очолив цю боротьбу на театральній сцені, використовуючи синтетичну форму українських вистав з їх музичністю і здатністю відображати цілі комплекси духових і мистецьких багатств народу, розкривав самобутність історичного і культурного розвитку українського народу, його право на самостійність і створення своєї незалежної держави.

В 1905 році Микола Садовський приїжджає в Галичину, де місцеве українське населення, якому ім'я видатного актора відоме, дороге і близьке, влаштує йому захоплену зустріч. Знайомлячись з життям західних українців, з їх порівняно вільними умовами національно-культурного розвитку і можливостями для розбудови українських мистецьких закладів, Садовський очолює провідний на західно-українських землях український театр «Руської Бесіди» у Львові і з винятковою посвятою розгортає в ньому творчу працю, бачачи в цьому здійснення своєї заповітної мрії — стати будівничим не мандрівної трупи, а стаціонарного українського театру. Він запроваджує цілий ряд реформ: очищує репертуар від обтяжуваних його маловартісних водевілів, мелодрам і фарсів, патомість здійснює цілу низку високоякісних постанов творів української і світової класики.

Ставлячи ці твори, Садовський керувався своїми режисерськими принципами, прагнув до реалізму, до піднесення мистецької якості постанов, до гармонійності артистичного ансамблю в кожному спектаклі, з досвідом першорядного педагога провів величезну працю з режисерами й акторами, виховуючи їх, звертаючи велику увагу на необхідність суворого додержання історичної правди в кожній виставі, образі, оформленні, щоб кожний спектакль відбивав дух доби, в яку відбувалася дія, бо від цього залежить мистецька повноцінність постанови і праці всього театру в цілому.

Велитенська праця Садовського над підвищенням акторської і режисерської майстерності дала великі наслідки і сприяла піднесенню театрального життя на Західній Україні.

Окрилений своїми успіхами на західно-українській землі Садовський повертається до Києва і реалізує там свою давню мрію про створення першого на східній Україні постійного національного професійного театру, який мав би показати глядачам скарби рідної драматургії та кращі п'єси західно-європейських письменників у перекладі на українську мову.

Садовський береться за перо перекладача, перекладає на українську мову твори Гоголя: славнозвісну повість «Тарас Бульба» і комедії «Ревізор» та «Одруження», деякі драматичні твори Че-

хова, створює і ставить п'єсу «Замасляні вишкварки» за змістом Гоголевої повісті про те, як посварилися Іван Іванович з Іваном Нікіфоровичем. Він ставить у 1907 році «Ревізора» і виконує в ньому роллю Горюдничого, а роллю Хлестакова доручає талановитому артистові І. Мар'яненкові. В інших ролях виступають видатні артисти А. Борисоглібська, Ф. Левицький, І. Загорський. Завдяки талановитій інтерпретації високообдарованого ансамбля під керівництвом Садовського вистава розкрила закладені в ній нищівні зерна вбивчої сатири на цілий самодержавний устрій московській імперії, в усій своїй вражаючій правдивості показала всю гнилизну і злочинність того режиму, страшні злочини, хабарництва, зловживання його урядовців, що поставлені до влади над безправним поневолелим населенням.

Великою майстерністю відзначаються також здійснені під провідом Садовського постанови п'єс «Украдене щастя» Франка та «Остання ніч» Старицького, а блискучий успіх постанови «Кам'яного господаря» Л. Українки промовисто доводить, що навіть така високоталановито написана, але загальноневизнана за нещедрих рід в опрацьованні талановитого режисера звучить як твір, написаний за всіма правилами драматургії.

Разом з драмами Садовський здійснив цілий ряд оперових постанов. Він ставить твори Лисенка — оперу «Утоплена» та оперету «Чорноморці», оперу «Продана наречена» чеського композитора Сметани, «Русалку» білоруського композитора Даргомижського, а також оперу «Енеїду» на невмирущий текст Котляревського, що з'явилась у висліді творчої співпраці Садовського з Лисенком.

Якість усіх цих вистав була дуже висока, бо Садовський певпинно дбав про піднесення рівня артистичного виконання і культури кожної постанови. Для кращого декоративного оформлення вистав Садовський запрошує до театру мистця І. Бурячка, для музичного оформлення ангажує Миколу Лисенка. Під благодійним впливом Садовського виховуються і культурно зростають молоді сили, що згодом стають видатними артистами — Марія Литвиненко-Вольгемут, І. Мар'яненко, І. Василько, О. Петляш, Є. Хуторна, Т. Маринич, П. Коваленко, М. Бовтенко.

Коли здійснилась заповітна мрія всього українського народу й Україна стала самостійною державою, Садовський захоплено вітає свою воскреслу батьківщину та одразу включається в розбудову її культурного життя. Він приймає активну участь в Українській Центральній Раді, стає одним із будівничих державного національного театру, ставить вистави високопатріотичного звучання, головню на історичні теми, розкриваючи в них маєстат української держави давніх часів. Постанови історичної драми в режисерському опрацьованні Садовського перетворювалися на величаві національно-патріотичні маніфестації.

Гарячий патріот своєї батьківщини, фанатично люблячи Україну й опоетизовуючи її славне минуле козацьких часів, Садовський не пропускате ні одної можливості показати це. На національних святах, на парадах українського війська, під час маніфестаційних процесій, він неодмінно виїздив на коні в одязі запорозького лицаря і своїм виглядом запалював маси народу любов'ю до своєї славної старовини.

В 1918 році Садовський виїздить за кордон, але не припиняє і там кипучої творчої праці, поринає в культурне життя української еміграції, творить театральні ансамблі, ставить п'єси, виступає в них у головних ролях. В надії на можливість продовжувати театральну працю і з бажанням жити та померти на рідній землі, славний артист повертається в 1925 році на Україну, намагається знову організувати національне театральне життя, в 1926 році виступає в харківському театрі ім. Франка в «Ревізори», блискуче виконуючи роль Городничого, разом із своїм братом Панасом Саксаганським організує український народний театр і подорожує з ним по всій Україні, пропагує постанови української класики, для яких у тогочасних умовах були неприступні сцени головних театрів УРСР. Працює він і в ділянці української кіноматографії та виконує головну роль у фільмі «Вітер з порогів» («Останній лоцман»).

Наприкінці 1931 року в Києві було врочисто відзначено п'ятидесятилітній ювілей першої постанови «Паталки Полтавки», виставленої в 1881 році вперше після руйницької заборони українського театру указом з 1876 року. Вистава 1931 року за архівними джерелами відтворювала постанову з 1881 року. В ній виступили Микола Садовський в ролі Виборного і Панас Саксаганський в ролі Возного. Це була лебедина пісня Миколи Садовського.

Останні роки свого життя він уже не виступав на сцені і писав свої спогади та мемуари, що стали високоцінною історією українського театру за останні 50 років.

На 77-му році життя, в лютому 1933 року, Микола Садовський помер у Києві. До його труни, виставленої в конференц-залі Української Академії Наук стеклися тисячі людей, щоб віддати останню шану великому будівничому українського театру, який впродовж півстоліття невтомно служив рідному сценічному мистецтву. На українському Пантеоні, на Байковій горі, де поховані Леся Українка, Микола Лисенко, Іван Нечуй-Левицький, Марія Заньковецька, а згодом і його брат Панас Саксаганський, знайшов свій останній спочинок великий Артист і велика Людина.

В історії української культури, в історії нашого театрального мистецтва Микола Садовський впродовж 50 років відіграв величаву роль, як невтомний, відданий з повною посвятою працівник, будівничий, організатор, педагог, який усім серцем любив рідне театральне мистецтво, невтомно дбав про розбудову українського театру, про його невпинне зростання і високий рівень постанов, виховав цілу плеяду талановитих артистів, які ще й тепер виблискують на українських театральних сценах драми й опери, і цій високошляхетній праці присвятив без жалю ціле своє життя.

Критика:

Проф. М. Заклинський

«Авангард» за минулих десять років

Є в нас на чужині дві великі організації, що займаються вихованням молоді: давніша, з сильною традицією і з немалою кількістю досвідчених старших виховників і діячів — П'яст; і новіша, що визначається розмахом, пробовістю і терпеливим експериментуванням — це СУМ, Спілка Української Молоді. Вона згуртувала в короткому часі велику частину нашої еміграційної молоді, що розбрелась оце по всьому світі. СУМ веде її, на-снажусь її ідейно, підвищує її освітній і культурний рівень та дає спонуку до творення всяких, потрібних для молоді гуртків само діяльності: дає, щоб молодь не ходила манівцями та не пропадала для нашої нації, відчужившись від неї серед чужого моря. В цьому велика, історична заслуга СУМ-у перед нашою нацією.

Головний журнал СУМ-у «Авангард» об'єднав духово всі осередки СУМ у в широкому світі, вказує їм шлях діяльності і самовиховної праці, пригадує їм про їх обов'язки перед нацією, інформує про боротьбу нашого народу в минулому і тепер, веде хроніку діяльності осередків, подає статті з різних ділянок науки і творчості і т. п. — словом — виховує їх. В грудні 1956 р. скінчилося десять років, як цей журнал почав появлятися.

Коли переглядати числа «Авангарду», давніші і новіші, впадає у вічі дбайливе старання кожночасної редакції все поліпшувати журнал, приєднувати нових чільних співпрацівників і кра ще достосовувати його до зацікавлень і рівня молоді. В числах перших років зустрічалося не раз затрудні статті, або не зовсім відповідні для журналу. Хоч би злободенні літературні справи: заява гурту письменників, що полемізує з іншими письменниками з об'єднання МУР — була затрудня. Могли її добре розуміти хіба старші сумівці, з високою, ще й гуманістичною освітою. Та кож численні принагідні поезії й оповідання письменників-початківців і випадкових авторів, не раз слабо зрозумілі юному читачеві, переважно мало варті з літературного боку, не були в такій кількості потрібні у виховному журналі. В новіших річниках уже цього не трапляється. Введено до журналу натомість нову тематику: нашу і світову історію, філософію, історію культури, та значно поширено відділ природознавства.

«Авангард» виконує роллю посередника в листуванні між гуртами нашої молоді, розкинутої по всьому світі. Ті хроніки життя різних осередків, звідомлення з їх праці, імпрез і з'їздів, пописи, знімки і листи до редакції — це є взаємне інформування про своє життя і діяльність. Це сильний виховний чинник, бо він дає юним сумівцям почуття єдності, сили і пошани до організованої праці. Листи і звернення до Центрального Комітету СУМ-у та всякі заклики й повідомлення діяльних осередків, прим., до збірок на громадські цілі, чи на закаційні табори, заохота до купівлі нововиданих книжок, чи до участі сусідніх осередків у їхніх святах чи пописах є яскравими виявами жвавости життя в них. Ті сторінки журналу виконують дуже важливу виховну роботу.

Замітні є також численні статті, інколи дуже точні й обширні, що знайомлять читача з життям шкільної та високошкільної молоді на Батьківщині або інформують про життя комсомолу. Часто трапляються статті й нариси про долю нашої молоді, за протореної в степи Казахстану. Такі статті й нариси, побіч численних інших, що говорять про нашу боротьбу за власну державу, виховують у юних читачів почуття безпосереднього зв'язку з Рідним Краєм і народом, з його важкою боротьбою та з сучасним лихоліттям. Це високоартісні виховні теми, що не дозволять нашій молоді забути серед спокійного еміграційного життя та буденних плянів і розваг про неволю й боротьбу на Батьківщині та про обов'язки еміграційної молоді перед нею.

Є в «Авангарді» чимало статей спеціально на теми виховання, оригінальних і перекладних. Вони зупиняються над завданнями молоді, громадськими й особистими, говорять про konieczність притягнути до СУМ-у і до нашого організованого життя тих, що блукають поодинокі, про обов'язок підготовлятися до участі в боротьбі за Україну і до праці для неї; вони показують, як вести самоосвітню працю в гурті та одинцем, яке значення має в молоді людини життя мета для вироблення характеру і т. д. Все ж про одну важливу справу сказано замало: про потребу й обов'язок, зокрема для освічених і талановитих сумівців, планоно і шильно вчитися дальше, щоб підвищити свою освіту, головно з українознавства. Це конечно, щоб вони мали змогу розвинути серед наявних несприятливих умов і змогли добре вести працю в своїй організації, а згодом і в своїй громаді — а також вести пропаганду серед чужинців. Таких провідних діячів повинна видати сумівська молодь з-поміж себе.

В останніх числах «Авангарду» було кілька описів різних земель України. Вони потрібні, треба їх більше, тільки слід вважати, щоб були в них інформації також про культурні справи даної околиці: про місцевих діячів, їх працю й осяги. В описах, досі поміщених, є мало на ті теми. Так у нарисі про Дніпропетровщину не подано, хоч би коротко, дуже важливих і цікавих фактів: про час і спосіб заселення тих степових околиць; як жилося там селянам за панщини і по її скасуванні; як ішла на переломі 19 і 20 ст. праця над національним освідомленням; які були осяги в революції 1917-21 рр. і в пізніших десятиліттях. Дуже мало подано про музей запорізької старовини в Дніпропетровську і не згадано про видатних тамтешніх діячів, хоч би про заслуженого дослідника і директора музею Яворницького і про Дм. Дорошенка, що з великим успіхом працював там на початку 20 ст. При дальших описах наших земель слід би брати культурні справи більше на увагу.

З історії України є низка нарисів про славних діячів княжої і козацької доби. Нераз мав я нагоду переконатись, що з усієї нашої історії найменше в нас знають 18 і 19 ст. Тому подіями та особами тих часів повинен би «Авангард» зацікавити читачів. Замало нарисів також про видатних діячів 20 ст. Треба хоч би про: Митрополита Шеніцького, Митрополита Липківського, Вячеслава Липинського, Є. Олесницького, гетьмана П. Скоропадського, Ол. Пчілку, Нат. Кобринську, Миколу Садовського, Дм. Вітовського, М. Міхновського, Нарбути, Новаківського та інших.

Статті й життєписи з історії 19 і 20 ст. дуже потрібні для молоді. Вони дадуть їй історичний розгляд, щоб вона знала, хто й як перед нею працював для України і боровся за неї.

Про Петлюру і Коновальця є статті з нагоди їх річниць, одначе в них подано замало історичного і життєписного матеріялу.

В останніх річниках «Авангарду» відведено трохи місця для світової історії та культури. Цю новину треба привітати. Своєю історією всякий повинен знати найкраще, але освічена людина повинна також добре знати найважливіші особи, рухи, осяги світової історії і культури. З історії культури є зразковий щодо змісту і стилю нарис про релігійно-філософську науку Будди. Шкода, що нема нічого більше на зразок тієї статті. На тему нашої і передісторичної археології було в журналі досі дуже мало. А шкода, бо одна і друга має велику світоглядову вартість і є вони просто ревеляційні, якщо приступно і наочно їх з'ясувати.

Читаючи це, міг би хтось зробити заввагу: пощо вводити в журналі такі різнородні теми. Про ті всі справи може наша молодь довідатися, коли виросте. На це відповім, що наша молодь повинна якнайкраще запізнатися з темами, високовартісними зі світоглядного боку. Це раніє, хоч і побіжне ознайомлення з тематикою різних наук не лише багато принесе для освіти й активізації талановитіших суміщів та захопить їх до книжної освіти, але й не одному може показати, яке є його життєве знання. Те, що найбільше сподобалося юнакові та захопило його, стається часто основним його зацікавленням і предметом студій у пізніших роках.

Наше письменство повинно займати в журналі для еміграційної молоді значно більше місця, як воно тепер займає. С всього кілька нарисів про наших письменників 20 ст. Про творчість Олеся, Ю. Клена, Ореста, Тичини й інш. Ті нариси авторства В. Державина вартісні й талановиті, одначе трохи затрудні для молоді. Бажано було б, щоб автор уважав на рівень великої більшости читачів і писав приступніше.

З давніших письменників у журналі підкреслено лише творчість Лесі Українки. Є дещо про Франка і Шевченка, одначе замало. Вражає нестача огляду життя і творчости Франка. Стаття: «Геній Т. Шевченко» (ч. 42, рік 1956) слаба. Треба більше нарисів про видатних давніших письменників та їхні твори, або хоч уривків із них. Давніші письменники — романтики, реалісти і імпресіоністи куди краще зрозумілі юному читачеві, як нові символісти, експресіоністи чи футуристи. Треба статтів про життя і творчість Метлинського, Куліша, Руданського, Федьковича, Нечуя-Левицького, Карпенка-Карого і тодішній наш театр, Кобилянської, Андрія Чайковського, Лепкого, Кащенко й інш. Зокрема треба про письменників — енергійних діячів, Кониського, Франка, Грінченка, Ольжича й інш. — бо вони повинні стати для нашої молоді зразком безупинної праці для нашої справи.

«Авангард» ознайомлює нашу молодь також з провідними чужинними письменниками. Знайомство нашої молоді з ними тим потрібніше, що живемо на чужині. Їх твори показують читачеві духовність чужинців, їх культури і життєві умови. Це потрібне не лише для самоосвіти, але й для зв'язків з чужинцями.

Деякі природознавчі науки потрібні для самоосвіти молоді. Факти, що їх подає астрономія, геологія з палеонтологією і в нових часах фізика та хемія (атомістика) повинні найти важливе місце в світогляді молоді. Такі світоглядові чинники охороняють нашу молодь від буденної дрібничности, матеріалізму легкодушности. Досі є з тих ділянок доволі часто статті з астрономії. Хоч вони уривкові, все ж подають факти цікаві у легкій формі.

Філософія займається основними питаннями світогляду людини: чим є цей світ, що в ньому живемо, який він у дійсності та яка його мета. І друге: яка повинна бути поведінка людини, її мораль. Філософія для поглиблення і викінчення світогляду. Тому добре зробила редакція, що впровадила останніми роками короткі, плинні нариси з грецької філософії. Важно, щоб ті нариси вести далше, аж до цайновіших часів. Одначе з одним побажанням: щоб дальші нариси були приступніші, легше зрозумілі, як дотеперішні. Якщо всі читачі мали б закінчену високу освіту, або хоч народню, то було б уже гаразд. Одначе так не є, і у великої більшости читачів мусіли ці нариси викликати думку, що філософія надміру важка і годі в ній визнатися без докладних студій. Приступне з'ясування трудніших, ще й абстрактних філософічних тем вимагає від автора більше праці, уваги і вправи, себто куди більше. Одначе цей труд вартий, щоб його підняти, бо тоді більшість читачів зможе користатися з тих нарисів.

*

Про спорт в «Авангарді» пишуть мало, та й те якось академічно. Трапляються статті, як грати у відбиванку, як командувати, відомості про спорт у княжій добі, чи звідомлення зі спортової олімпіади, одначе якоїсь керми чи заохоти в журналі немає. Спорт і руханка є основою не лише фізичної, але й у великій мірі духової сили одиниці та громади. Спорт могутньо впливає на вишкіл сильної волі і характеру. Не лише та молодь повинна поважно ним займатися, що не працює фізично, але й та, що працює, бо заробіткова праця розвиває однобічно лише якусь частину м'язів. Та й та праця відбувається звичайно в зачинених залях, а не на відкритому повітрі. В «Авангарді» повинно бути багато мови про спорти того сезону, в якому число виходить. У зимовому числі вміщувати статті та практичні поради про совгартство, лецетарство і т. п., а навесні заохочувати до плавання, манрівки човнами і пішо, до гірської туристики і т. п.

Досі немає в «Авангарді» нічого про гігієну. Дещо з цієї науки конечно для молоді. Головно поради щодо життя в дуже нездорових умовах великих міст. Не знаючи підставових вимог гігієни, не один із молоді необачно руйнує своє здоров'я і силу. А вони є вартістю не лише особистою, але й громадською. Хвора, чи слабовита людина не лише не зробить нічого для громади, але й не завжди виконає свої особисті обов'язки. Вона сама потребує опіки і помочі.

Немає досі в «Авангарді» також окремих статтів на господарські теми. Не йде тут про загальну економіку України, лише про ділянки, найважніші для молоді. Про підставові природні багатства Рідного Краю, як пшениця і цукровий буряк, вугілля і нафта, марганець і залізо. Також важливо було б обговорювати новини

в господарстві України. прим., знайдення нових джерел нафти на Полтавщині та величезних родовищ кам'яного вігудля на Донеччині й Полтавщині.

Корисні були б також статті на тему господарської неволі України. Є в «Авангарді» доволі поважних статей про політичну і культурну неволю України, але немає нічого про рафінований господарський визиск.

Коректа в «Авангарді» повинна бути значно справніша. Хоч назагал помилок нема багато — в часописах їх буває куди більше — одначе в журналі, а ще в кварталнику повинно їх траплятися менше. Ще в статтях з публіцистичних і назагал злободених змістом не є вони дошкульні, бо читач легко здогадується і поправить помилку. Одначе в наукових і філософічних статтях і нарисах вони дуже шкодять і вводять читача в блуд. Бо не легко читачеві зорієнтуватися, що замість помилкового, в даному контексті слова «в історії», повинно бути «в істоті», замість «духові» повинно бути «рухові», замість «теологія» повинно бути «телеологія».

Майже всі статті в «Авангарді» зложені дрібним складом (петітом). Це практично, бо куди більше тексту вміщається на одній сторінці. Одначе той дрібний друк робить корегування дуже важким.

Старанно виконані ілюстрації, поміщені в «Авангарді», схоплюють важніші хвилини з життя різних осередків СУМ-у: вакаційних таборів, усяких гуртків самодіяльності, з'їзди, походи, театральні вистави і т. п. Ілюстрації є дуже важливим і бажаним додатком до писаних звідомлень, бо роблять наявним написане. Журнал для молоді не може без них обходитися.

Річники «Авангарду» є виховною і дуже цікавою лектурою, вони варті оправи і місця в усіх бібліотеках для нашої молоді. Позбуваючись недотягпелі, цей журнал зможе не лише зміцнити свій виховний вплив на сумівську молодь, але й поширити його на всю нашу молодь. Цього йому бажаємо з нагоди 10-річного ювілею.

—oOo—

Члени Юнацтва СУМА ос. ім. Л. Українки в Боффало беруть участь в інсценізації «Соняшник» — В. Островського в будинку «Дніпро». Жовтень 1956 р.

Пам'яті великого вченого

18-го січня 1957 року в санаторі» в Брайтоні в Англії несподівано помер великий український вчений і патріот проф. Вадим Щербаківський.

В його особі вільна українська наука втратила свого невтомного працівника що більшу частину свого життя віддав на її розвиток та піднесення.

Вадим Щербаківський народився 17-го березня 1876 року в селі Шпиченцях Сквирського повіту на Київщині в родині священика. Освіту здобув на математичному факультеті московського університету. Але рівночасно мав велике зацікавлення до археології та кінець-кінцем змінив свій фах і займався цілковито етнографічними, історичними та мистецтвознавчими студіями. Перед першою світовою війною став директором полтавського

земського музею і рівночасно займався археологічними та етнографічними дослідженнями на Україні. Перебуваючи на Україні, Покійний керував розкопками палеолітичних селищ (Гонці, Сергіївка), Трипільського селища (Лукаші), слов'янських селищ (Переяслав, Липнява) та татарської мечеті (Маяни на Полтавщині).

1922 року проф. Щербаківський виїздить за кордон, і в цьому ж році очолює катедру археології України на Українському Вільному Університеті в Празі.

Підчас перебування на еміграції Покійний розпочав синтетичні дослідження в ділянці української археології та етнографії. Найбільшим здобутком Щербаківського є його власна концепція походження українського народу. Він вважав, що українці були й є автотонами не від 6-го сторіччя по Різдві Христовому, але не менше як від 5-тих тисяч років.

До 1945 року В. Щербаківський був професором УВУ в Празі. Після закінчення другої світової війни, він опинився в Мюнхені де в 1945-46 роках був ректором УВУ в Мюнхені.

Впродовж свого життя, проф. Щербаківський мав багато наукових посад, був дійсним членом Української Академії Наук, Наукового Товариства ім. Шевченка, основоположником Українського Історично-філософського товариства в Празі, дійсним членом Чеської Академії Наук, Інтернаціонального Антропологічного Інституту в Парижі та Словацького Наукового Товариства «Про-

ліменс Романус» і був відзначений лицарським орденом ім. святого Сави.

Покійній брав участь у 19-ох міжнародніх наукових конгресах, заступаючи на них українську науку. Він залишив багато цінних наукових праць. На запрошення СУБ в Англії переїхав 1951 року до Лондону де і прожив останні роки свого життя на чужині, невтомно працюючи і далі над науковими творами.

Сплка Української Молоді втратила в особі покійного великого прихильника, який так багато дав освіти нашому підростаючому поколінню.

На політичні теми:

Боротьба української молоді

За останній час у московській пресі з'явилось багато статей про молодь, про студенство. В тих статтях наочно помітно тривогу у зв'язку із зростанням небезпечних для уряду настроїв серед молоді ССРСР. Але не тільки неблагонадійною показала себе молодь поневолених народів, зокрема наша українська молодь. Нещодавні повстання українських студентів у Києві, що зводили бої з цілими панцерними дивізіями, стверджусь, що молодь ця стала в лави одвертої боротьби. Американська військова газета «Тзе Старс енд Страйп» згідно з інформаціями берлінського часопису «Телеграф» пише: «Совтські танки здушили в Києві антикомуністичну демонстрацію українських націоналістів. Перед тим дійшло було до вуличних боїв, а на різних підприємствах виникли страйки». Далі газета стверджусь, що студентські революти мали місце майже в усіх більших містах Совтського Союзу. Демонстрації студентів були в Києві, Сталінграді, в Тифлісі, в Ленінграді і Ризі. В Сталінграді два професори і 50 студентів були заарештовані. Совети самі підтвердили неспокої в Україні. Совтська «Літературна газета» заатакувала «підземних українських націоналістів, які разом з мадярськими фашистами хочуть знищити єдність совтської родини народів». Про київські події «Телеграф» пише далі: «Демонстрації почалися від виступу студентів, опісля боротьба перейшла на вулиці і були покликані танки. Повідомлення про заворушення в інших українських містах також наспіли вже на захід. Другим центром неспокою є Кавказ, де вибухли заворушення серед студентів Тифлісу.»

Знов же французький щоденник «Фігаро» пише 4-го січня про настрої студентської молоді в ССРСР і підкреслює, що «в Києві, Одесі і взагалі на Україні вони мають націоналістичний і проти-московський характер.» За словами газети «протимосковські настрої на Україні в останньому часі дуже зросли.»

Другим знаменним фактом у боротьбі українського молодого покоління є масовий перехід молодих українських вояків совтської армії на бік повстанців в часі здушення мадярського повстання. В обставинах загального напруження, що панує в країнах совтського бльоку, всі ці події мають виняткове значення. Не слід забувати, що визвольна боротьба в Мадяріщині не припиняється і

в різних країнах діють збройні повстанські загони, а населення чинить спротив усім жорстоким урядовим заходам.

Зовсім недавно протягом однієї ночі повстанці тасмно розліпили на стінах будинків цілого Будапешту тисячі плякатів з закликани до народу бути готовим до дальшої боротьби. У своїй одчайдушній діяльності угорські патріоти не зважають ні на масові арешти, ні на засуди над учасниками повстання, ні навіть на страсти багатьох визначних провідників народнього повстання, як Йосиф Дудас, Янош Шабо і інших.

Зростання спротиву поневолених народів, що його в останніх роках започаткували повстанням на Воркуті, в Кінгірі та в інших концентраційних таборах ССРСР українські політичні в'язні, а далі через Берлін, Познань та недавні польські події привело до угорського повстання та до студентських розрухів у Києві і на Кавказі, а зокрема угорське повстання своїми розмірами нанесло таке потрясіння і такий політичний удар колоніальній московській експансії, що вона вже не зможе терором утриматись, — поневолені народи визволяться і на руїнах московської тюрми повстануть вільні держави, а серед них і вільна Україна ціною власної жостокої визвольної боротьби.

—oOo—

Відзначення роковин 22 січня

За останні роки в Америці, по цілому ряду стейтів і великих міст, де зосередились більші скупчення українців, відзначення українського свята 22-го січня набрало загальнодержавного характеру і 22 січня стейтові уряди проголосили днем української незалежності.

Спеціальні проклямації, присвячені роковинам самостійності України, видали губернатори стейтів Нью-Джерзі і Пенсільванії. Ці проклямації проголошено по всіх містах обох цих стейтів, де тільки заміняли українці. Подібну проклямацію видав посадник міста Нью-Йорка та губернатор стейту Нью-Йорк. 22-го січня на міському ратуші Нью-Йорку був вивішений український прапор. Урочистості, присвячені акту 22-го січня 1918 року, проведені в часі від 20 до 27 січня, в багатьох інших містах Америки.

Необхідність відзначення роковин самостійності України підкреслена і в резолюції, яку внесли в конгрес сенатор Прескотт Буш і конгресмен Альберт В. Гретелл. «Україна була, — сказано в тій резолюції, — першою нацією, що підпала під терор комуністичного більшовизму. По 39-х роках від проголошення декларації незалежності 22-го січня 1918 р. нарід цієї окупованої держави є далі символом надії для інших поневолених народів. У признанні України, як природного і сильного союзника Сполучених Штатів Америки, крайове свято зміцнить зв'язок між обома країнами і підтвердить наше становище проти советського імперіалізму.»

Обидві палати американського конгресу, як і в попередніх роках, розпочали 22-го січня ц. р. свою працю вислуханням молитов за Україну, що їх прочитали українські священники обох обрядів.

Авт. Куцинський

За традиційні руханкові організації

«В здоровому тілі — здорова душа». «Молодь є майбутні нації». Ці старовинні правди стали в теперішньому часі актуальними гаслами в усіх поступових націях і державах.

Міністерства публічного здоров'я, міністерства шкільництва та освіти, міністерства оборони або — військові вкладають ці гасла як обов'язкові частини своєї програмової практичної чинності, яку фінансують з державних кошторисів.

Саме суспільство інтуїтивно йде на зустріч цим природним вимогам мати здорове й сильне душею і тілом та характером молоді покоління. Воно всілякими позитивними способами реагує і сприяє у творенні й підтримці різних добровільно постаючих руханкових, спортових та інших споріднених з ними організацій або секцій у загальногромадських об'єднаннях.

В Чехії, після першої світової війни, коли честь і слава за виховування та за гартування до боротьби за національно-політичну свободу була в руках тільки «Сокола». «Сокіл» тоді об'єднував найширші маси молоді та патріотичного дорослого громадянства і набрав ознаки традиційно-національного й патріотичного руху. За найтяжчих і найтемніших часів чеський «Сокіл» тримав високо свій прапор національної свідомості, а не якоїсь групою і в практичному результаті дуже заслужив у загальній справі визволення свого народу з-під чужого панування.

Замість «Сокола» в Болгарії традиційно-національного «розмаху» як за числом згуртованих мас, так і в ідейно-патріотичному значенні пабрали «Юнаки». Назва цієї юнацької організації походила від тих «юнаків», що здобули собі славу в боротьбі за звільнення Болгарії від її бувших віковичних ворогів-турків.

Так, для чехів славу здобув свій «Сокіл», а для болгарів — свої «Юнаці»... Крім цього чесько-болгарського прикладу, який вказує, що найбільшого значення для даної нації має лише своя, традиційна, а не перейнята від сусідів організація, подамо для підтвердження цього спостереження ще слідує.

В Німеччині розвивались і набрали поважного значення тільки свої традиційні гімнастичні «ферайни», а не інші менш чисельні групові т-ва.

А фінляндці, які за умов довшого російського ще царського режиму були позбавлені навіть самої думки організувати свої гімнастичні т-ва, скористалися з права засновувати лише «Общества вичерпівання Вотнического заліва», то є т-ва для висушування болот при Вотничій затоці Балтійського моря. Вони ту

господарсько-практичну «дренажну» працю так організували, що звели її до пов'язання між собою власне гімнастичних рухів цілими гуртками суворо дисциплінованих робітників. А вже при тому провадилась усна національно виховна чинність. І ось ці «занадто аж спеціальні» й оригінальні руханкові організації стали тим тлом, з якого потім «черпались» провідні маси і пізніші збройні сили молодого Фінляндії. Поширені ж в тій країні інші руханкові організації і дуже добре внутрішньо поставлений скавтінг того значення і заслуг перед національною справою не придбали.

Нарешті, згадаємо про всім відомий скавтінг чи скавтський рух. Він є поширений по цілому світі, але найбільшого і найдосконалішого розвитку, сили й своєрідного значення набув і має тільки в своїй батьківщині, в краю Баден — Паули — в Англії. Бо саме там він має своє історично-традиційне коріння з часів ще буржуйської війни. В інших країнах це — перейнятий, чи, так би мовити, успішно або неуспішно пересаджений, перекультивований рух і тому тут і грає роль лише гарного доповнення до інших у кожній країні своєрідних, лише їм притомних, організацій. Глибше ж і прецінне його виховне значення для молоді обмежується і діє, по більшості, лише в міських та шкільних осередках. Масового характеру, зокрема серед нашої, переважно селянської молоді по селах він не міг набрати. Не змінило цього і те, що наші ідейні провідники скавтінгу пристосували цей рух до наших сучасних національних завдань українського буття і відповідно змодифікували на український лад його завдання, впоряд і навіть переміняли назву на «Пласт», таку славнозвісну на козацькій Кубанщині. Пласт виховав і дав українській справі лише поодиноких героїв та не мав можливості дати широкі масові лави.

Так переходимо в своєму викладі до Рідних Земель.

В Україні, а зокрема на Західних Землях, де було більше політичної свободи, щоб творити свої національні, а в тім і руханкові організації, найширшою популярністю користались і мали найбільше членства «Січі». А провідник і славетний організатор «Соколу» д-р Ів. Боберський у силу того іраціонального потягу до історичної традиції мусів створити в лавах своєї сокільської організації і «Сокільські Січі». Інакше, як показує статистика членства цих двох організацій, коли б не було своєчасно створено «Сокільських Січей», то сам «Сокіл», що і без того не дорівнював своїми лавами до січових мас, був би ще меншим...

А коли для Галичини настав слушний історичний час, то й «непопівські» Січі і Сокільські Січі і просто соколи і пластуни — все, що було ліпшого, завзятого і вихованого в тих організаціях у національно-українському свідомому дусі, пішло в славі Українські Січові Стрільці. І нікому тоді і в думку не прийшло творити «Сокільських Стрільців» чи «Пластунських» або «Скавтських Стрільців», бо не було б у тих назвах тієї авреолі, не було б тої лицарської традиції...

В Карпатській Україні за чехо-словацької влади були й «Січі» і «Соколи», були й «Дельницькі» — то є «Робітничі Руханкові Організації», був і славетний «Пласт»... Але прийшов 1938-39 рік, то як «де байрак, там і козак», в кожному і в найдалшому за-

кутку постала і залила цілий край своїм числом і своєю невмирущою новітньою славою «Карпатська Січ»!!!

І так, де не поглянеш, кожна нація мала чи має тільки свою найславнішу, питому, традиційно зв'язану зі славним історичним минулим руханкову або молодечу організацію. І саме така організація зможе ідейно захопити й об'єднати найширші лави, зокрема чулої до всього ідейно дорогого молоді і найвидніше прислужатися або найактивніше взяти участь у долі своєї нації, коли проб'є для неї своя «дванадцята година».

Прийшовши до такого висновку, кинемо тепер оком на цю справу, як вона стоїть в українській еміграції, що опинилась розкидана по цілому широкому вільному світі, але, хоч і на чужині, не забуває про Україну, про боротьбу за її волю і державу, про її майбутнє.

Розбиття, чи ні, ще не розбиття, а лише зрізничкування, яке панує в житті нашої еміграції, що, між іншим, є природним явищем для всякої еміграції, відбулось і на руханково-виховних та молодечих організаціях.

Але це поділення не сталося в такій степені нетерпимості і не так чисельно, як то загально-політичне й громадське життя нашої еміграційного суспільства. В той час, коли у нас існують кільканадцять політично-партійних угруповань, то руханково-спортовий і молодечо-виховний рух не зганьбився аж таким розбиттям і ворожнечею. Слава Богові, що не всі партії нації можуть розкошувати, щоб кожна мала свою, вільно чи не вільно, піддану їй молодечу організацію. І того, віримо, не буде, а серце молоді нашої, що не отруєне гріхами попереднього покоління, не піде за таким покликом...

На честь і на щастя цієї галузі українського життя на чужині, треба сказати, що з найбільш життєздатних і себе зарепрезентуваних фактичною чинністю є лише Спілка Української Молоді — славнозвісний СУМ та Український Пласт. Менше відомий — ОДУМ і подібні, а ще слабше діючі секції різних культурно-просвітніх та церковних організацій.

Особливо добрі взаємини і ділова, навіть, формальна, договоренність існують між Спілкою Української Молоді та Українським Пластом, що робить величезну честь обом цим рухам.

Вони ж, ці дві організації, і мають всі дані для дальшого існування, розвитку і найглибшого та найширшого значення для української національно-державної ідеї. Вони вже вславили свої імена кількома виступами в міжнародньому світі, гідно репрезентуючи молоду, майбутню Україну.

СУМ, відновлений на чужині, став найширшою українською молодечою організацією по всіх головніших країнах поселення нашої еміграції, хоч і не скрізь обставини або свідомість громадянства дають йому можливість виступати під своїм уже заслуженим іменем.

СУМ є продовженням одноіменної організації, що працює жертвенністю і кров'ю свого членства на Рідних Землях доказав свою відданість справі визволення України. Отже, СУМ є вже нашою традиційною з нових історичних часів організацією. Це ж є фактично нова сучасна молодеча «Січ» за порогами своєї Батьківщини.

Пласт же, як організація міжнароднього походження, пристосована й відповідно вже відмінена для потреб української справи, хоч і менша межами свого поширення числом членів, є безумовно і буде життєздатна та також потрібна для українського майбутнього суспільства і національних завдань.

Систематично впливованим і програмово пов'язаним діям обох цих організацій і рухів належить, на нашу думку, почесне майбутнє і терпке, але славне, теперішнє у змаганні молоді української в її боротьбі за майбутнє української державної нації...

—oOo—

Вгорі: танцювальна група під керівництвом М. Терлецького (в другому ряді праворуч) при ос. СУМА ім. «Київ». Внизу група членів старшого СУМА ім. «Київ» у Дітройті на святі у Віндзорі в 1956 р.

БАЛЕТНА ШКОЛА ГАЛИНИ ТІР

Коли рідне місто Львів було в 1939 р. окуповане советськими військами, українська патріотка, Галина Тір покинула свою батьківщину. В 1940 році вона прибула до Відня і поступила там до державної музичної академії. У 1945 р. переїздить до Німеччини.

Працюючи викладачкою в українській школі в Регензбурзі, Галина Тір організувала дитячу балетну групу, яка всюди з ентузіазмом зустрічалась українськими і чужинецькими глядачами. Від

1953 р. до першої половини 1955 р. понад 40 концертів дала пона зі своєю балетною групою в різних містах західньої Німеччини, про ці виступи посала не лише українська, але з-захопленням писала німецька преса. Найбільшим її успіхом був виступ у німецькій телесвізії у червні 1955 р.

Галина Тір разом зі своєю новою балетною групою в Сиракюзях

культурна і виховна, але також і політична робота: Галина Тір завоює для України симпатії чужинців.

В липні 1955 р. Галина Тір емігрувала до США, а в другій половині 1956 р. організувала в м. Сиракюзях нову балетну групу з українських дітей.

За короткий час з цією балетною групою вона дала вже 12 концертів, про які з признанням писали місцеві американські газети вміщуючи великі свідання та довгі дописи про її творчий шлях життя.

Так на культурному полі робиться не лише

І. Ж.

3 життя СУМ-у:

І. Р.

Дитячий табір «Юнацька Січ» в Англії

(СПОМИНИ УЧАСНИКА)

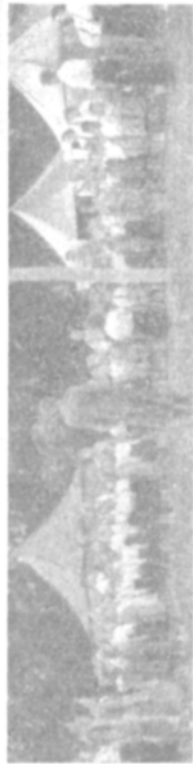
Минулого року в нашому сумівському таборі було аж 128 дітей «74 хлопчики й 54 дівчинки» і 20 виховників. Команда складалась з кошового, обозного й двох курінних.

Околиця Чіддінгфолду, а зокрема оселі, з полями пшениці, вівса й бараболі, лісами й соняшниками між квітами, нагадувала наші рідні українські сторони, які я бачив на малюнках. І тому не дивно, що ми, юнаки, в першій хвилині нашого побуту в таборі побігли в поле з криком радості й вдовolenня. Але свисток скликає всіх нас на вечрю. Ні, стрівай! Спершу ми мусіли помити руки, помолитись при столі, а відтак змогли засісти до смачної вечері.

Нашим першим днем у таборі була неділя. До нас з'їхалось багато гостей, а між ними найбільший гість о. мітрат А. Малиновський. Після Служби Божої, яку він відправив, поплудні, відбулось офіційне відкриття табору. Кошовий, в якого на лівій руці відзнака (на зеленому щитику золотом гаптована булава з бунчуком, а над ними тризуб), наводив у всьому порядку. Йому допомогала команда табору. І ми пізнали по подібних, як у кошового, відзнаках, тільки обозний замість тризуба мав колесо, а курінні—шатра. Ми ще не одержали відзнак, але одержимо їх пізніше, підчас другої ватри.

Підчас офіційного відкриття табору, від сторони головного будинку виходить гарний, стрункий козак. Лунає команда —«Струнко», і по словах привіту: «Здорові були молоді козаки й козачки», козак вияснює нам, що до табору, який щойно одержав назву «Юнацька Січ», він приносить, як подарунок, український національний прапор. Після посвячення прапору гарною блискучою шаблею, козак віддає його в руки отаманів курнів: юнака й юначки. Після піднесення прапору на щоглі й слів прощання: «Ростіть на славу своїм батікам і батьківщині України», козак маршовим кроком відійшов у поле. Ми довго гляділи за ним, подивляля його поставу і хід і питали себе, чи дійсно він прийшов з України?

Наші заняття були різноманітні. Після вставання ми біжимо на руханку, відтак умиваємось, порадкуємо доквілля та йдемо на молитву. В програмі молитви є також піднесення прапору під спів національного гимну й ранній наказ. Після молитви йдемо таборним порядком на снідання. По сніданні «вовки й бобри» розходяться на українську мову, «білки» й «ластівки» вивчають вірші, «лисички» й «чайки» вчать писати листи, «голубки» й «зозулі» співають, «ведмеді» й «слони» вивчають доквілля, «тигри» слухають оповідання з історії, а «леви» займаються географією. Відтак на зміну ми будемо мати спортові гри, підготовку до ватри, збирання лікарських зел і вивчення першої допомоги. Наш виховник виготовляє площу до відбиванки й скочню. Це знак, що ми будемо підготовлятись до спортових змагань. Менші юнаки

Під час офіційного відкриття табору входить на площу гарний, струшний козак. Він гарною блискучою шаблею посвячує прапор і дає назву таборіві — «Юнацька Січ».

Учасники табору «Юнацька Січ» в Англії в 1956 р.

в тому самому часі займаються ліпленням із пластиліну. Треба подивляти малого вовка, як він гарно виліпив розгіяття Ісуса Христа. «Тигри» пригтовляють луки. «Леви» шикуються в ряді до стрільни з крісів. Вони за годину підуть будувати січ на Хортиці. Ще не було часу розглянутись по таборі, а вже свисток на вечірню молитву, підсумки наших досягнень і веселу хвилину роздачі пошти. Ми вже помиті й готові до ліжок, але заснути не хочеться. Оповідасмо про перебутий день і жартуємо.

Але час не є на жарти. Раптом відзвистається свисток і ми довідуємось, що сьогодні ідемо на «півний вимарш». Деякі юнаки вже обгорнулися коцями й сплять твердим сном. Тому не дивно, що вони з просоння питаються, де турки й москалі.

Вирушаємо доріжкою в ліс. На переді стежа. На стежу згромадились пайвідважніші: Богдан і Володимир. Із ними серед лісу приключилась пригода. Пронали без вісті. Других відважних тяжко було знайти. Але друзів треба рятувати. На допомогу приходить виховники й ми безпечні з ними, розходимося по лісі. Наряд стежа з'являється з кошовим, і розповідає, що якийсь незнайомий гнався за ними. Щоб не зрадити свого постю, вони не кликали помочі. Ми веселі сходились на доріжку, де одержали чотирьохвилинний відпочинок. Кошовий розповів нам про полярну зірку й великий та малий вози. Наші отамани роїв, а я також між ними, вже зміємо відчитувати мапу й послуговуватись компасом. У лісі ми дамо собі раду й без компасу, бо зміємо розпізнавати сторони світу по деревах.

Ми вже змучені, але вдоволені, що недалеко «Зеленого Клину». Та ні! Післанець розповідає, що в головному таборі ворог. «Леви» поспішають обскочити ворога від сторони потічка, а ми, «тигри», битим шляхом ідемо до головної брами. В шатрі кошового хапаємо всю зброю, яка була під руками, і плазуванням та поодинокими скоками наближаємось до Хортиці. Ворога немає. Послало розвідників і вони звітують, що на краю лісу є якийсь надзвичайний рух. Ми подасмося у названу сторону й нападаємо на несприготованого ворога. Кілька хвилин бою і ворог здається. Ми, «тигри», перемогли. Вдоволені з нашої перемоги відходимо до шатер. Цим разом дозволяють нам довше спати.

Але Зенко й Ярکو мусять вставати раніше, щоб приготувати снідання. Нагодувати голодних «левів» і «тигрів» не є легка справа, але вони з цього вив'яжуться, бо в головному таборі є доволі молока, хліба, масла й мармеляди.

Сьогодні ватра. Обозний Роман навчив нас будувати ватру. Я вже не згадую, що коло першої ватри він більше наробився, як ми всі разом. При ватрі курені дістають назви. Юнаки охреплюють свої курені іменем св. Юрія Переможця, а юначки іменем св. кирилі Ольги. Курені мають свої прапори в формі трикутників. Ми ще не вишили на них образів покровителів, але ми це зробимо це. Отамани куренів одержуть відзнаки курінних у виді маленьких прапорців із вишитими шатрами в кутику на жовтому тлі. Перша ватра випала святочно, але ми жалусмо, що в нас дуже малий запас вправ. Наші рої ще не вміють гарно співати. Але з цього положення нас рятує молода співачка з Франції своїми виступами.

На другий тиждень нашого таборування ми вже познайоми-

лися з нашими виховниками й виховницями, знаємо про таборі порядки й розклад дня. До нас сьогодні в понеділок заго- стив український католицький священик і має з нами науку ре- лігії. В четвер приїде священик Української Автокефальної Пра- вославної Церкви. Ми вже знаємо значення нашого гасла «Бог і Батьківщина». Табір видається нам такий рідний. Ми дуже скоро жили разом і тепер думасмо, щоб одержати якнайбільше точок за вивчення окремих предметів, за першество в спорто- вих змаганнях, за гарну поведінку, справність, виконання доб- рих діл і за першество найкращого юнака, чи юначки, в таборі. Ми виконуємо кожного дня добрі діла. Одного дня молимося за наших батьків, другого допомагасмо своїм друзям у вивченні предметів і порядкуванні, ще іншого молимося за визволення батьківщини. Ми хочемо бути такими відважними, як князь Свя- тослав Завойовник. Як колись козаки, хочемо визволити наших братів із неволі. Хочемо наслідувати наших геройських бійців Української Повстанської Армії. Все це вимагає багато труду й праці. Ми вчимося...

Ватра Івана Купала, до якої дівчата підготовлялись ще від вівторка, дуже нам сподобалась. Дівчата наліпили маленькі ко- робки з кольорових прозори- стих папірців. Назбирали польові квіти й наплели з них віночки. Дуже гарно виглядало, коли вони пустили ці віночки на воду потічка. До світла місяця над стрімкими берегами потічка мінялись різнокольоро- ві світла. Кожна дівчинка ду- мала, щоб її віночок доплив якнайдалше, тоді вона буде мати найбільше щастя.

Я забув згадати, що при цій ватрі кожний рій одержав свою назву. Появились «вовки», «бо- бри», «лисиці», «чайки», «леви», «тигри» й тим подібні. Кожний рій одержав свою відзнаку. Дівчата одержали на синьому щитику контури звірят і птиць, назви яких носили, а хлопці свої на червоному щитику. Ці самі відзнаки, тільки зі срібним обрамванням, одержали й ви- ховники. Ця ватра була краще вдалою, бо ми вже вивчили багато пісень і віршів. Навіть інваліди, сталі мешканці оселі, були захоплені нашими попи- сами. Деякі з них дуже пере- живали слова віршів і пісень.

Фрагменти з життя в таборі
«Юнацька Січ» в Англії. 1956.
(Фото І. Федчиняк)

Ми вже вміємо назвати всі дерева українською мовою. Знаємо важливі дати з історії України. Знаємо про наші гори й Дніпро. Знаємо, хто були Т. Шевченко, І. Франко й Леся Українка. «Ведмеді» мають добрих змагунів у бігу, але «лисиці» мають першість у скоках. Ніхто так гарно не вміє зробити лука, як Левко. Оля, хоч маленька, але сьогодні застелила всім ліжка в її кімнаті. Ми спимо в шатрі. Я просився ще минулого року йти спати до шатра, але мені сказали, що я замалий. Цього року я таки діждався.

Ми й не нарадувались таборовим життям, як три тижні проминули, немов одна хвилинка. Ми повні вражіннь. Кошовий, під час останньої вечірньої молитви, роздає нагороди за кращі успіхи. Я також одержав нагороду. Не можу вам розказати, яке миле почуття було в моїй душі, коли я виступив перед лави моїх друзів і одержав нагороду — книжку, а відтак маленький тризубець, який залишиться найдорожчою пам'яткою в моєму житті, як і ці пережиті хвилини в таборі.

Обличчя юнаків і юначок смагляві. Це ознака перебування на свіжому повітрі й відбитки проміння сонця та гострого морського вітру. Ми були на морі. Бачили славні кораблі, як: «Вікторія», «Квін Мері», «Роял Яхт» і підводні човни. Як гарно є плавати по морі та боротись із хвилями! Це все тепер тільки гарний милий спомин... Та ці!... Я повернуся на слідувачий рік до табору. Поїду знову!...

Наші лави від хвилини таборування збільшились. Ми ждемо літа, щоб знову зійтище у таборі, мандрувати, пізнавати теренознавство, навчатись ще більше українознавства й загартовувати себе в таборовому житті.

В таборі знову завітає радісний сміх, як знак юности. Прапор знову буде повітати високо на щоглі й розмовляти з вітрами, які понесуть вістку на Україну й розкажуть, що тут, на чужині, ростуть нові кадри на її славу.

—oOo—

Діяльність СУМ-у в Дітроїті

Вже три роки існує при організації Співки Української Молоді Америки, осередку ім. «Київ» Юний СУМ ім. «Полтава». Щоб зберегти українську молодь перед відчуженням, провід ЮСУМА вже від початку існування молоді організації повів корисну й успішну працю. Перші два роки під керівництвом друга Е. Василіни, а опісля подруги М. Сулими, були підготовчими до розвитку на чимраз вищі ступені. Суботні зайняття, самостійні виступи, школа танців, участь у націо-

нальних святах і фестинах, це оwoчі жертвенної праці керівників ЮСУМА в 1954-1955 рр. На увагу заслуговує факт, що літньою порою майже не було неділі, щоб друг Василина, а опісля подруга М. Сулима з ЮСУМА не брали участі в усіх імпрезах, які організувала наша метрополія. В 1956 р. вибрано загальними зборами головою осередку СУМА друга І. Терлецького, а керівником ЮСУМА друга Ф. Токарчука. Маючи підготований ґрунт, новий керівник зумів повести

**Члени осередків СУМА ім. П. Орлика та ім. «Київ» в Дітройті
у відпочинковому таборі в Нонтіяк, США, 1956 р.**

працю, яка заслуговує на дещо точніший огляд. Цілий рік усі суботи відбувались сходи́ни, на яких юні сумівці, поділені на ланки, вели заплановані другим Л. Футалою, Ф. Токарчуком і подругою Іриною Ступницькою зайняття. Друг М. Терлецький що середі тихесенько та без гомону вчив народні танців. Щоб точніше висвітлити працю ЮСУМА в цьому році, слід звернути увагу на поодинокі місяці. В місяці квітні ЮСУМА започаткував під керівництвом друга Ф. Токарчука і подруги Оксани Харів радіо-передачі. Перша передача на тему «Писанка для Оленки» пройшла з повним успіхом. Українці Дітройту вперше в його історії почули українську дитячу мову на хвилях етеру. В цьому місяці, з нагоди існування двадцятиліття Українського Амери-

канського Політичного Клубу, присутні мали нагоду бачити гарні народні танці у виконанні наших найменших. У травні ЮСУМА влаштував «Свято Матері», а при кінці місяця виступив в радіо з програмою на тему «Іван Франко». Червень пройшов під знаком «фестивів» і українці міста Віндзор у Канаді бачили наших юних сумівців під час виступів. Щоб заохотити молодь до участі в літніх таборах, ЮСУМА підготував радіо-передачу на тему «Літні табори». В липні відбулись табори на чарівній українській оселі «Діброва». Табір для хлопців провадили друг А. Корбяк і друг М. Заблоцький. для дівчат подруга Оксана Харів і сестри Х. і З. Никорак-Щербій. По виїзді подруги О. Харів на табори, радіо-передачі опрацьовував п. Яків Яворів-

ський. Радіо-передачею «Жнива на Україні» і відсвяткуванням ювілею десятиліття СУМА на чужині закінчено працю в цьому місяці. Серпень пройшов під знаком гарячки не лише в природі, але й в ЮСУМА. Підготовка й участь у п'ятому здвизі в Чикаго, влаштування чайного вечора та програма в радіо про УПА змусила керівника до гарячкової роботи. Слід зазначити, що на здвизі СУМА в Чикаго іона сумівка Надія Липецька дістала від Головної Управи похвальну грамоту за національний танець. У вересні ЮСУМА виступами на Міч. Стейтській виставі і в Університеті в Зайдот захоплював чужинців. Радіо-передачею на тему «Осінь на Україні» закінчено працю. Жовтень присвячений Покрові Божої Матері. Щоб звеличати це Свято, ЮСУМА підготував на цю тему радіо-передачу. На запрошення Інтер-Інституту юначки виступили з вправами, яким з захопленням приглядались чужинці. В листопаді падає пожовкле листя з дерев. У цьому місяці смуток впає на українську землю. 1 листопада 1944 р. закінчив своє праведне життя Митрополит Андрей Шептицький, добродій і опікун вдів і сиріт. ЮСУМА підготував відповідну радіо-передачу про А. Шеп-

тицького. Рівночасно, користаючись з нагоди, започаткував акцію збірки «Діти — дітям». Завдяки радіо-передачі, акція виїшла поза рамки ЮСУМА, відкрила серця молоді й у висліді мала гарні успіхи. Радіо-передачею «Різдво на Україні» в грудні закінчено працю ЮСУМА на 1956 р. Слід зазначити, що всі радіо-передачі, складені їх керівниками, переходять в архіві осередку СУМА ім. «Київ». На порозі по-ЮСУМА і на майбутнє якнайкращого року бажаємо провідові крадчих успіхів у вихованні молодого покоління і рятіванні душ перед винародовленням.

Симпатик

В приміщенні власника радіо-години, ред. З. Тарнавського в Дітройті, зібрані керівники Юного СУМА «Полтава» з групою юнацтва.

ДОБРИЙ ПОЧИН СУМІВЦІВ В БОФФАЛО

Про творчо-виховну і патріотичну діяльність славного осередку СУМА ім. Л. Українки в Боффало наші читачі в Європі і за океаном не один раз читали і знають, що цей осередок є одним із найвразковіших, одним із найкращих не лише в США, а в цілому світі.

Цей осередок перший придбав у 1953 р. духову оркестру, що виступала на сумівських святах по всій Америці і цим популяризувала працю молоді. Про цю оркестру писала часто і чужинецька місцева преса.

Цей осередок на початку 1955 року придбав один будинок за 32 тисячі доларів, а справжня вартість цього будинку обчислю-

ється понад 250 тисяч доларів. Про цю подію ми писали в попередніх числах «Авангарду». Осередок СУМ-у є головною силою української громади м. Боффало і бере активну участь у багатогранній праці українців. Як один із передових і зразкових осередків, він двічі був нагороджений переходовим прапором Головної Управи СУМА. За грошові збірки започатковані сумівцями в Боффало, СУМ у Німеччині й Австрії зміг організувати в 1955 і в 1956 роках літні табори юнацтва.

Влітку 1956 р. з ініціативи голови осередку друга Анатолія Га й д а р а Управа осередку вирішила видати наукову працю проф. Г. Ващенка «Виховання волі і характеру». II-а частина. Першу частину видав ЦК СУМ-у в Лондоні в 1952 р. Управа осередку переслала гроші редакції «Авангард» для друку цієї книжки.

Друга частина книжки проф. Г. Ващенка «Виховання волі і характеру» вже надрукована і редакція «Авангард» висилає її для кольпортажу по осередках СУМ-у. Книжка має 272 сторінок, а ціна одної книжки — 2 долари.

Редакція «Авангарду» цим шляхом вітає добрий почин Управи осередку СУМА ім. Лесі Українки і рекомендує провідному активу всіх осередків наслідувати черговий приклад, і не словами, а ділом, як це роблять сумівці м. Боффало.

ХТО ВІДПОВІДАЄ ЗА ДОЛЮ ЖУРНАЛА?

Цим числом розпочинається вихід журналу «Авангард» на початку другого десятиліття його існування. Рік 1957-й для членів Спілки Української Молоді і всіх наших читачів є роком іспиту в справі охоплення передплатою на 1957 рік, всіх членів, як так само акції передплати на журнал серед неорганізованої молоді, серед батьків, діти яких є членами Юнацтва СУМ-у, і серед всієї української громадськості, яка є прихильна до Спілки Української Молоді.

Справа приднання нових передплатників на журнал «Авангард» є справою не лише редакції «Авангарду», а в першу чергу Крайових Комітетів СУМ-у, в тому числі Головної Управи Спілки Української Молоді Америки, як так само є справою всіх осередків і всього членства СУМ-у. Час покласти край такій нездоровій практиці, коли лише частина членів СУМ-у виявляє зацікавлення долею журналу і його появою і для цього своєчасно вносить передплату, провадить збірку на пресфонд при кожній нагоді, а переважуюча більшість не дбає за піднесення своєї самоосвіти, не цікавиться долею журналу, не передплачує його і не вносить пожертв на пресфонд. Такі члени СУМ-у виявляють себе пасивними і в громадсько-політичному житті української громади.

Найтяжчий видавничий рік для журналу, був 1956 р., бо згідно умови підписаної з Головною Управою СУМ Америки, редакція перebrала на себе цілорічну безкоштовну висилку «Авангард» всім бувшим передплатникам «Крил». Редакція виконала цю умову, висилаючи понад чотири тисячі всіх надрукованих примірників кожного числа. Копти висланих журналів для бувших передплатників «Крил», (друк, порто і ін.) дорівнюють сумі витрат понад 2 тисячі доларів. В цей спосіб каса «Авангарду» понесла великі суми грошових витрат, і мимо запевнень керівників ГУ СУМА, що

боржники за «Крила» перешлють до каси «Авангарду» біля 2-х тисяч доларів боргу, переслали з 600 довжників лише 24, що дало суму 38 доларів.

Редакція «Авангарду» пішла на ці жертви з вірою, що ГУ СУМА усвідомить собі наші труднощі, й реально буде допомогати єдиному журналові, але цього на жаль не сталося. За другу половину 1955 р. і за цілий 1956 р. ГУ СУМА як також КК СУМ в Канаді не присвятили належної уваги журналові. Жодний член проводу СУМ-у цих країн не прислав статті чи допису порушуючи в них проблеми молоді, як також не виділили частину фонду з різних збіркових акцій і не допилювали акцію приєднання передплатників на 1957 р.

В Америці і Канаді мешкає сотні тисяч українців, які мають найкращі умови життя і праці, а їх матеріальний добробут є в тричі чи чотири рази кращий ніж в Німеччині чи Англії. Там начислюється тисячі членів СУМ-у, а однак в 1956 р. передплату на журнал «Авангард» відновили у США лише 252 осіб і в Канаді — 227 особи. При таких легковаженні справи прийдеться на одинадцятому році закрити видання журналу.

Ми свідомо заторкнули саме ці дві країни, бо вони є найсильніші матеріально та членством і від сильнішого вимагається більше.

Мусимо зазначити, що на 5-му Конгресі СУМ-у в 1955 році в Торонті (Канада) делегати обіцяли надавати всебічну допомогу як моральну так і матеріальну єдиному сумівському журналові «Авангард», але як виявилось в 1956 році переважна більшість Крайових Комітетів СУМ-у Європи і за океаном, у тому числі і Головна СУМА не уділили уваги дальшій долі журналу і не заохочували сумівців заходитись у справі розбудови матеріальної бази журналу «Авангард». А Крайові Комітети і осередки СУМ-у Німеччини, Австрії, Франції, Швеції, Аргентини, Бразилії і Парагваю в 1956 р. не допомагали самі собі і своєму журналові.

Таким чином доля журналу тривожить лише членів СУМ-у Америки, Канади, Англії, Австралії та частково Бельгії. Бо в цих країнах СУМ має всі умови для своєї діяльності і там є найбільше провідного активу СУМ-у. Якщо тепер провідний актив СУМ-у цих країн зуміє провести акцію приєднання передплатників, так, щоб в обов'язковому порядку всі члени СУМ-у були передплатниками на 1957 р., то цим самим фактом є можливість закріпити досягнення десятилітнього етапу журналу «Авангарду» та цим самим можна створити умови праці для редакції «Авангарду», щоб журнал був ще кращий формою і цікавішим змістом.

Матеріальна база журналу залежить так само і від успішного кольпортажу його не лише серед членів СУМ-у, а й серед української громади кожної місцевості в кожній країні. Чимало є виділених кольпортерів при осередках, які, одержавши свіже число журналу, ліплять його кольпортувати і таким чином ті журналі валяються в них не розпродані і цим вони підривають свідомо появу журналу.

Нижче поміщуємо список найсолідніших кольпортерів в Англії, які розпродують журнал без зворотів: М. Прихідник — Бед-

форд, П. Папроцький — Редінг, М. Чорний — Слю, Я. Куриба — Айлесбері, М. Шрам — Діткот, М. Берегуля — Кембрідж, С. Андрушків Ж Дербі, І. Стельмах — Шефільд, Я. Павлишин — Дурслей, І. Романовський, — Гльостер, М. Дудчак — Престон, Т. Кохан — Болтон, М. Левицький — Бері, П. Балицький — Лавтон, І. Хам — Петерборо, П. Кіт — Ноттінггам, І. Бутинський — Капнок, І. Прокопів — Сток-он-Трент, О. Масляний — Вольвергамптон, В. Федак — Ковентри, М. Аннюк — Брадфорд, С. Полозяк — Дунді, І. Тригук — Смастсовн.

В чергових числах будемо поміщувати прізвища передових, свідомих своїх завдань кольпортерів з інших країн і одноразово будемо вмещувати найгірших, які свідомо підривають матеріальну базу журналу і цим самим підривають авторитет цілої Спілки.

Одноразово цим шляхом закликаємо всіх читачів журналу «Авангард» прислати нових передплатників на 1957 рік Нашим гаслом є: Кожний читач журналу «Авангард» прислає не менше двох нових передплатників. Річна передплата на журнал є 2 долари. Замовлення слати на адресу «Авангарду».

Переборюючи всі труднощі на шляху видання журналу, редакція запевняє всіх членів СУМ-у, всіх читачів журналу і друзів СУМ-у, що вона прикладе всіх сил і старань, щоб разом з їхньою допомогою єдиний сумівський журнал у другому десятиріччі діяльності СУМ-у виходив безперерійно та дочекався грядучих подій за звільнення нашої України від московського окупанта, коли можна буде перенести осідок «Авангарду» в столицю звільненого краю Київ.

Честь України — Готов Боронити!

Редакція й Адміністрація «Авангард»

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

До Високоповажаного Пана Відповідального Редактора «Авангарду» О. Калиника в Німеччині.

Високоповажаний Панае Редакторе!

З нагоди десятиріччя виходу у світ першого числа сумівського журналу «Авангард», дозвольте Вам, Панае Редакторе, і всій Редакції, висловити найщиріше признання за ідейний чин Вашого діяння на користь української національної справи в політично-духовій ділянці.

Підтримуючи заклик Редакції «Авангарду», що вміщений був у ч. 4 (45), жовтень-грудень 1956 р. про внесення передплати на 1957 рік, я, при цьому, вношу передплату на цілий 1957 рік, і закликаю всю сумівську молодь та старше громадянство шіти цим слідом, кому дорога ідея визволення України з московського ярма, бо предеплативши «Авангард», ми даємо змогу виховувати нашу молодь духовим друкованим словом на ідейних борців у національно-визвольній боротьбі, за ідеї — Бог і Україна.

Одноразово вношу 5 доларів на пресфонд «Авангард».

Редакції «Авангарду» бажаю й надалі сили до невтомної праці на користь українського народу, за відновлення Української Самостійної Соборної Незалежної Держави!

З сумівським привітом —

П. Савчук

»Дорогі Друзі!

Прошу мені пробачити, що спізнила відповідь. На моє прохання Ви прислали календарі і журнал. Лежу хвора і навіть не знала коли наші свята.

Дякую Вам сердечно. Календарі є дуже гарні. Мені подобаються рівнож змістовні журнали для молоді. Ці матеріали про історію України є прекрасні. Я читала трилогію Богдана Лепкого «Мотря» п'ять разів і наколи б дістала ще, то читала б 6-й раз. Раджу і Вам подавати в журналі уривки з трилогії.

Вкладаю до листа 10 нм за журнал «Авангард» і за календар, а решту жертвую на пресфонд «Авангард-у», і бажаю Вам успіхів у Вашій цінній праці.

Колись і я працювала для України, але тепер 100% інвалідка, зісталась одинокою. Батька мого московські кати замучили в 1920 році. Брат сотник Жків Ш., загинув в 1921 р. в повстанні, а я інвалідка з 1920 року. Жила у Варшаві з мужем і дочкою і так від 1920 року до 1941 р. я втратила батька, маму, брата, дочку і мужа. Тепер збираюсь до будинку старців під оніку. Хто зна які там люди? Маю хворі ноги й серце, але душа здорова і здається коли б не було там московської банди а був би наш Уряд, то на колінах полізла б на Батьківщину. Як Бог дасть здоров'я, то може на Зелені Свята відвідаю Мюнхен, щоб і до Вас зайти. Трохи маю знайомих в місті. Але я розписалась. Кінчу. Вітаю Вас і бажаю здоров'я і щастя не такого, як я маю, а щасливого. Бажаю скорого повороту до золотоверхого Києва. З пошаною до Вас.

Слава Україні!

Наталка Паламарчук

Карлсруе. 27. I. 1957 р.»

ПОЖЕРТВИ

На юнацько-сумівський табір у Німеччині в 1956 р.
(Закінчення з попереднього числа)

США

Листа ч. 14, зб. Г. Королишин. По 2 дол.: Г. Королишин, І. Терлецький, Т. Хмільовський; по 1 дол.: П. Павлик, З. Зу..., М. Опришко. І. Демчина, С. Спетрицький, Ф. Токарчук.

Листа ч. 95, зб. Степанія Чорна-Деревянка. 5 дол.: о. І. Кульчицький; 2 дол.: М. Мокрівський; 1 дол.: С. Чорна.

Осередок СУМА в Гартфордї. По 5 дол.: І. Заставський, В. Грунтовський, А. Самотчин, М. Брисяк, В. Прачук; по 4 дол.: Ірена Мельник, Я. Ткачук; по 3 дол.: С. Підляк, Г. Марич; по 2 дол.: Г. Савич, Т. Мельник, Марта Заячківська, М. Козовик, С. Процьо, С. Фол; по 1 дол.: Я. Кецько, І. Назарчук, А. Сематчин, П. Кахнір, М. Іванів, Анна Дучинська, А. Якимів, С. Мокрицький, П. Куліновський, Я. Тростянський, П. Оренчук, І. Лисяк, І. Поліщук, П. Кохнір, В. Дерлиців, І. Тесля, Виликонович, П. Кашеківський, Василь Мяжинський, Т. Мандрик, Євгенія Мельник, С. Клюка, М. Микитин, П. Березюк.

Канада

Листа ч. 135. Волод. Лобай: 2 дол.

Листа ч. 137, зб. Д-р Антонів. По 2 д.: О. Демчур, М. Медик, Бор...;

по 1 д.: Д. Антонів, Крушельницький, П. ... С. Лісовий, В. Барабан, М. Гашовський, В. Дек..., О. ..., нечіткий, Пар..., В. Ва...

Листа ч. 138, зб. С. Спас. По 3 д.: С. Спас, С. Войчук; по 2 д.: В. Замайський, С. Сукнярський; по 1 д.: Я. Копач, А. Нарусяк, Мусюк, Чиж, М. Снітирський, В. Вертипорох, М. Мельник, І. Сеньків, М. Семко, В. Ціба, С. Г..., М. Бордак, начіткий, С. Мусюк; по 0.50 д.: Г. Панасюк, Ю. Барон.

Листа ч. 141, зб. І. Баган. 2 д.: І. Баган; по 1 д.: М. Федаш, М. Хоминець, І. Дутка, М. Луцько; по 0.50 д.: Дренко, М. Кар...

Листа ч. 142, зб. Т. Ємчук. По 2 д.: С. Юськів, С. Сосозовий, Т. Ємчук.

Листа ч. 143, зб. Я. Федеркевич. По 2 д.: Я. Федеркевич, В. Костюк; по 1 д.: В. Винничук, С. Шостак.

Листа ч. 146. Осередок СУМ у Волдорі — 10 д.

Листа ч. 147. На прийнятті з нагоди хрестин Михайла, сінка п-ва Пухнатих у Віндзорі, присутні гості жертвували: по 2 д.: п-во Пухнатий, І. Кісілевич; по 1 д.: І. Фенкапін, І. Редько, Ю. Ровенчук, П. Наконечний, О. Яцків, В. Ступницький, М. Левчук, С. Лесюта, Ф. Воланик, І. Музика, М. Олексинин, П. Мицак. — Малому Михайликові бажаємо многих літ!

Листа ч. 153. Осередок СУМ у Вінніпегу — 15 д.

Листа ч. 156, зб. С. Глембійський. По 1 д.: Стидита, М. Костюк, І. Млихарський, І. Будзан, М. Пацула, М. Салабай, П. Димах, М. Сцюрко, Д. Юзип, С. Глембійський.

Листа ч. 157, зб. К. Козій. По 1 д.: К. Козій, В. Борський, Ци-тульський, М. Сидорович, С. Вздур.

Листа. По 1 д.: П. Дяків, П. Кралька, В. Лайщук, І. Бойчук, В. Мороз, Ю. Шумський, М. Терентяк; по 0.50 д.: мгр. А. Біжак, Г. Ящик.

Німеччина

Листа ч. 194, зб. М. Фарима. 5 нм.: Філія УМХС в Ляндсгуті; по 2 нм.: Філія СУВІ в Ляндсгуті, Католицька Акція, о. Проскурницький; по 1 нм.: К. Вацік, М. Фарима, М. Гук, І. Пономаренко, М. Магець, І. Худий, Ф. Банецький, Кравчук; по 0.50 нм.: Я. Мадзір, Я. Коваль; 0.20 нм.: Т. Еляшевський.

Листа ч. 195, зб. С. Квасьньовський. По 10 нм.: С. Квасьньовський, Г. Гада; по 5 нм.: І. Гаврило, А. Левчук; 3 нм.: Г. Оліяр; по 2 нм.: І. Гомонко, В. Максимюк, С. Лящук; 1 нм.: М. Чернописський.

Листа ч. 199, зб. М. Мацяк. 10 нм.: М. Мацяк; 2.50 нм.: П. Мазурок; 2.40 нм.: д-р Тиховський; по 2 нм.: Й. Піптик, М. Сніжинський, І. Ціж, О. Петсп. П. С.; 1.50 нм.: Ю. Б.; по 1 нм.: Д. Гайда, Я. Гура, Я. Диркавець, А. Горак, Л. Боровець, А. Коробчук, І. Рєва, М. Гарасимів, О. Гук.

Листа ч. 200, зб. В. Олійник. По 1 нм.: В. Олійник, П. Белегай, І. Андрухів, Ю. Данько, Я. Витросенко, В. Аниксенко, О. Стринадок, М. Гладо, М. Дичко, А. Скасків, Латинишин, І. Буцяк; по 0.50 нм.: М. Піцух, П. Васенько, Ю. Клемюк, М. Кіт, І. Мартинишин, І. Сабат, П. Булишин, П. Яечник, Я. Розборський, Г. Рудик, Д. Крутий, О. Терлецький, С. Василик, П. Коркішко, А. Нагірна, І. Северинов.

Листа ч. 205, зб. М. Бабій. 3 нм.: М. Демчук; по 1 нм.: П. Юрків,

М. Бабій, П. Постолюк, І. Данківський, Р. Печ, М. Глодан, М. Баровський, П. Загорян, П. Рудик, Т. Шаєчко; 0.90 нм.: К. Колісник; 0.63 нм.: В. Сенюк; по 0.50 нм.: В. Юзба, Ф. Доленко, М. Тетяничко, М. Шевченко, І. Онацький, І. Куцак, М. Предчук, П. Шпак, Т. Заводецький, М. Садовий, С. Гнатишин, Калантеренко, Барило, В. Калакутняк, М. Бакай; 0.40 нм.: Н. Віданець; по 0.35 нм.: І Кудрик, Ф. Джібала; по 0.30 нм.: Верещинський, М. Тарчинський, В. Мурований; по 0.20 нм.: І. Борица, Г. Тараненко, Ю. Падалка.

Листа ч. 208, зб. Д. Гіча. 20 нм.: о. декан Беттер; 6 нм.: С. Михальський; 5 нм.: М. Дзьоба; по 2 нм.: С. Демчур, А. Ненчин; по 1 нм.: С. Бохонок, П. Зуляк, Д. Гіча, М. Мозолок; по 0.50 нм.: М. Кудць, С. Міштал, І. Башуцький, К. Кудла.

Листа ч. 209, зб. М. Бурда. По 5 нм.: М. Ковальчук, В. Ткаченко, М. Бурда, І. Гаврилюк, О. Гаврилюк; по 2 нм.: В. Вдовин, С. Костенко, П. Нарожняк, В. Дзьоба; по 1 нм.: О. Лощенко, О. Ващинський.

Листа ч. 210, зб. В. Білоус. 3 нм.: В. Сорока; 2 нм.: А. Стефінин; по 1 нм.: С. Пацула, В. Білоус, Ф. Михайлюк, В. Паращак, С. Стадник, Д. Іваськів, Н. Гарасимяк, Вінник; по 0.50 нм.: І. Наконечний, М. Оперук, В. Фещак, М. Лукасевич, Білінський, Є. Грибиль, К. Хватко, М. Красуляк; по 0.20 нм.: Лойко, Вабанич.

Листа ч. 213, зб. І. Полівчак. 10 нм.: М. Романець; по 5 нм.: І. Пблівчак, І. Луцак, І. Марків, Ю. Скульська, І. Савків, М. Кухарчук, С. Волянюк, П. Басараб, В. Матвійшин, Р. Рефцьо, І. Фамуляк, о. В. Малкович, К. Бошняк.

Листа ч. 214, зб. др. Г. Зуб. 4 нм.: Ю. Ольшаницький; 3 нм.: С. Лико; по 2 нм.: З. Терешку, О. Андрушко, др. Г. Зуб, І. Тимків; 1.50 нм.: І. Мельник; по 1 нм.: М. Клобак, В. Бабич, В. Нетреба, І. Стадник, Р. Грех, В. Хома, С. Гураль, М. Сенчишак, М. Галімон, П. Костів, І. Павлюк, І. Кохайкевич, В. Гомзляк, І. Мацюк, П. Стецько, М. Кукляк, І. Глабик, С. Заблоцький, І. Яблінський, М. Лишик, В. Ліпняк, І. Куриляк, В. Панкевич, С. Кардаш, І. Баран, І. Галуза, О. Гладкий, І. Гамалій, Г. Іщенко.

Листа ч. 215, зб. Вінтонів. 5 нм.: Вінтонів; 3 нм.: П. Голосніченко; по 1 нм.: Смішний, Пільчан.

Всім збірщикам і жертводавцям від імени учасників-юних сумівців щиросердечну подяку складає —

**Крайовий Комітет
Спілки Української Молоді
Німеччини й Австрії**

З ХРЕСТИН НА ЮНИЙ СУМ В ЕВРОПІ

В неділю, 13 січня 1957 р. п-во Василь і Іванна Ступницькі у Віндзорі, Онт., влаштували гостину з нагоди хрещення їхнього сина Зиновія. Василя. Гості зложили з цієї нагоди свої пожертви на суму 31,50 дол., з чого призначено на Юний СУМ в Європі: 25 дол., а 6,50 дол. на пресфонд «Гомону України». Всім жертводавцям щира подяка, а малому Зиновію-Василеві — Мюгая Літа!

ДІТИ — ДІТЯМ

Ланка юного СУМА «Полтава» при ос ім. «Київ» в Детройті, в січні 1957 р. власними силами організувала збірку під кличем «Діти-дітям». Зібрано 141.50 дол., які переслано на допомогу юнацтву СУМ-у в Європі.

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД «АВАНГАРДУ» НА 1956 Р. ВПЛАТИЛИ:

Осередок СУМА ім. Л. Українки в Боффало: зібрав на пресовий фонд журналу ЦК СУМ-у «Авангард». Збірщики Іван Горбачук і Ігор Чмола. Зібрана сума 60 дол., 85 центів.

Пожертви склали: 5 дол.: Сергій Шкуть; по 3 дол.: А. Гайдар, М. Лисак, В. Мороз, І. Чмола; по 2 дол.: П. Білецький, П. Бутрин, І. Дроздовський, Д. Крупа, В. Михайлюк, М. Палцан, П. Перцак; 1.35 дол.: В. Войтко; по 1 дол.: Р. Вагнюк, М. Барицький, П. Бендина, П. Баранюк, М. Бельмега, В. Гірка, І. Горбачук, Ю. Гудимак, І. Гузар, С. Горганюк, М. Кладочний, О. Кулик, Х. Матійкович, Т. Михаськів, А. Мороз, М. Несторук, П. Плотича, М. Пішкас, Ф. Райца, М. Скробола, Р. Сідуляк, М. Телюк, С. Чикота, П. Швець, В. Щавинський, Н. Н.; 1.50 дол.: П. Процик; 0.50 дол.: В. Коңой, М. Юрків.

Збіркова листа ч. 1. Вилімаутік — США. По 1 дол.: Іван Здирко, Осип Рудко, Володимир Тимків, Іван Олійник, Софія Постлію, Гнат Мартиняк; по 50 цнт. В. Олійник, М. Краковецький, Осип Войціх, Ілько Попорис, Богдан Стельмах, Теод. Сидоренко, Гр. Скляр, Марія Русин, Еміль Душинський, Михайло Хопій, Михайло Антоник, Богдан Матвіїв, Іван Децик, Стефан Ковалів, Микола Андрух, Петро Майнич, Мирон Дмитраш; по 25 цнт. Іван Науменко, Іван Явірський, Володимир Нанацький, Іван Осовський.

Збіркова листа ч. 76. Трентон — США. По 9 дол.: Осередок СУМА; 5 дол.: Олекса Поліщук; 2 дол.: Богдан Дубик; по 1 дол.: Мих. Пиль, Микола Шлапак, В. Сидор, А. Галайдіда, Зенон Федорович, Мих. Шевців, Йосафат Кузь, Яким Панчишин, Методій Зрада; 50 цнт. Роман Хомяк.

Осередок СУМА — Нью-Йорк. По 2 дол.: Мирон Корнага, Михайло Дячишин, Ярослав Коструба, Михайло Лотоцький.

Осередок СУМА в Йонкерсі: 1 дол.: Осип Щур; по 0.50 дол.: Д. Глушко, С. Гаврилюк, С. Ревак, Р. Романчик, А. Каніщак, Ю. Ковальчук, С. Курило, Й. Дудар, І. Дошна; по 0.25 дол.: В. Коңур, О. Дашко.

Збіркова листа ч. 37. Мельборн — Австралія. По 10 ш. В. Гамун, Й. Забадеуш, Г. Мечик; по 6 ш.: І. Швіра; по 5 ш.: М. Малинка, В. Бен, І. Сута, І. Піцик; по 4 ш.: Колісник, Ганицький, О. Швайлик, З. Харкавий, Лука, І. Святківський, Я. Захарчук; по 2 ш.: С. Бурда.

Збіркова листа ч. 38. Мельборн — Австралія. По 1 фнт.: Петро Дмитрів, Іван Дероцький; по 10 ш.: Теодор Колісник, Ілько Чучман, Петро Торчילו, Іван Брумірський, Славка Кутний; по 5 ш.: Михайло Гуцул, Іван Андрейко.

Збіркова листа ч. 41. Ньюкастель. По 10 ш.: Д. Вербовий, І. Бойцун, Л. Трейда, Богдан Заяць; 5 ш.: Ф. Дума; 3 ш.: Т. Ваша; по 2 ш.: Пашинський, Святий, Масляник, В. Перістий, М. Петрик.

Збіркова листа ч. 43. Ажільон, 10 ш.: С. Мазурок; 6 ш.: С. Береза; по 5 ш.: Таня Федунів, С. Тигчук, Р. Дума, М. Ганусин, І. Калинин, С. Веприк, Л. Кузьнецов, М. Олег; 4 ш.: П. Вомян; по 3 ш.: А. Кричко, С. Теплий; по 2 ш.: А. Залеський, М. Вишньовський, П. Синів, М. Явний, О. Голяш.

Збіркова листа ч. 91. Члени Кр. Ком. СУМ-у в Австралії. По 1:10.- О. Матіяш; по 1:-:- В. Пундяк, О. Нагірний; по 10 ш.: С. Мисько, Петро Дідик.

Збірка листа ч. 56. Рочдейл — Англія. По 10 ш.: Діонізій Мельник, Григорій Масний; по 5 ш.: Григорій Лещишин, Василь Куморовський; 3 ш.: М. Кішко; по 2/6 ш.: Петро Мелінішин, Дмитро Куртянюк, Мирон Цісарук, Іван Пелюцак, Михайло Остапів, Антін Куниця, Марія Максимович; по 2 ш.: Зеновій Лещанець, Олекса Петрів, М. Дмитерчук, Михайло Коцко, Михайло Ткач, Григорій Лещишин, Степан Гевко, Іван Калишок, Евстахій Пекарус, Андрій Кобрин, Мирон Дарнобід.

Збірка листа ч. 186. Манчестер — Англія. По 10 ш.: Петро Куцій; по 2/6 ш.: В. Шабліньський, Д. Півнюк, Борис Воднар, О. Блашків; по 2 ш.: Я. Соколик, М. Дутчак, В. Шелатин, І. Колотчин, Ілля Волощук, Ф. Стефурак, І. Войчук.

ЗБІРКА НА ХРЕСТИНАХ

Збірка на пресфонд «Авангарду» у панства Парані і Теодора Кузьмових, з нагоди христин їхнього сина Романа в Балтіморі, яку заініціював Д. Царик. Жертвували по 2 дол.: І. Подусовський (Бруклін, Н. Й.); по 1 дол.: панство П. Т. Кузьмів, Д. Головей, Р. Корж, І. Корж, М. Тимюк, А. Захарків, З. Гой, В. Корж, Р. Більчак, Я. Ханенко, Т. Царик. Збірку провели: п. А. Тимюк і І. Корж.

Щира подяка жертводавцям і збірщикам.

Адміністрація

ОГОЛОШЕННЯ

Чи ви набули документальну книжку англійською мовою **Олекси Калиника: «КОМУНІЗМ — ВОРОГ ЛЮДСТВА»?** Придбайте цю книжку і подаруйте бібліотеці, щоб чужинці ознайомились про методи терору і голоду окупанта на Україні. Ціна: 1 дол. Замовлення надсилайте на адресу: „Avangard“, München 8, Zerpelinstr. 67, Germany.

«ВІД МІСТИКИ ДО ПОЛІТИКИ»

Поспішайте набути нову книгу д-ра Д. Донцова **«Від містики до політики»**, яка щойно вийшла з друку, і має виняткове значення. Видала Крайова Управа Спільки Визволення України в Канаді. Мистецьке оформлення віньєти виконала Мгр. Н. Геркен-Русова.

Книга має 61 сторінку. Ціна одного примірника — 65 центів. Замовлення надсилайте на адресу:

S V U

Box 1051

Postal Station „C“

Toronto 3. Ent., CANADA.

Володимир Макар: «БЕРЕЗА КАРТУЗЬКА» (Спомини з 1934-1935 рр.). Політична бібліотека Ліги Визволення України ч. 9, Торонто 1956. Накладом Головної Управи ЛВУ. Обкладинка роботи мистця-малюра В. Стебельського. Стор 204. Замовлення надсилайте: LVU, 140 Bathurst Str., Toronto Ont., Canada.

Купуйте книжку **М. Ломацького «ВЕРХОВИНО, СВІТКУ ТИ НАШ»** — париси з Гуцульщини. Ціна: 3 долари. Замовлення надсилати: М. Lomackvi, Nabern-Teck, Post Plochingen Land, Germany.

ОГОЛОШЕННЯ

Крайовий Комітет Спілки Української Молоді у Великій Британії проголошує

КОНКУРС НА ПІСНЮ-МАРШ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ.

Пісня — текст і ноти до неї — мусить мати виховний момент і відзеркалювати душу української молоді. Є побажаним, щоб у своєму тексті вона мала слова «Спілка Української Молоді», але може бути й без цих слів.

За три найкращі пісні Крайовий Комітет визначає такі нагороди:

1-ша нагорода — 20 фунтів стерл.

2-га нагорода — 10 фунтів стерл.

3-тя нагорода — 5 фунтів стерл.

У конкурсі можуть брати участь усі українці. Нагороди визначуватиме окремо запрошене для цього журі з-поміж українців із музичною освітою.

Проситесья учасників конкурсу свої матеріяли надсилати найдалі до 1-го квітня 1957 року на адресу Крайового Комітету Спілки Української Молоді у Великій Британії (як подано нижче).

КРАЙОВИЙ КОМІТЕТ СУМ-у.
UKRAINIAN YOUTH ASSOCIATION
49, Linden Gardens,
Notting Hill Gate,
London, W. 2. Great Britain.

Увага!

Увага!

ОГОЛОШЕННЯ

Накладом ос. СУМА ім. Л. Українки в Боффало вийшла з друку наукова праця проф. Г. Ващенко «Виховання волі і характеру», II-а частина. Книжка має 272 сторінок. Ціна: в США і Канаді — 2 долляри; в Англії — 8 шіл.

Замовлення надсилати на таку адресу:

„AVANGARD“, MÜNCHEN 8, ZEPPELINSTR. 67, GERMANY

ЧИТАЙТЕ І ПОШИРЮЙТЕ «АВАНГАРД» СТАВАЙТЕ ПОСТІЙНИМИ ПЕРЕДПЛАТНИКАМИ ВАШОГО ЖУРНАЛУ!

Кожний сумівець і сумівка, кожний український юнак, кожний керівник молоді повинен стати постійним передплатником журналу «Авангард». В журналі поміщується статті з ділянок: проблеми молоді (в тому й проблеми виховання дівчоти та юнацтва), наука і знання, література (українська і всесвітня), суспільно-політична думка, відомості про історичне минуле України, про визвольну боротьбу українського народу, описи нашої батьківщини, з науки, техніки, спорт, з діяльності української молоді та ін.

Передплату висилати через банк або поштовим переказом на адресу: *Süddeutsche Bank A. g. Filiale München, (S.U.M.), Konto Nr. 52 523.*

Журнал появляється щоквартально

ЦІНА: 0,75 ДОЛЯРА